
PRIČEVANJE GOTSKEGA STOLPA KEBLJA O STANOVANJSKI KULTURI

Gorazd Makarovič

143

IZVLEČEK

Na temelju materialnih ostalin in pisnih virov je opravljena rekonstrukcija stanovanjskega stolpa, premoženjskih in življenjskih razmer vitezov z majhno fevdno posestjo na južnem Pohorju v prvi polovici 15. stoletja.

ABSTRACT

The reconstruction of Kebej Tower is based on material remnants and written sources. It illustrates the possessions and living conditions of knights, owners of a modest feudal estate in the southern area of Pohorje mountains in the first half of the 15th century.

1. STOLP KEBELJ

1.1. Obdelave in sedanje stanje stolpa; 1.2. Izbor spomenika za raziskavo

2. REKONSTRUKCIJA

2.1. Pritličje

2.1.1. Stene; 2.1.2. Strop in pod; 2.1.3. Prostori; 2.1.4. Režasti okenci; 2.1.5. Vhodni portal in vratno krilo; 2.1.6. Podest pred portalom; 2.1.7. Stopnice v prvo nadstropje; 2.1.8. Vrata v stranska prostora; 2.1.9. Shrambno pohištvo v prostorih A in C

2.2. Prvo nadstropje

2.2.1. Stene; 2.2.2. Strop in pod; 2.2.3. Prostori; 2.2.3.1. Obstenske klopi; 2.2.4. Vrata; 2.2.5. Okenske niše s klopmi; 2.2.5.1. Okna; 2.2.5.1.1. Oblika in velikost okenskih okvirjev; 2.2.5.1.2. Oknice; 2.2.6. Stopnice v drugo nadstropje

2.3. Drugo nadstropje

2.3.1. Stene; 2.3.2. Strop in pod; 2.3.3. Okenske niše s klopmi in okna; 2.3.4. Stranišče; 2.3.5. Ognjišče in dimnik; 2.3.6. Pohištvena niša

2.4. Zunanjščina in okolje

2.4.1. Streha; 2.4.2. Pridvorno zemljišče, mlin, dvorske stavbe, poti

3. VELJAVNOST REKONSTRUKCIJE IN DATACIJA STOLPA

4. STANOVANJSKE RAZMERE

4.1. Organizacija prostorov; 4.2. Površina prostorov; 4.3. Osvetljava prostorov; 4.4. Kuhanje in ogrevanje; 4.5. Namembnost prostorov; 4.6. Preskrba z vodo in higiena; 4.7. Vprašanje o pohištvu in notranji opreми; 4.8. Varnost; 4.9. Vprašanje o življenju kebeljske viteške družine

5. TOPOGRAFIJA POSESTI GOSPOŠČINE S SEDEŽEM V KEBELJSKEM STOLPU

144 6. PREMOŽENJSKE IN DRUŽBENE RAZMERE KEBELJSKIH VITEZOV IN VPRAŠANJE O POSPLOŠEVANJU ORISANIH STANOVANJSKIH RAZMER

7. STOLP KEBELJ V USTNEM IZROČILU

1. STOLP KEBELJ

Ruševine gotskega stanovanjskega stolpa Keblja stojijo pri vasi z istim imenom na grebenu južnega pobočja Pohorja; vas leži slabe tri kilometre zračne oddaljenosti severno nad naseljem Oplotnico.

Stolp stoji pod vaško župno cerkvijo sv. Marjete sredi strmega golega pobočja, ki se proti vzhodu spušča do Čadramskega potoka. Na Keblju sta ostanka dveh fevdalnih arhitektur. Po poznejšem kmečkem lastniku ruševin se stanovanjski stolp vulgarno imenuje Zbegov grad. Ruševine večjega gradu, ki je stal na grajskem griču severozahodno nad župno cerkvijo, pa se prav tako po poznejšem kmečkem lastniku vulgarno imenujejo Zajčev grad.

1.1. Obdelave in sedanje stanje stolpa

Stanovanjski stolp Kebelj je že dolgo znan v strokovni literaturi. Prvi ga je opisal Avguštin Stegenšek leta 1909. Izmeril in narisal je tri tlorise, prečni in vzdolžni prerez, fotografiral je stolp, zbral ustrezne omembe v srednjeveških pisnih virih in datiral stavbo v konec 14. ali v začetek 15. stoletja (Stegenšek, Topografija, str. 139-141, tabla 40).

Leta 1977 je bil stolp uvrščen v tipološko in razvojno podobo grajske arhitekture. Ivan Stopar ga je opredelil za stavbo, ki je rabila kot dvor, ga uvrstil med stolpasto komponirane graščine oziroma med posebne oblike visoke hiše, navezane na tradicijo dvorov; objavil je po Stegenšku posnete načrte in fotografijo režastega okenca (Stopar, Razvoj, str. 127-131).

Leta 1982 je isti raziskovalec povzel rezultate dotedanjega znanja v topografskem pregledu slovenske štajerske grajske in graščinske arhitekture in jih zaključil z ugotovitvijo, da je kebeljski stolp najstarejši ohranjeni primerek stolpastega dvora na Slovenskem (Stopar, Topografija, str. 198, 199).

Leta 1965 in 1983 je Jože Koropec vključil kebeljski stolp in njegove posesti v zgodovinsko podobo sveta okoli Slovenske Bistrice (Koropec, Slovenjebistriški svet, str. 162; Koropec, Svet, str. 111, 112, 133, 150).

Leta 1983 je Jože Curk omenil kebeljski stolp v urbano-gradbeni zgodovinski podobi slovenjebistriškega ozemlja (Curk, Zgodovina, str. 177); istega leta je Ferdo Šerbelj vključil stolp v pregled umetnostnih spomenikov slovenjebistriške občine (Šerbelj, Spomeniki, str. 188).

Stolp je razmeroma dobro ohranjen. Sezidan je vrh podolžne eklogitne golice, dolge okoli 40 m, usmerjene od jugovzhoda proti severozahodu navzgor po pobočju. Zaradi nerodovitnosti je bila golica v franciscejskem katastru izmerjena kot posebna parcela katastrske občine Kot, označena s številko 23. Na severni in vzhodni strani sta zidova stavbe ohranjena skoraj povsod do prvotne višine - na južni in zahodni strani pa je v zgornjem delu zid delno porušen. Na severnem pročelju je ohranjen spodnji del stranišnega pomola. Zidovi, v katerih so bili vzdani okenski okvirji in portal, so precej razrušeni; ohranili pa so se trije ustrezni kamnoseški fragmenti, ki so preostali ob nasilnem jemanju okvirjev iz sten. Zidava iz različnih eklogitnih lomljencev je večinoma še danes trdna; skrbnost in spretnost zidarjev sta bili tehnično sijajni. Od lesenih ali sestavin iz drugih gradiv ni ohranjenega nič. Golica, vrh katere stoji stolp, je porasla z grmovjem in klavnim drevjem; stavbi najbolj škodijo drevesca, ki rastejo vrh zidov.

1.2. Izbor spomenika za raziskavo

Drobci v pisnih virih že neposredno in posredno pričajo o stanovanjski kulturi gotskega stilnega obdobja na Slovenskem. O videzu stanovanjske opreme posredno pričajo ustrezne upodobitve na cerkvenih freskah; redki izvorni pohištveni kosi so ohranjeni šele iz časa od konca 15. stoletja naprej. Ta pričevanja pa morejo biti polnovredno zgodovinsko povedna šele v povezavi s podobo bivalnih stavb. Stavbnih spomenikov, ki so v gotskem obdobju rabili tudi stanovanju, je na Slovenskem precej. Med njimi so najštevilnejši gradovi, manj je spomenikov meščanske arhitekture; od kmečke bivalne arhitekture pa se je ohranilo le nekaj fragmentov in posrednih sledov.

Vendar ohranjeni spomeniki razmeroma skromno pričajo o stanovanjski kulturi. Gradove so praviloma modernizirali in dozidavali. Gotske predelave na romanskih gradovih pričajo o novih stanovanjskih standardih, a so jih poznejše dozidave precej zabrisale; stanje spomenikov pa je nasploh precej fragmentarno. Podobno velja tudi za gotske gradove. Najmanj pričevalni so močno predelane meščanske hiše in sledovi kmečkega bivalnega stavbarstva tega časa.

Pisec teh vrst se je med iskanjem čimbolj povednih materialnih virov o stanovanjski kulturi poznega srednjega veka odločil za preiskavo kebeljskega stolpa. Ta spomenik ni bil predelan, razmeroma številni sledovi v stavbi omogočajo zadovoljivo zanesljivost rekonstrukcije prvotnega stanja, pisni viri spričujejo družbeni in gmotni položaj stanovalcev in nakazujejo okvirje možnih posploševanj dobljene podobe. Na Slovenskem obstojajo še drugi tovrstno pričevalni spomeniki, toda o stanovanju viteza z majhno fevdalno posestjo v 15. stoletju pri nas najbrž ni povednejše stavbe.

Seveda je pričevanje opuščene stavbe o stanovanjski kulturi fragmentarno; precej povedno in plastično postane z rekonstrukcijo izvirnega stanja, kolikor jo omogočajo sledovi, in v povezavi z drugimi pričevanji.

2. REKONSTRUKCIJA

Številke in velike črke v besedilu pomenijo oznake posameznih stavbnih prvin na tlorisih pritličja, prvega in drugega nadstropja ter na stavbnem prerezu (gl. sl. 3).

2.1. Pritličje

2.1.1. Stene

V pritličju sta bili predvideni zidani predelni steni 21 in 22. O tem nedvoumno pričajo iz zida štrleči sidrni vezni kamni za takšne stene v pritličju in v prvem nadstropju (13, 14, 15, 16 in 17, 18, 19, 20; gl. sl. 9, 15). Sider je 18, eno v zahodni steni ob okenski niši je odbito. 16 sider je sestavljenih iz po dveh kamnov (takšno je bilo tudi odbito sidro), eno je monolitno, spodnji sidri ob glavnem vходу sta le polovični (gl. sl. 9 in 15). Jasno je, zakaj so sidra največkrat iz po dveh kamnov: tako so zlahka poravnali nepravilne oblike lomljencev v zunanje navpične ravnine predvidenih predelnih sten. Dejansko so vsi zunanji deli sider strogo ujeti v ustrezne štiri navpične ravnine v pritličju in v prvem nadstropju; le spodnji polovični sidri sta ujeti le v dve ravnini. Višinsko pa so sidra razporejena precej nepravilno, saj bi se skrila v predvidenih stenah. V ozkih navpičnih pasovih na obodnih stenah, v katerih so nameščena sidra, ni tramovnic za strop pritličja oziroma pod prvega nadstropja: to tudi kaže, da sta tu bili predvideni zidani predelni steni.

Predelni steni sta bili predvideni, ne pa tudi pozidani. Na obodnih zidovih namreč ni sledov zidanih sten, ruševin podrtih sten ni!

Zakaj niso pozidali predvidenih predelnih sten, ne vemo. S popolno gotovostjo tudi ne moremo vedeti, ali so na njuni mesti postavili lesenih sten. Toda iz obodnih sten molečih sidrnih kamnov niso odbili, kar bi bržkone napravili, če tu ne bi bilo lesenih sten. Bilo bi tudi zelo nenavadno, če bi shrambna prostora A in C ostala odprta (gl. poglavje 4.5.). Več kot verjetno so postavili lesene stene, ki so zakrile sidrne kamne. Te stene niso bile tramaste ali brunaste, ampak iz desk, ki so zakrile kamne na eni ali verjetneje na obeh straneh. Prejkone si moremo predstavljati deščene stene, kakršne vidimo na cerkvenih gotskih freskantskih upodobitvah hlevov, npr. iz leta 1453 v Crngrobu, iz leta 1467 v Mačah, iz zadnje četrtine 15. stoletja v Gradišču pri Divači itd. Pri takšnih stenah je treba navpično postavljene deske le zgoraj in spodaj pribiti na vodoravna tramova, pritrjena na pod in na strop. Če bi želeli postaviti tramaste ali brunaste stene, bi seveda morali odbiti sidrne kamne. Naj tu pripomnimo, da v evropski grajski arhitekturi predelne stene iz desk nasploh niso bile neobičajne (Piper, Abriss, str. 88, 89).

Zidane stene najbrž niso bile ometane, ampak samo zastičene z malto. Na celotni stavbi ni ohranjena niti ena zaplata glajenega ometa; ob vznožju zidov ni sledov peščene nasutine, kakršno bi pričakovali, če bi bile stene ometane. Pri povprečno 2 cm debelem ometu bi morale s sten pasti v notranjščino stavbe okoli 7 m³ ometa, za katerim bi najbrž ostala sled. Zidava iz različnih lomljencev je sijajna. Neravnine v steni so minimalne, presledki med večjimi lomljenci so skrbno zazidani z drobnimi kamni in kamenčki. Vse kaže, da so bile stene le tenko zamazane z izravnalnim ometom: del takšnega zastičenja se je ohranil v niši režastega okenca 4 (gl. sl. 8).

2.1.2. Strop in pod

V pritličju so v višini stropa v vzhodni in zahodni steni precej dobro ohranjene tramovnice - luknje za stropne tramove (gl. sl. 9, 12). Le na mestih, kjer sta se z omenjenima stenama stikali predelni steni 21 in 22, ni tramovnic; izjemoma je na pričakovanem mestu pod okensko nišo 6 lomljenec in ne odprtina za tram (gl. poglavji 2.1.1. in 2.1.7.). Strop pritličja so nosili tramovi v smeri vzhod-zahod, prečno prek njih so kajpada ležale deske. Tramovnice merijo okoli 25 x 23 cm, stropniki so bili nekoliko ožji. Glede na nekatere dobro ohranjene odtise v malti v tramovnicah so bili tramovi precej pravilno tesani in debeli od 25 x 20 cm do 23 x 22 cm. Presledki med stropniki so bili približno takšni, kot je bila širina tramov. Strop je bil torej zelo trden, zlasti ker je stropnike podpiral močan osrednji vzdolžni tram 49. Dokazujeta ga zelo skrbno zidani tramovnici v južni in severni steni 45 in 46, ker ležita z zgornjim robom v višini spodnjih robov tramovnic v vzhodni in zahodni steni. Velikost tramovnic pričča, da je bil ta osrednji vzdolžni podporni tram debel 25 x 25 cm; dolg pa je bil kar dobrih 10 m.

Približno 25 cm pod višino pragu vhodnega portala sta v vzhodni in zahodni steni po ena, dobrih 10 cm široka polica 35. Na njih so kajpada ležali podni tramovi, prečno prek njih pa deske, tako kot pri stropu.

2.1.3. Prostori

V pritličju so bili trije, medsebojno pač ločeni prostori A, B in C. Prostora A in C sta bila osvetljena s po enim režastim okencem 4 in 5, večni prostor B pa je dobival svetlobo le skozi odprta glavna vhodna vrata 2 in skozi odprtino v stropu 31. Možnost, da predelnih sten 21 in 22 v pritličju ni bilo, torej, da je stolp ostal nedograjen, ni verjetna (gl. poglavje 2.1.1.). Ob gradnji so bili nedvomno predvideni trije prostori. Ker to predvidevanje določno kaže predstavo, kakšen naj bi bil viteški stanovanjski stolp, v rekonstrukciji upoštevamo samo neprimerno verjetnejšo možnost, da so bili v pritličju trije prostori, vendar ločeni z lesenima stenama. Ravén in sestava nasutine v notranjščini kažeta, da pod tlemi pritličja ni bilo kletnih prostorov; ta del stavbe je bil zasut z eklogitnim drobirjem in kamenjem.

2.1.4. Režasti okenci

V vzhodni steni sta dobro ohranjeni režasti okenci 4 in 5. Na zunanjščini sta polici in prekladi okenc iz eklogitnega lomljenca, pokončni deli pa so iz rezanega peščenjaka (gl. sl. 11 in sl. 8). Odprtini okenc merita na pročelju okoli 82 x 16 cm; v notranjščino pa se okenci lijakasto razširita v obokani niši, visoki okoli 120 cm in široki okoli 83 cm.

2.1.5. Vhodni portal in vratno krilo

Kot večina kamnoseških delov je bil tudi portalni okvir izbit iz zidu. Ohranil se je le kos vodoravnega sidrnega podbojnega dela iz rezanega peščenjaka; kajpada je bil tako obdelan in iz takšnega kamna ves portalni okvir (gl. sl. 10, 4).

O velikosti portalnega okvirja pričajo velikost veže, pred katero je bil vzdan okvir, in ostanki profila vzdave okvirja v zidu. Veža je visoka slabih 200 cm in široka okoli 150 cm. Odprtina portalnega okvirja je bila seveda nekoliko manjša. Okvir je toliko segal v vežno odprtino (gl. sl. 3), da so na notranjem robu namestili tečajje za vratno krilo in da se je zaprto krilo prislonilo ob okvir.

O obliki portalnega okvirja pričata odtisa izbitih kamnoseških delov v levem in

desnem zgornjem kotu vežne odprtine na pročelju; pravokotni obliki kažete, da je bila portalna preklada ravna oziroma, da je bil okvir pravokotniške oblike.

O debelini portalnega okvirja pričata prej omenjena in še drugi ustrezni odtisi. Ohranjeni del sidrnega dela portalnega okvirja v zidu severno ob vežni odprtini kaže, da je bil na zunanjsčini okvir nameščen natanko v pročelno ravnino: torej priča globina omenjenih odtisov, ki meri slabih 30 cm, tudi o debelini portalnega okvirja.

Omenjeni sidrni fragment je nameščen skoraj natanko 30 cm pod zgornjim robom odtisov portalne preklade. Očitno je bil portalni okvir zgoraj sestavljen tako kot okenski okvirji (gl. poglavje 2.2.5.1.1.), ki so imeli levo in desno tik pod preklado po en sidrni del; profil razrušenega zidu pod ohranjenim fragmentom kaže, da drugih sidrnih delov pri portalnem okvirju ni bilo.

148 Po analogiji z okenskimi okvirji (gl. poglavje 2.2.5.1.1.) sklepamo, da je imel portalni okvir porezane robove. Po številnih analogijah iz gotske cerkvene in posvetne arhitekture bi moral biti posnet rob nekoliko nad pragom zaključčen. Vendar niti o obliki niti o višini zaključkov ni sledov. Pri risanju rekonstruiranega vzhodnega pročelja smo se morali odločiti za obliko in višino zaključkov le po občutku. Izbrali smo najpreprostejši zaključek, kakršen nastane pri rezanju kamna, in eno izmed pogostejših višin, oziroma razmerij dolžine neposnetega dela podboja proti dolžini posnetega dela podboja.

Portalni okvir je stal na ohranjenem masivnem monolitnem pragu iz eklogita. Prag je iz lomljenega kamna: zgoraj je gladko kamnoseško zravnano

Vratno krilo se je odpiralo v notranjščino; o tem pričata luknji za zapahni tram 3. Veliki sta po 24 x 19 cm, luknja v južnem vežnem ostenju sega 180 cm globoko v zid, luknja v severnem vežnem ostenju pa 20 cm. Zapahni tram je bil torej precej masiven; nameščen je bil približno v srednji višini vrat. Kadar so bila vrata odpahnjena, je tram skoraj ves ležal v globoki luknji v južnem vežnem ostenju - kadar so bila vrata zapahnjena, je ležal z enim koncem v plitvi luknji v severnem vežnem ostenju. Pri takšni namestitvi zapaha se vrata praviloma odpirajo levo, zato smemo meniti, da je bilo také tudi na Keblju. Vhodna vrata so bila v 15. stoletju praviloma enokrilna (gl. npr. Piper, Abriss, str. 89). Tako je bilo tudi na Keblju; pri dvokrilnih vratih sta potrebna spodnji in zgornji osrednji zapah za eno krilo; teh pa ni bilo, ker v pragu ni ustrezne luknje.

V stropu in na tleh vhodne veže ni lukenj, ki bi pričale o celovišinskem tečajnem vratilu: zato menimo, da je bilo vratno krilo s tečajnima trakovima nasajeno na tečajni nasadili, pritrjeni v podboj.

Vratno krilo je bilo masivno. Med odtisi portalnega okvirja in luknjo za zapahni tram je 8 cm razmika. Tu je bil prostor za vratno krilo, ki je bilo potemtakem debelo najmanj 5 cm.

2.1.6. Podest pred portalom

Prag vhodnega portala je približno 260 cm nad stavbnim vznožjem. Veliki ohranjeni tramovnici kaže, da je bil pred portalom pomolni podest 1 (gl. sl. 10 in 6). Nameščeni sta levo in desno od vhodne odprtine in 20 cm pod višino praga. V tramovnicah sta bila močna tramova: južna tramovnica meri v prerezu 25 x 25 cm, severna pa 20 x 25 cm. V tramovnicah sta očitno tičala konzolno nameščena tramova, ki sta nosila deske: dolge so bile po 280 cm, kot priča razmik med tramovnicama. Kako daleč je podest segal v prostor pred portalom oziroma, kako dolga sta bila konzolna tramova, ne vemo. Na načrtu smo

globino podesta narisali domnevno. Vsaj takšna bi morala biti zavoljo varne hoje v stolp; ker sta podest nosila močna tramova, bi globina lahko bila tudi večja. Kakšen je bil dostop na podest, ne vemo. Ker teren pod vzhodnim pročeljem strmo in razgibano pada, so najbrž hodili na podest le z ozke steze tik ob vznožju stavbe. Glede na os vratne odprtine sta tramovnici konzolnih tramov razporejeni nekoliko nesomerno: južna je od nje oddaljena 105 cm, severna pa 125 cm. Večja površina podesta na severni strani bi govorila o dostopu z južne strani. Toda ta majhna nesomernost je morda samo posledica površne gradnje. Vendar bi na dostop z južne strani kazalo tudi levo odpiranje vratnega krila (gl. poglavje 2.1.5.) in poglavitna pot, ki je vodila k stolpu iz te strani (gl. poglavje 2.4.2.).

Ali so na podest vodile pritrjene lesene stopnice ali samo lestev, katero bi zavoljo varnosti lahko dvignili in spravili? Ustreznih sledov ni, zato je mogoče na to vprašanje odgovoriti le domnevno. Pri tem pa je treba izključiti navidezno sled: sedem tramovnic, oziroma brunčnic levo in desno pod portalom (gl. sl. 4 in 11). Na prvi pogled se zdi, da gre za sledove lesenega hodnika in stopnic oziroma konzolnih tramov, ki bi ju nosili. Toda natančne izmere velikosti, razdalj in višinskih razlik med tramovnicami oz. brunčnicami, njihova razmestitev v dveh ravneh glede na padajoč teren, ena postrani postavljena brunčnica nedvoumno kažejo na nelogično razporeditev glede na hodnik ali stopnice: to so bile samo odprtine za zidarski oder.

Veliki potrebi po varnosti v 15. stoletju bi lestev bolj ustrezala kot pritrjene stopnice. Raba lestve za dostop do vhoda v prvem nadstropju v grajski arhitekturi nasploh ni bila izjema (Piper, Abriss, str. 44). Takšna lestev bi bila pri kebeljskem stolpu dolga okoli 3 m; z lahkoto bi jo dvignili in spravili ob steno v prostoru B.

2.1.7. Stopnice v prvo nadstropje

Ker na notranjih zidovih in v nasutini v notranjščini ni sledov zidanih stopnic, moremo trditi, da so bile stopnice lesene; zaradi lesenega poda v prvem nadstropju so zidane stopnice v drugo nadstropje sploh izključene. Od lesenih delov se v stolpu ni ohranilo nič. Vendar priča o legi stopnic in o prostoru, v katerem so bile nameščene, pomembna posredna sled: pod okensko nišo 46 v zahodni steni prvega nadstropja ni tramovnice za stropnik, ki bi ustrezala tramovnici pod okensko nišo 8; na njenem mestu je v zidu masiven lomljenec (gl. sl. 12). Poudariti je treba, da gre za izjemo v celotni stavbi: sicer povsod ustrezajo tramovnice v zahodni steni tramovnicam v vzhodni steni. Na podlagi te sledi moremo sklepati o legi stopnic takole: Osrednji stropnik v prostoru B je bil krajši kot drugi stropniki; ležal je le v eni tramovnici. Z vzhodnim koncem je ležal v vzhodni steni, z drugim koncem pa je očitno počival le na močnem vzdolžnem osrednjem tramu 49, ki je podpiral vse stropnike. Če je ta stropnik konzolno še kaj segel prek podpornega trama, seveda ne vemo. Vsekakor pa je na mestu, kjer bi se stropnik nadaljeval, če bi bil tako dolg kot drugi stropniki, nastala v stropu odprtina 31, ki je bila zaradi razmika med prvim levim in prvim desnim stropnikom široka okoli 70 cm. Skoraj gotovo je to bila odprtina, skozi katero so po stopnicah prišli v prvo nadstropje: njena oblika kaže, da so bile pod njo stopnice 29 postavljene v smeri vzhod-zahod. Seveda bi pričakovali, da so stopnice vodile navzgor v smeri proti zahodu, t.j. v nadaljevanju smeri, po kateri so prišli skozi glavni vhod. To domnevo moremo opreti na možnosti, ki jih je nudila osvetljenost prostora B. Bil je brez okna; v njem je bilo primerno svetlo le, če so bila glavna vhodna vrata 2 odprta. Kadar so bila vrata zaprta, so bili prostor B in stopnice 29 le zasilno osvetljeni s svetlobo iz okna okenske niše 6 skozi stropno odprtino 31. Če bi

stale stopnice na nekem drugem mestu, bi bil ob zaprtih vratih njihov spodnji del v temi in prav tako temno bi bilo skoraj povsod v prostoru B. Potreba po osvetlitvi stopnic in prostora B je bila prejkone poglaviti vzrok, da so stopnice oz. odprtino nad njimi namestili v osi prostora B - v tej osi je bilo namreč tudi okno v okenski niši 6 - in ne ob predelni steni, kjer bi jih lahko domnevali glede na številne analogije.

2.1.8. Vrata v stranska prostora

O mestu vrat 25 in 26, ki so vodila iz osrednjega prostora B v stranska prostora A in C, ni sledov. V zahodnem delu prostora B jih ne domnevamo, ker so tam stopnice v prvo nadstropje 29. Tudi glede na razne analogije bi bila vrata nameščena blizu glavnega vhoda. Tako je npr. v pritličju gotske Friderikove hiše na gradu Vodrižu, ki ima skoraj enak tridelni tloris kot kebeljski stolp. Shrambni tram, ki je bil v prostoru A nameščen ob vzhodnem zidu (gl. poglavje 2.1.9.), kaže, da vrata 25 niso bila tik ob glavnem vhodu. Mesto vrat smo narisali na podlagi ocene; lahko bi bila na predlaganem mestu ali tudi kakšen meter ali celo več zahodnje.

2.1.9. Shrambno pohištvo

V stenah prostora A so ohranjene štiri luknje za tramiče (gl. sl. 13). Medsebojno si ustrezata luknji 40 in 41. Veliki sta po 15 x 15 cm. Prva je nameščena 87 cm pod višino stropnikov, druga je 6 cm višje. Očitno je v njih - približno 230 cm nad podom - ne povsem vodoravno ležal tramič.

Odprtini za tramiča 42 in 43 tudi merita po 15 x 15 cm. Z zgornjim robom sta nameščeni natanko v višini spodnjih robov odprtin 40 in 41. V njih sta kajpada ležala tramiča, na katera je nalegal tramič, ležeč v luknjah 40 in 41. Ker sta luknji 42 in 43 blizu zahodni, oziroma vzhodni steni (prva je oddaljena od stene 40 cm, druga pa 50 cm), moramo sklepati, da naloga obeh tramičev ni bila podporna, saj bi bil ta učinek praktično nič. Zato to nista bila kratka konzolna tramiča, ampak dolga tramiča, ki sta morala s severnima koncema počivati v predelni steni 21.

V prostoru C je samo ena luknja za tramič 44. Je manjša kot luknje v prostoru A. Meri 10 x 10 cm, vendar je globoka kar 60 cm, medtem ko so luknje v prostoru A globoke po 40 cm in manj. Vendar je oddaljenost luknje 44 od severne stene podobna kot oddaljenosti lukenj od sten v prostoru A: meri 40 cm. Vse kaže, da je v luknji 44 ležal krajši konzolni tramič, katerega dolžine pa ne poznamo.

Iz vsega povedanega je razvidno, da gre za sledove vgrajenega shrambnega pohištva - drogov pod stropom, ki so rabili za obešanje raznih dobrin. Podobne primere poznamo iz nekaterih kmečkih kašč pa tudi iz obokanih baročnih kleti, kjer so drogovi ležali v železih obrocih, obešenih na strop.

2.2. Prvo nadstropje

2.2.1. Stene

Stene v prvem nadstropju so bile takšne kot stene v pritličju (gl. poglavje 2.1.1.): predelni steni 23 in 24 sta bili leseni, zidane obodne stene so bile najbrž samo zastičene z ometom.

2.2.2. Strop in pod

Strop prvega nadstropja je bil takšen kot strop pritličja (gl. sl. 9, 12; poglavje 2.1.2.). Stropniki so ležali v tramovnicah v vzhodni in v zahodni steni, podpiral jih je močan vzdolžni osrednji tram 50, ležeč v tramovnicah 47 v južni steni in 48 v severni steni (gl. sl. 3, 14, 22). Strop pritličja je bil hkrati pod prvega nadstropja.

2.2.3. Prostori

V prvem nadstropju so bili prostori D, E in F in okenske zidne niše s klopni 6, 7, 8 in 9.

2.2.3.1. Obstenske klopi

V prostorih D in F so v zidu sledovi, ki kažejo, da sta bili vsaj ob južni in severni obodni steni nameščeni klopi 33 in 34. Skoraj 80 cm nad višino poda teče v vseh obodnih stenah 10 cm in 15 cm široka polica 36. V jugozahodnem kotu prostora D pa je še izrazitejša, okoli 80 cm dolga, vklesana utorna sled ležišča za konec klopne deske. Profil utora kaže, da je bila klopna deska debela od 4 do 8 cm. Klopni deski 33 in 34 sta torej ležali na zidni polici, za zahodni konec klopi 33 so v motečem zidaku še posebej izklesali utorno ležišče. Klopi sta bili široki okoli 80 cm, dolgi dobrih 600 cm, debeli od 4 do 8 cm in dvignjeni slabih 80 cm nad pod. Pomanjkanje drugih sledov ne dopušča povsem zanesljivega odgovora na vprašanje, ali so bile v prostorih D in F še kje na zidni polici klopi. Ob zahodni steni prostora D obstenske klopi ni bilo. Tu se namreč zidna polica že kmalu po vklesanem utornem ležišču za konec klopi 33 nepravilno in strmo vzpne. Toda v prostoru F je zidna polica v zahodnem zidu vodoravna: tu bi lahko bila klop. Ob vzhodni steni najbrž klopi ni bilo; tu bi ovirala dohod v okenski niši 7 in 9.

151

2.2.4. Vrata

Namestitev vrat 27 in 28 je bila prejkone takšna kot namestitev vrat 25 in 26 v pritličju (gl. poglavje 2.1.8.). V zahodnem delu prostora E so bili: odprtina v podu 31, stopnice v drugo nadstropje 30 (gl. poglavje 2.2.6.) in le okoli 70 cm širok hodnik ob podni odprtini; namestitev vrat tu ne bi bila primerna. Namestitev vrat v vzhodnem delu prostora E je bila najverjetneje takšna kot v prvem nadstropju gotske Friderikove hiše, ki smo jo omenili v poglavju 2.1.8.

2.2.5. Okenske niše s klopni

Obokane zidne okenske niše z zidanimi klopni 6, 7, 8, 9 so prav dobro ohranjene (gl. sl. 12, 15, 20). Pod niš je okoli 80 cm nad zgornjim robom tramovnic poda prvega nadstropja. Niše so precej enotnih mer. Niša 6 meri v višino 217 cm in v širino 133 cm; niša 8 meri 220 x 132 cm; niša 9 meri 220 x 140 cm. Tenak zunanji zid niš je povsod deloma ali popolnoma razrušen, vendar spričujejo globino niš prav dobro ohranjene zidane klopi, ki so dolge okoli 105 cm

2.2.5.1. Okna

V vsaki izmed zidnih niš 6, 7, 8 in 9 je bilo po eno okno. O tem pričajo ostanek okenskega okvirja v niši 7 in povsod podobne ruševinske meje tenkih zunanjih zidov niš, ki kažejo, da so iz njih izbili okenske okvirje.

2.2.5.1.1. Oblika in velikost okenskih okvirjev

O obliki in velikosti okenskih okvirjev pričajo ostanek okvirja v niši 7 in po štiri luknje za morále v ostenju vsake niše.

V zgornjem delu niše 7 sta ohranjena preklada okenskega okvirja in ustrezni konzolni del (gl. sl. 16, 19). Ostanka pričata, da so bili okvirji izdelani iz rezanega peščenjaka, da so imeli posnete robove, da je sredi okna bila kamnita prečka in da je bila širina svetlobne odprtine 76 cm. Sicer sta ostanka okvirja globoka 26 cm, posnet rob je širok 9 cm, višina konzolnega dela je 11 cm.

Višino svetlobne odprtine spričujejo po dve in dve luknji za morale v nasprotnih ostenjih niš. Nameščene so tik ob navpični ravnini notranjega dela tenkih zunanjih zidov oziroma tik ob ravnini, v kateri so bili notranji deli okenskih okvirjev. Očitno sta bila v njih vodoravno nameščena po dva morála (gl. sl. 17, 18, 19, 20; gl. poglavje 2.2.5.1.2.). Spodnji rob zgornjega morala je bil okoli 7 cm nad zgornjim robom svetlobne odprtine okenskega okvirja. Utemeljeno menimo, da je bil zgornji rob spodnjega morála približno prav toliko pod spodnjim robom svetlobne odprtine okenskega okvirja. Višinske razlike med luknjami za morále merijo od 91 do 94 cm in tedaj posredno kažejo, da so bile okenske odprtine kvadratne ali skoraj kvadratne. Ta ugotovitev se ujema s primerno višino spodnjega roba okenske odprtine nad klopema ob oknu, ki bi tedaj merila dobrih 50 cm. Tudi profili razrušenega tenkega zunanjega zidu, v katerem so bili vzdani in nato izbiti okenski okvirji, v nekaterih nišah kažejo, da so police okenskih okvirjev bile približno v tej višini.

O obliki srednjih in spodnjih delov okenskih okvirjev pa ni sledov, zato si moramo pomagati s sklepanjem, primerjavami in analogijami. Nastavek sredi ohranjene okenske preklade priča o osrednji navpični prečki, ki je imela v zgornjem delu posnete robove, ne pa tudi o obliki te prečke v spodnjem delu.

Ali so okna imela samo navpične prečke ali morda tudi še vodoravne, torej ali bi lahko bila križna? V številnih evropskih gotskih arhitekturah sta ohranjeni obe obliki (in še razne druge, ki pa tu ne pridejo v poštev). Med slovenskim spomeniškim gradivom je piscu teh vrst znan samo en okenski gotski okvir z ohranjenim kamnitim križem na gradu Otočcu (gl. sliko v: Stopar, Gradovi, str. 276). Toda celotna svetlobna odprtina tega okna meri dobrih 127 x 97 cm, je izrazito pokončne pravokotniške oblike in precej večja, kot so bila kebeljska okna. Pomagati si moramo torej s tujim primerjalnim gradivom. Pri vseh gotskih okenskih kamnitih okvirjih s prečkami, ki so piscu teh vrst znani po originalih ali po reprodukcijah, je razvidno načelo: križ je nameščen na večjih pravokotniških oknih, na kvadratnih manjših oknih je nameščena po ena navpična prečka (seveda nastopajo še druge oblike, ki pa jih sledovi na Keblju izključujejo). Med kvadratnimi poznogotskimi manjšimi okenskimi okvirji z eno navpično kamnito prečko, ki bi ustrezali kebeljskemu primeru, naj omenimo okna na gradu Eltzu ob Moseli blizu Koblenza, na gradu Meersburgu ob Bodenskem jezeru, na gradu v Emmedingenu pri Freiburgu, na gradu v Bad Mergentheimu južno od Würzburga, na mestni hiši v Osnabrücku, na po vojni rekonstruirani mestni hiši v Frankfurtu ob Maini, na gotski hiši pred samostansko cerkvijo v Bad Gandersheimu itd. Te primere navajam zato, ker so na drugih oknih teh stavb tudi kamniti križi in druge oblike: kadar pa so okna manjša in kvadratna, so brez prečk ali z eno navpično prečko. Iz povedanega je razvidno, zakaj domnevamo na kebeljskih kvadratnih oknih le po eno navpično prečko.

S to domnevo se ujema s kebeljskima fragmentoma izpričan del konstrukcije okenskega okvirja (gl. sl. 16, 19). Sidrni del okvirja leži takoj pod preklado. Če bi bil v oknu centralno nameščen križ, bi bil med vodoravno prečko in sidrnim delom vpet le okoli 18 cm visok pokončen košček okvirja: če bi bil v oknu centralen križ, bi potemtakem bil okvir sidran v zid drugače, kot je izpričano. Če bi bila vodoravna prečka nameščena višje, bi bil zgornji del navpične prečke konstruktivno nemogoč delček. Hkrati pa bi nastali proporci okenskih polj, kakršni so vse do 20. stoletja v zgodovini arhitekture neznani.

Kvadratni kamniti okenski okvirji z eno pokončno prečko najbrž na skromnih stanovanjskih stolpkih niso bili izjemni. Sodeč po fotografiji je prav takšno okno ohranjeno na dvonadstropnem viteškem stanovanjskem stolpu iz 15. stoletja v Pašinki na Češkem (Kašička, Tvrze, str. 68, deveta slika ilustrativnega dela).

Tudi o obliki spodnje okenske police ni sledov. Glede na profile ruševinskih mej zidov, iz katerih so bili okenski okvirji izbiti, je zelo verjetno, da so bile police daljše kot preklade in da so rabile tudi kot sidra za v zid.

Ali so imele spodnje okenske police posnet rob? Na gotskih cerkvenih oknih je rob okenske police posnet ali pa tudi ne. Toda na posvetnih stavbah so tako v domačem kot tujem gotskem spomeniškem gradivu okenske police manjših oken praviloma brez posnetega roba.

Pri gotskih oknih z ravno polico pa so posneti robovi na navpičnih delih praviloma v spodnjem delu zaključeni. Višine zaključkov oziroma razmerja med dolžino neposnetih delov proti dolžini posnetih delov pa so različna. Tudi oblike zaključkov so različne. Zato smo morali pri rekonstruiranju okenskih okvirjev (gl. sl. 19) le po občutku izbrati dve od možnih variant. Za višino zaključka smo vzeli eno od skrajnih znanih razmerij neposnetega dela do posnetega dela: posneti rob bi lahko bil daljši, komaj pa krajši. Za obliko zaključka smo izbrali najpogostejšo in najenostavnejšo različico, ki se ponuja ob rezanju kamna: oblika zaključka je bila morda tudi drugačna.

2.2.5.1.2. Oknice

O oknicah pričajo po štiri luknje v ostenjih vsake okenske niše: v njih so ležali moráli ogredja za oknice (gl. sl. 17, 18, 19, 20).

Luknje so enake. V prerezu merijo 10 x 10 cm, globoke so okoli 17 cm. V večini lukenj so v malti še ohranjeni odtisi gladko in pravilno tesanih in zelo verjetno oblanih morálov kvadratnega prereza. Vse luknje so nameščene v navpični ravnini tik ob ravnini notranjega dela zidu, v katerem so bili vzdani okenski okvirji. Po dve luknji v nasprotnih ostenjih niš si medsebojno vodoravno povsod popolnoma ustrezata. Zgornji luknji sta nekaj centimetrov pod začetkom obočnega stropa niše, spodnji luknji sta v različnih nišah od 91 do 94 cm nižje. V luknjah sta bila nameščena vodoravna morála: zgornji je ležal kmalu nad zgornjim robom svetlobne okenske odprtine (gl. poglavje 2.2.5.1.1.). Morála sta bila ogredje za pritrditev notranjih oknic. Navpična dela celotnega ogredja sta morala biti podobno tik ob navpičnih notranjih robovih svetlobne okenske odprtine. Oknica "na smuk", pri kateri takšna navpična dela ogredja nista potrebna, je namreč izključena zaradi pomanjkanja prostora desno in levo ob okenski odprtini. S fantazijskimi domnevami o nekakšni notranji faladi ali prislonjenih oknicah se nam tu ni treba ukvarjati.

V pošteb pridejo samo notranje dvokrilne oknice. Znani slovenski materialni, slikovni in pisni viri o oknicah ne pričajo. Videz oknic pa je ohranjen na številnih evropskih gotskih slikarskih upodobitvah (gl. nekaj primerov na sl. 21). Na vseh, piscu teh vrst

znanih upodobitvah vidimo s tečaji na navpične dele okvirjev tik ob okenskih odprtinah pritrjene oknice. Zato domnevamo takšne navpične dele obokenskega okvirja tudi pri kebeljskih oknih (gl. sl. 20). Na teh navpičnih delih domnevamo tečaje za oknice. Najbrž so bile dvokrilne in z gibne, kakršne vidimo npr. na sl. 21. Nezgibne bi motile: odprte bi zavzele prostor nad polovico klopi ob oknu in bi onemogočile sedenje ob oknu. Zgibni dvokrilni oknici pa bi lepo sedli v prostor levo in desno med oknom in ostenjem niše. Vendar so možne tudi nezgibne polknice: takšne so npr. upodobljene v okenski niši s klopmi na znanem Dürerjevem lesorezu prizora iz Marijinega življenja.

Ali so bila okna na Keglju zastekljena? Na to vprašanje bi lahko odgovorilo le arheološko izkopavanje ob vznožju stavbe pod okni, če bi tu odkrili steklene črepinje; kakšne pa bi bile zasteklitve, si najbrž smemo predstavljati na podlagi štirih značilnih načinov tedanjih zasteklitev na sl. 21.

154

Sledovi torej kažejo na notranje dvokrilne oknice - torej polknice, pritrjene na pokončnih tečajih.

Na tem mestu je najbrž treba še zavrniti možnost drugačnega tolmačenja lukenj v ostenjih okenskih niš. Po dve podobni luknji v okenskih nišah s klopmi najdemo tudi drugod, npr. v znamenitem češkem gradu Karlštejnu, kjer pa so imele drugačno funkcijo. Tam so nameščene le v srednji višini oken in vedno sta samo dve v eni niši. Zdi se, da so večinoma restavrirane, toda luknji v zahodni okenski niši s klopmi v zakristiji Marijine cerkve v Marijinem stolpu sta skoraj gotovo še izvorni. Luknja v severni steni niše je zelo globoka. V njej je ohranjen tramič, ki ga je mogoče potegniti iz luknje in z drugim koncem namestiti v plitvo luknjo v južni steni niše. Tako so zapahnili polknici. Toda na Keglju so v nišah vedno po štiri luknje in to nad in pod okensko odprtino. Zato niso mogle rabiti za zapah, ampak le za lesen nosilni okvir za polknice.

2.2.6. Stopnice v drugo nadstropje

Stopnice 29, ki so vodile iz pritličja v prvo nadstropje, so bile lesene; vzpenjale so se proti zahodu. V načrtu predlagan naklon teh stopnic je ocena, temelječa na splošnem znanju o stopnicah gotskega obdobja, ki so bile strme ali zelo strme. Predlagani naklon ustreza prostorskim danostim v stolpu. Stopnice so morda bile še bolj strme: potem bi bilo med vrhno stopnico in zahodnim zidom v prvem nadstropju več prostora, kot ga kaže načrt.

O stopnicah, ki so vodile v drugo nadstropje, ne priča nikakršna sled. Zato moremo njihovo namestitve in smer le domnevati na podlagi prostorskih okoliščin in na podlagi izločevanja nemogočih in malo verjetnih variant.

a. Iz istih razlogov kot za stopnice v prvo nadstropje (gl. poglavje 2.1.7.) moremo tudi za stopnice v drugo nadstropje trditi, da so bile lesene.

b. Predvsem moremo stopnice domnevati v komunikacijskem prostoru E, tj. v veži. Glede na znane analogije bi bile stopnice v enem od stranskih prostorov - tudi zaradi njihove namembnosti - (gl. poglavje 4.5.) zelo neobičajne.

c. Zavoljo omejenega prostora v ozki in visoki veži E so ravne stopnice tu mogoče le v smeri vzhod - zahod.

d. Zavoljo okenskih niš 6 in 8 so dvokrake ali zavite stopnice v kotih prostora E izključene.

e. Pri iskanju možne namestitve stopnic v drugo nadstropje moramo - prav tako,

kot so to morali graditelji - upoštevati osrednji podporni tram vseh stropnikov 50.

V okviru navedenih okoliščin bi bila arhitektonsko najugodnejša namestitev stopnic ob severni predelni steni v smeri proti vzhodu navzgor 30. Takšna namestitev omogoča takojšnjo povezavo poti po stopnicah 29 in 30 v drugo nadstropje in upošteva podporni tram 50.

V zahodnem delu prostora E bi bila možna še podobna namestitev stopnic ob predelni steni 23. Ta možnost je malo verjetna, ker bi tedaj bila odprtina nad stopnicami v podu drugega nadstropja le poldrug meter ali celo manj oddaljena od ognjišča 37. Če pa bi bile stopnice nameščene v vzhodnem delu prostora E, bi morale zaradi vrat v stranska prostora stati sredi prostora. Pot iz pritličja v drugo nadstropje bi bila nerodna. Gotski graditelji so običajno namestili stopnice ob steno, kar je bilo varneje. Namestitev pritličnih stopnic 29 sredi prostora B v kebeljskem stolpu je bila potrebna zaradi osvetljave (gl. poglavje 2.1.7.), prvo nadstropje pa je bilo dobro osvetljeno, in tu bi bila namestitev stopnic ob steno ugodnejša.

Predlagana rekonstrukcija stopnic 29 in 30 kaže način, ki prejkone ni bil zelo običajen, najbrž pa tudi ne izjemen. Tako nameščene stopnice so vodile npr. v bivalni kaščni hiši iz 15. stoletja v Lübecku iz drugega v tretje nadstropje (Müller, Atlas, str. 342-343).

2.3. Drugo nadstropje

2.3.1. Stene

Razen na zahodni strani so obodne stene v drugem nadstropju razmeroma dobro ohranjene. Najbrž so bile z ometom samo zastičene (gl. poglavja 2.1.1. in 2.2.1.). Sidrnih kamnov za predelne stene v drugem nadstropju ni: zidanih sten tu niso načrtovali. Ali je stala v drugem nadstropju predelna lesena stena, ne vemo. Razporeditev oken v nišah 10, 11 in 12 bi omogočala le predelno steno v prečni osi stavbe. Če bi tu stala stena, bi bil glavni bivalni prostor z ognjiščem 37 razmeroma majhen, in pohišvena niša 39 ne bi bila v tem prostoru, kamor bi sodila (gl. poglavja 2.3.5. in 2.3.6.). Najverjetneje je bilo drugo nadstropje en sam nepredeljen prostor.

2.3.2. Strop in pod

Zidni polici 51 v vzhodnem in zahodnem zidu kažeta, da so na njiju počivali stropniki: zgoraj so bili najbrž prečno pokriti z deskami (gl. sl. 27).

Strop prvega nadstropja je bil hkrati pod drugega nadstropja (gl. poglavje 2.2.2.). V podu je bila stopniščna odprtina (gl. poglavje 2.2.6.); zaradi prepaha med prostorom B in drugim nadstropjem je bila verjetno pokrita z loputnimi vrati.

2.3.3. Okenske niše in okna

Razmeroma dobro sta ohranjeni okenski niši 11 in 12; v zgornjem delu niše 10 pa je ohranjen le še fragment oboka. Niše se v merah le malenkostno razlikujejo od niš v prvem nadstropju (gl. poglavje 2.2.5.). Niši 11 in 12 sta visoki po 210 cm; prva je široka 140 cm, druga pa 130 cm. V niši 11 so ostanki štirih lukenj za morale okničnega ogredja (gl. poglavje 2.2.5.1.2.), v niši 12 pa je ostenje že tako poškodovano, da sledov lukenj ni več. V zgornjem delu niš 11 in 12 so še sledovi odtisov preklad okenskih okvirjev: gotovo

so bila v drugem nadstropju v okenskih nišah prav takšna okna kot v prvem nadstropju (gl. poglavje 2.2.5.1.1.). Prav takšne zidane klopi kot v okenskih nišah v prvem nadstropju so ohranjene v vseh nišah v drugem nadstropju. Vendar so bile niše drugega nadstropja lažje dostopne kot niše prvega nadstropja: tla prvih niš so dvignjena le 33 cm nad višino poda drugega nadstropja, medtem ko so tla drugih niš dvignjena slabih 80 cm nad višino poda prvega nadstropja.

2.3.4. Stranišče

V severnem zidu in na konzolnem pomolu je delno ohranjeno stranišče H (gl. sl. 23, 24, 25, 26). Pomolni del je sezidan na dveh močnih konzolah iz lomljenega eklogita in sega 60 cm iz zunanje ravnine severnega obodnega zidu; zunanji del pomola je širok okoli 105 cm. Pomolni zid je grajen iz precej pravilno prizmatično obdelanih kosov lehnjaka, ki je le tu v stavbi uporabljen zavoljo manjše teže in pravilnejše obdelave zidakov za tanjšo steno, ki je debela le 20 cm. Z ravnino obodne stene vzporeden zid pomola se dviga nad ploščato kamnito prečko, ležečo na obeh koncih konzol. Zidu ne nosi prečka, ampak (danes že delno pomanjkljiv) razbremenilni lok v zidu takoj nad njo. Pomolni zid je še visok dobrih 120 cm; zgornji del pomola je razrušen. Vhod v stranišče je širok 85 cm, vendar se že 65 cm globoko v zidu obojestransko stopničasto zoži na 65 cm. Celotna globina straniščnega prostora meri 170 cm. Profil vhoda v stranišče je ohranjen dobrih 170 cm visoko nad tlemi straniščnega prostora, zgornji del je razrušen. Vendar je zahodna notranja plast zidnega profila vhoda že izgubila maltno povezavo z masivnim zidom, in se nagiba v notranjščino stavbe: tam gori stoji fizikalnim zakonom navkljub in samo še iz dolgoletne navade. Ko je pisec teh vrst po lestvi prišel v stranišče, jo je gledal z vsem dolžnim spoštovanjem in se je ni upal prijeti. Drugi deli stranišča so še razmeroma trdni.

Konzoli, ki nosita pomol, sta širši kot debelina nošenega zidu: na notranji strani tako tvorita levo in desno po eno 10 cm široko polico. Na policah je kajpada počivala sedežna plošča z luknjo za zadnjico. Ta plošča je bila dolga 65 cm, njeno širino pa moremo le oceniti glede na običajni človeški položaj pri sranju in scanju in glede na zid pod straniščno sedežno ploščo. Debelina tega zidu ni vidna, ker je ves spodnji del straniščnega prostora prekrit z nasutino, preraščeno s koreninami. Če je ta zid - tako kot pomolni zid - debel 20 cm, je bila sedežna plošča široka 60 cm. Potemtakem bi človeškim meram ustrezalo, da bi bila luknja za zadnjico nameščena v plošči tik ob zunanjem zidu.

Ker vrste kamna, ki so uporabljene v stolpu, niso primerne za izdelavo plošč, je bila sedežna plošča na Keblju najbrž lesena. Luknja bi lahko bila krožne oblike, kakršno poznamo pri kmečkih straniščih "na štrbunk" iz obdobja med svetovnjima vojnama. Takšna oblika je namreč ohranjena tudi v kamniti sedežni plošči v dobro ohranjenem grajskem stranišču v gradu Kaštelu, ki leži približno pet kilometrov zahodno od Buzeta v Istri; grajske ruševine stojijo na koncu grebena zahodno nad potokom Bračano, ki se izliva v Mirno. Grad je romanski, vendar je stranišče najbrž mlajše, ker ni nameščeno v stolpasti stavbi, ampak je prislunjeno k zunanjemu zidu stanovanjske stavbe in dostopno z grajskega dvorišča.

Pred stopničasto zožitvijo je v vzhodnem in zahodnem ostenju straniščnega prostora po ena ustrezna luknja. Odprtini sta prizmatični; globoki sta približno po 18 cm in veliki po 15 x 10 cm. V luknjah je ležal tramič: ostanki ustreznih odtisov v malti so še ohranjeni na dnu lukenj. Če sta pred stopničasto zožitvijo ob tleh straniščnega prostora še dve takšni luknji, ne vemo, ker je ta prostor prekrit z nasutino. Zelo verjetno imamo

opraviti s sledovi podbojnega okvirja za vrata. Vratno krilo bi se odpiralo v notranjost prostora G, zaprto pa bi se prislonilo na stopničasta pokončna dela notranjih sten stranišnega prostora ali na tam nameščen podboj. S tem bi bil razložen smisel stopničaste razširitve severnega in južnega ostenja stranišča.

Vendar sta omenjeni luknji nameščeni le dobrih 130 cm nad tlemi stranišnega prostora, kar se zdi za podbojno preklado na prvi pogled močno prenizko. Toda tla stranišnega prostora so slabih 40 cm višje od višine tal prostora G. Podbojna preklada je bila torej okoli 170 cm nad tlemi prostora, odkoder so vstopali v stranišče; to pa v gotski stanovanjski arhitekturi pri vratih z visokimi pragovi sploh ni neobičajno nizko. Seveda pa vstopanje, še manj pa izstopanje, pri katerem so se morali močno skloniti, nikakor ni bilo udobno.

Zgornji del stranišča je povsem razrušen. Leta 1987 je bil v obodnem zidu še dolg lomljenec, ki je segal nad straniščni prostor (gl. sl. 22); najbrž je bil straniščni prostor v zidu plitvo obokan, tako kot veža in okenske niše v stavbi. O zgornjem zaključku pomolnega dela stranišča ni sledu; tu nekje je morala biti svetlobna lina. Glede na upodobitve iz 17. stoletja, ki kažejo grajska pomolna stranišča (Vischer, Topografija; Valvasor, Topografija), bi domnevali, da je bil pomol prekrit s pultno strešico.

2.3.5. Ognjišče in dimnik

Na zunanjščini in notranjščini zahodnega obodnega zidu je območje rahlo katraniziranih lomljencev in na poseben način razpadle maltne vezave (gl. sl. 12, 27). Ta sled kaže približno mesto dimnika 38 in ognjišča 37. Sledov dimnika danes ni več. Vendar se zdi, da je bil leta 1909 v delno porušenem zidu še ohranjen del dimnikove odprtine: na sicer slabi fotografiji iz tega leta je na tem mestu prepoznavna pravokotna črna lisa (Stegenšek, Topografija, tabla 40).

Kakšno je bilo ognjišče pred dimnikom, ne vemo. V zidu ni vdolbine, torej na tem mestu ni stal v zid poglobljen kamin, ampak ognjišče pred zidom. Približno predstavo o velikosti ognjišča nudi del zidu, v katerem je malta med lomljenci na poseben način skoraj povsem razpadla. To se je pač zgodilo zaradi sprememb, ki so nastale v malti zaradi kurjenja, saj drugje v stavbi na takšen način razpadle malte ni. Ta del zidu se začne okoli 20 cm nad višino nekdanjega poda in sega več kot 120 cm v širino. Glede na to moramo domnevati nizko talno ognjišče, ki je bilo vsaj tako dolgo. Takšna ognjišča, zidana s kamnitimi ploščami ali z opeko, včasih okvirjena z lesom, poznamo npr. iz istrske kmečke arhitekture 19. stoletja. Tloris takšnih ognjišč je običajno pravokotniški ali pravokotniški s porezanima vogaloma. Ker so bili pravokotniški tudi v zid poglobljeni kamini grajske gotske in renesančne arhitekture, mislimo, da je bilo tudi kebeljsko ognjišče najbrž pravokotniško. Dolžino ognjišča smo ocenili glede na sledove v zidu, širina narisane ognjišča 37 pa je negotova in poljubno ocenjena.

K takšnemu ognjišču pod dimnikom sodi napa za prestrezanje in odvajanje dima skozi luknjo v zidu v dimnik. Kakšna je bila napa, ne vemo. Obodni zid nad nekdanjim ognjiščem je 85 cm nad višino nekdanjega poda že razrušen in sledov konzol za napa ni več: očitno pa sta bili višje kot 85 cm nad podom. Narisana napa (gl. sl. 5) je simbolna oznaka in ne rekonstrukcija.

2.3.6. Pohištvvena niša

V zahodnem obodnem zidu so ostanki pravokotniške prizmatične pohištvvene niše 39 (gl. sl. 12). Ohranjen je pod, južno ostenje je visoko še 80 cm, severno pa 30 cm; v zidu je povsem razvidno, da je bila niša globoka dobrih 50 cm. Niša je bila široka 80 cm, koliko je bila visoka, pa ne vemo, ker je ves zgornji del že razrušen. Tudi obliko zgornjega zaključka niše lahko samo domnevamo; zgornji del na sl. 5 narisane niše je torej negotov. Vendar so bile takšne oblike niš najobičajnejše. Visoke, pokončne niše so imele pòd praviloma le malo dvignjen nad tlemi prostora, pòd niše na Keblju pa je kar okoli 110 cm nad višino nekdanjih tal prostora G.

2.4. Zunanjščina in okolje

2.4.1. Streha

Tlorisna površina strehe je razvidna iz obstoječih obodnih zidov, sicer pa o strehi ni sledov. Zato je ni mogoče zanesljivo rekonstruirati, moremo pa domnevati verjetno strešno obliko in naklon.

Zgornji robovi obodnih zidov stolpa so vodoravni: zidanih zatrefov ni bilo. Zato je bila na stolpu štirikapna streha. Glede na pravokotniški stavbni tloris oziroma glede na težave in izjemne dolžine špirovcev pri piramidasti strehi na večjem pravokotniškem tlorisu je najverjetnejša štirikapna streha z vzdolžnim slemenom (Walmdach). To domnevo moremo opreti na številne analogije. Razvidne so na upodobitvah iz 17. stoletja, ki vsaj v precejšnji meri še kažejo izvirne oblike streh na stolpastih stavbah iz gotskega obdobja (gl. Vischer, Topografija; Valvasor, Topografija).

Naklon streh je odvisen od kritine, podnebnih razmer, tlorisne velikosti stavb ter regionalnega in časovnega stila.

Kebeljski stolp je bil najbrž pokrit z leseno kritino, prejkone s škodlami. Niti v notranjščini stavbe niti na nekaterih razgrebenih mestih na dnu golice, kamor bi lahko padle črepinje, namreč nisem našel nobenega skrilnega ali opečnega fragmenta. Ker so bile v gotiki škodlaste strehe precej običajne na gradovih in v mestih, smemo tudi na Keblju domnevati skodle. Opečna kritina je bila draga. Še v mnogo poznejšem času so bile opečne strehe redke. Tako so npr. celo pri utrdbenih modernizacijskih gradnjah na mariborskem gradu leta 1559 le manjši del streh pokrili z opeko in večino še vedno s škodlami (Curk, Viri, str. 40). Slamnate strehe pa so v tem času nasploh sodile le še na gospodarska poslopja in v kmečko stavbarstvo (Piper, Burgenkunde, str. 455).

Podnebne razmere so na Keblju na nadmorski višini 670 m ostre. Pozimi dostikrat zapade mnogo snega. Strme strehe lažje prenašajo snežne obremenitve, saj je enaka teža razporejena na večji površini kot pri položnih strehah; s strmih streh sneg prej zdrsi. Strma streha bi bila torej na kebeljskem stolpu primernejša kot položna.

Strmina strešnega naklona je dostikrat v sorazmerju s tlorisno velikostjo stavbe. Širše stavbe imajo dostikrat plitvejše strešne naklone kot ožje; ta sorazmerja so vsaj deloma v zvezi z običajnimi dolžinami špirovcev, pogojenimi s splošno dostopnim lesenim gradivom. Strehe stolpov imajo tudi pri istih arhitekturah največkrat bolj strm naklon kot strehe drugih stavb. Regionalna kultura in slog stavbarstva v upoštevanja vredni meri določata naklon streh; prav v gotiki so bile strme strehe dodatno oblikovno sredstvo vidnega učinka višinskega vzgona.

Iz povedanega sledi, da bi na kebeljski stolp sodila strma streha, se pravi, z naklonom od 45° do 60° ; takšni nakloni so tudi sicer sodili v precej splošno normo gotskega stavbarstva (Piper, Burgenkunde, str. 456). V okviru tega razpona se moramo pri oblikovanju domneve o strmini kebeljske strehe opreti le na analogije. Za ta namen bi bile seveda najprimernejše ohranjene strehe sorodnih tipov sočasnih grajskih stavb. Toda grajska arhitektura je na Slovenskem nasploh slabo ohranjena, strešna ogrodja so dostikrat obnavljali in spreminjali in za datiranje ostrejših sploh še ne poznamo zanesljivejših kriterijev. Nasprotno pa je pri nas precej dobro ohranjena gotska cerkvena arhitektura. Vendar so tudi na cerkvah pogostokrat obnavljali strehe in tudi tu se pri poskusih datiranja ostrejši skoraj vedno lahko opremo le na naključno ohranjene pisne vire o obnavljanjih cerkva in ne na videz ali tip konstrukcije. Po obnavljanjih in predelavah pa so nastale tudi znatne razlike med izvirnimi in poznejšimi strešnimi nakloni: tako npr. pri dveh cerkvah na Lešah nad Prevaljami. Ladijska streha ene cerkve ima naklon okoli 40° ladijska streha druge cerkve pa okoli 55° . Vendar ponekod priča o prvotnem strešnem naklonu ohranjeno izvorno zatrečno pročelno čelo. Tako so npr. merili: izvorni naklon ladijske strehe župne cerkve v Kranju po obokanju leta 1452 okoli 50° ; naklon ladijske strehe pleterske samostanske cerkve iz leta 1420 okoli 53° ; naklon ladijske strehe cerkve na Ptujski gori iz začetka 15. stoletja okoli 57° in naklon strehe samostanske cerkve v Žičah po preobokanju okoli leta 1400 okoli 60° (navedeni nakloni so približni; pisec teh vrst jih je izmeril s kotomerom z avtomatskim kazalcem, vendar s primitivnimi viziranj; zaželjene natančne meritve bi seveda moral opraviti geometer).

Omenjene cerkve so širše kot kebeljski stolp. Zato bi bila, v okviru naštetih razponov, na Koblju verjetneja bolj strma streha. Nakloni grajskih streh na upodobitvah v Vischerjevi in Valvasorjevi topografiji so seveda mnogo manj pričevalni, vendar so tudi na njih stolpaste stavbe praviloma krite s strmimi ali zelo strmimi strehami.

Iz vsega povedanega je razvidno, da bi naklon kebeljske strehe lahko bil okoli 55° ; pri takšni strehi bi bili špirovci dolgi okoli 9 m, kar je pri tramovih iz drevja visokih iglavcev še precej splošno dostopna dolžina. Pri risanju načrtov in pri izdelavi makete smo se morali odločiti za nek naklon: izbrali smo 55° . Takšen ali podoben naklon bi bil na kebeljskem stolpu torej zelo verjeten - seveda pa je hipotetičen (gl. sl. 6).

O strešnem ogredju ne vemo nič. Najpreprostejša bi bila konstrukcija z vodoravnim pravokotniškim oklepjem s povezniki, na katerih počiva strešni stol s pravokotniško vodoravno podporno krono; škarjaste konstrukcije so pri štirikapni strehi s slemenom seveda neverjetne.

2.4.2. Pridvorno zemljišče, mlin, dvorske stavbe, poti

O nekdanjem okolju kebeljskega stolpa priča nekaj sledi in indicij.

- Pridvorno zemljišče. Oblika in lega poljskih površin kažeta, kje bi bile pridvorne njive (gl. sl. 28, 29). Na obsežnem pobočju nad stolpom je njivska površina skoraj iste oblike, kot je bila leta 1824 vrisana v načrt franciscejskega katastra. Ta površina nepravilnih oblik je na jugu omejena s potjo, na zahodu z grebenom, na katerem stoji cerkev sv. Marjete, sicer pa s strmim ali močvirnim zemljiščem, ki je za njive neuporabno. Videz je, da gre za prvotno logično zaključen večji poljski kompleks, ki se je le malo spremenil do stanja, dokumentiranega v franciscejskem katastru: na zahodni strani pod grebenom je nastalo nekaj manjših vrtnih površin in vez najsevernejše njive s kompleksom je bila prekinjena (najbrž v zvezi z nastankom domačije na tem mestu). Večina tega zemljišča je še danes

last kmetije Zbeg, katere dom stoji vrh grebena južno ob cerkvi in po kateri se vulgarno imenuje gotski stanovanjski stolp Zbegov grad. Kmetija Zbeg je omenjena že leta 1605 (Koropec, Svet, str. 112); ker se Zbegov dom stika s tem zemljiščem, ga je kmetija najbrž že tedaj imela v posesti. Zato smemo misliti, da je Zbegova kmetija dobila zapuščeni stanovanjski stolp skupaj s pridvornim zemljiščem, ki je sodilo k stolpu, oziroma da gre pri tem njivskem kompleksu za zemljišče kebeljskega dvora. Tudi sicer ni verjetno, da bi stolp postavili tik ob tuji zemlji in omemba iz leta 1440, ki v eni sapi navaja stolp in dvor (gl. poglavje 5), bi v teh okoliščinah kazala, da je bila ta njivska površina posest kebeljskega dvora oziroma stolpa. Druga velika sklenjena njivska površina, za katero smemo domnevati, da je sodila h kebeljskemu dvoru, leži južno od poti, ki na jugu omejuje prej omenjeno njivsko zemljišče. Glede na obliko terena gre pri obeh zemljiščih za en kompleks, razpolovljen s potjo, ki je več kot verjetno tudi prvotna pot od stolpa do cerkve na grebenu (gl. zaključek tega poglavja). Ta drugi del zemljišča sega na zahodu spet do grebena, na jugu pa je spet smiselno omejen z obliko terena in potjo. Ob tem naj omenimo še indiciji, ki govorita v prid postavljeni hipotezi. Oblika parcelacije prvega njivskega areala na načrtu franciscejskega katastra je netipična za kmečke parcelacije na tem območju - oblike parcel na drugem arealu kažejo, da so nastale iz večjega kompleksa. Prvi in drugi areal sta skoraj enako velika: prvi meri dejanske izmere (ne zemljemerske projekcije!) na strmem terenu okoli 4,2 ha, drugi pa okoli 4,3 ha. Vse kaže, da imamo opraviti z dvema enotama tripoljnega poljedelskega sistema. Tretji areal njivskega sistema domnevamo južno od tu nad zahodnim bregom Čadramskega potoka: tudi tu kažejo sledovi na prvotno njivsko zemljišče približno enake velikosti. Iz povedanega je razvidno, da je kebeljsko pridvorno njivsko zemljišče več kot verjetno obsegalo tri ločene zemljiške areale, ki so se v obrisih ohranili v načrtu franciscejskega katastra in še v današnjem stanju. Na kebeljskem dvoru bi potemtakem obdelovali nekaj manj kot 13 ha njiv. Omenjeni trije njivski areali kažejo, da je bilo pridvorno zemljišče v obliki odprtega celka, kar je tipična oblika zemljiške razdelitve na Koblju in v okolici. Težko je reči, do kod so segala še druga, neobdelovalna zemljišča kebeljskega dvora: sem bi sodilo vsaj zemljišče pod stolpom do potoka, kjer je stal tudi mlin, ki je bil last kebeljskega stolpa (gl. poglavje 5). Seveda pa je treba takoj omeniti, da je ta podoba pridvornega zemljišča na meji med ugotovitvijo in domnevo. Verjetno jo more potrditi le nadroben, mrežno in retrogradno zasnovan študij vseh lastninskih parcel na tem območju, kar pa je seveda raziskava, ki presega okvir pričujočega spisa.

- Mlin. V viru iz leta 1440 je omenjen kot posest kebeljske gosposčine s sedežem v stolpu tudi mlin "unter sand Margareten kirchen" (Starzer, Lehen, str. 217). Če gremo od cerkve naravnost navzdol po pobočju, pridemo ob Čadramskem potoku do ostankov mlina (gl. sl. 28, 29), ki je vrisan tudi v načrtu franciscejskega katastra iz leta 1824. Ohranjen je kompletan pravokotniški tloris in del zidovja enocelične stavbice, orientirane vzhod-zahod. Stavbica stoji zraven potoka; do nje je vodila vzporedno s potokom raka, ki je bila deloma vkopana, deloma lesena. Dovod vode na mlinsko kolo je bil usmerjen pravokotno na potok. Delno so ohranjeni prepereli ostanki vratila, preslice, kolesa in še nekaterih drugih lesenih delov. Mlin je bil skromen; mlet je na en kamen. Leseni ostanki seveda niso srednjeveški; zidovje pa ne kaže oprijemljivih prvin za datacijo. Verjetno gre za poznejšo ali temeljito obnovljeno stavbo, ki stoji na mestu srednjeveškega mlina. Na to kaže ta pretok in vodni padec, ki ne omogočata drugačnega tipa mlina, in glede na to tudi najustreznejše mesto ob potoku.

- Dvorske stavbe. Na vprašanje, kje so stale dvorske gospodarske stavbe, je mogoče

odgovoriti le domnevno. Glede na to, da se v slovenskem srednjeveškem spomeniškem gradivu takšne stavbe sploh niso ohranile, bi lahko sklepali, da so bile vsaj večinoma lesene. Zelo približno predstavo o dvorskih stavbah na Keblju more nuditi omemba iz leta 1586, ki se nanaša na ustrezne stavbe, ki so morale nastati leta 1518 ali malo pozneje na bližnjem Zbelovem. Stavbe so obsegale hišo za oskrbnika zbelovskih posesti, hlev in pod. Hiša je bila iz smrekovega lesa in krita s skodlami, imela je hodnik in vežo. Zraven sta stala dolg lesen hlev za konje in krave in pod s stenama (iz latnikov?) za seno in žito (Stegenšek, Dekanija, str. 159, 160). Omemba kaže, da gre za hišo, ki je bila zasnovana na način mestnih hiš z vhomom na zatrepnem, ozkem pročelju, ki je vodil v vzdolžni hodnik, iz katerega se je prišlo v vežo, ki je najbrž rabila črno kuhinjo, in odtod v sobo.

Pri iskanju verjetnega mesta, na katerem bi stale kebeljske dvorske stavbe smo se oprli na predpostavko, da bi na strmem pobočju morali ostati sledovi zravnane stavbnega prostora. Pri pregledovanju celotnega pobočja smo našli samo eno takšno mesto, ki smo ga označili na slikah (gl. sl. 28 in 29). To mesto je na položnejši njivi južno od stolpa. Če tu ne gre za igro narave, so na tem mestu stale dvorske stavbe. Na pobočju je prav takšna oblika, kakršna bi nastala, če bi bil tu pravokotniški plato, katerega stranice bi nekoliko prekotniško z dolgoletnim oranjem zabrisali. Zelo približno bi bil plato dolg vsaj 15 m in širok približno 8 m. Verjetnost domneve, da so tu stale dvorske gospodarske stavbe, more podpreti položaj platoja, ki leži le okoli 60 m od stolpa na približno isti izohipsi kot stolp in ob mestu, kjer je več kot verjetno vodila poglavitna pot do stolpa.

- Poti. O trasah poti, ki so vodile iz stolpa, je mogoče na podlagi sledi, oblike strmega pobočja in važnejših objektov, katere so prebivalci stolpa morali obiskovati, postaviti nekaj precej verjetnih domnev.

Iz stolpa so hodili v mlin in po vodo k potoku. Severno od stolpa je pobočje močvirno. Severozahodni del golice, vrh katere stoji stolp, je prepaden. Zato je ta pot morala voditi iz stolpa proti jugovzhodu ali po golici, kjer so nekatere skale morda celo umetno lomljene, da je nastalo nekaj visokih nepravilnih stopnic - ali v isti smeri okrog golice in potem vzporedno ob potoku (gl. sl. 28). Današnja pot, ki vodi ob potoku, je seveda mlajša, trasa te poti pa je bržkone srednjeveška.

Iz stolpa so hodili v cerkev sv. Marjete na vrh grebena. Več značilnosti kaže, da je del trase te poti ohranjen v današnji poti, ki vodi od kmetije Zbeg, ležeče južno tik ob cerkvi, navzdol po pobočju najprej v jugovzhodni, nato pa v vzhodni smeri. Ta pot je narisana tudi na načrtu franciscejskega katastra (gl. sl. 29), kjer opazimo sled, ki kaže, da je bila to prvotno tudi pot, ki je vodila do stolpa. Ko namreč pot pripelje navzdol do mesta južno od stolpa, pride približno na izohipso, na kateri leži stolp. Tu pa se potna parcela kratko izpahne v smeri proti stolpu in tu je še danes ohranjen očitno umetno oblikovan košček terena, ki kaže, da se je na tem mestu pot odcepila oziroma prvotno zavila k stolpu. Ta pot bi vodila po izohipsi in hkrati ob meji obdelovalnega in neplodnega zemljišča in mimo platoja, na katerem domnevamo dvorske gospodarske stavbe. Od odcepa do platoja je v zemljišču še opaziti ozko ravnino, ki bi lahko bila trasa srednjeveške poti: glede na primeren naklon in razmeroma širok prostor bi bila vsaj pot od platoja do cerkve primerna ne samo za hojo peš in za konje, ampak tudi za vozove.

3. VELJAVNOST REKONSTRUKCIJE IN DATACIJA STOLPA

Pri rekonstruiranju je treba zastavljati vprašanja, iskati sledi, ki lahko nanje odgovorijo in jih pravilno tolmačiti. Pri tem rabi kot pomoč zlasti hkratno risanje načrtov: tu se pri vsem, kar ni obstoječe, zastavljajo vprašanja sama od sebe. Vsaka stavba je neke vrste organizem, katerega prvine so v medsebojnih smiselni zvezah. Odkrivanje teh zvez marsikdaj pojasni nadrobnosti in prvine, katerih smisel je na pogled nejasen - celota pa omogoča kontrolo tolmačenj. Pri takšnem delu sem moral načrt stavbe, ki je rezultat rekonstruiranja, narisati večkrat oziroma ga spreminjati in popravljati. Marsikaj je ostalo nejasnega, oziroma domnevnega: pisec teh vrst se je trudil, da je v besedilu sproti povedal, ali temeljijo rekonstrukcije posameznih prvin na materialnih ostankih, sledovih, drugih dokazih, indicijah ali analogijah.

162

Ustrezne simbolne oznake na načrtih nudijo pregled rekonstruiranih delov stavbe.

Marsikaj bi lahko potrdilo ali odkrilo arheološko izkopavanje v - in ob stavbi. Le odkritje ustrezne steklene črepinje bi lahko povedalo, ali so bila okna zastekljena, odkritje ostankov opečnih strešnikov bi lahko ovrglo domnevo o škodlasti strehi, prečna sonda ob zahodnem zidu bi lahko povedala, ali je bil tu jarek oziroma, kako visoka je bila raven tal ob vznožju, sestava nasutine bi lahko natančneje pojasnila vprašanje o ometanih stenah, nepredvidene najdbe bi lahko še marsikaj povedale o kulturi oziroma življenju stanovalcev. Seveda pa sme izkopavanje, ki tudi veliko stane, opraviti le arheološke tehnike večč strokovnjak. Pisec teh vrst je v iskanju odgovorov na ta in podobna vprašanja le tu in tam razgrebel prst med skalami na golič pod stolpom, kamor bi iz stolpa kaj padlo po pobočju: tu ni mogel povzročiti škode. Z nekoliko slabo vestjo je plitvo pogrebel na dveh mestih ob stavbnem vznožju in prevrnil nekaj kamnov v notranjščini ob zidu. Nепrestano pa ga je spremljala mučna misel, da ne more do tam ležečih odgovorov na številna vprašanja, oziroma da so raziskave visokega in poznega srednjega veka brez arheoloških izkopavanj silno pomanjkljive.

Na vprašanje, kdaj je bil stolp sezidan, je mogoče odgovoriti le precej približno. Listina, v kateri je Oto Kebeljski izjavil, da je bil stolp, dvor in druge posesti podedoval po očetu, in listina, v kateri so mu bile te dedne posesti potrjene, sta datirani z letom 1440 (Muchar, Geschichte, str. 295; Starzer, Lehen, str. 217); stolp naj bi bil potemtakem imel že njegov oče, lahko pa bi ga bil postavil že kdo pred njim. Na Keblju sta bila dva gradova: starejše omembe "castrum" in "vest" nedvomno pomenijo zgornji ("Zajčev") grad (gl. Blaznik, Topografija, I, str. 336). Toda leta 1312 je omenjen "turn gelegen zum Gybl" v zvezi s prevzemom tega od kebeljskih vitezov. Tako dejstvo, da so Kebeljski ta "stolp" izgubili in še bolj poznogotska oblika kvadratnih oken z eno pokončno prečko, kakršna so bila na spodnjem stolpu, pričata, da je tudi s to omembo mišljen zgornji grad, katerega jedro je bil mogočen stolp krožnega tlorisa. Drugi znani pisni viri ne omenjajo stolpa na Keblju pred letom 1440.

Iz pregledov posestnikov obeh gradov je razvidno, da so kebeljski vitezi izgubili zgornji grad, sedež tamkajšnje krške posesti, vsaj že leta 1312 (gl. Stegenšek, Dekanija, str. 138-140; Stopar, Topografija, str. 196, 197; Koropec, Slovenjebistriški svet, str. 162; Koropec, Svet, str. 101). Kje so poslej ti vitezi bivali, ne vemo. Vendar se še pojavljajo v omembah, ki so v zvezi s temi kraji, tako npr. leta 1335 Elbel von Gybel, leta 1360 Ottel, leta 1361 Bertold in leta 1366 Otokar (Stegenšek, Dekanija, str. 139). Kaže, da so ostali v bližini zgornjega gradu; prejkone so se naselili na lesenem dvoru ob pridvornem zemljišču, kjer so pozneje zgradili zidani stanovanjski stolp. Vsekakor sta kebeljska brata Ulrik in

Oton do začetka 15. stoletja izgubila na Keglju še precej posesti (Koropec, Svet, 112) in najbrž je bilo to vsaj delno v zvezi s stroški gradnje stolpa, ki ni mogla biti poceni. Naj tu samo omenimo, da je iz obstoječega stanja razvidno, da so v zidove vgradili okoli 700 m³ lomljencev in drage okvirje iz rezanega peščenjaka. Poznogotski tip okenskih okvirjev, ki so bili vgrajeni v stolp, pa je seveda ob koncu 14. stoletja v fevdalni arhitekturi že povsem mogoč. Drugih stilno časovno določljivih prvin na stolpu ni.

Iz povedanega je razvidno, da moremo postaviti nastanek stolpa v konec 14. stoletja ali v prvo tretjino 15. stoletja. S tem se v glavnem pridružujemo Stegenškovem mnenju, po katerem sodi stolp v konec 14. ali v začetek 15. stoletja (Stegenšek, Dekanija, str. 141).

Kebeljski vitezi so bivali v stolpu razmeroma kratek čas. Že 28 let po letu 1440, ko je bil Otonu Kebeljskemu stolp potrjen kot dediščina, je ta posest prešla v zbelovsko last (Koropec, Svet, str. 112).

Kdo je bival v stolpu potem, ko so ga prevzeli novi posestniki, ne vemo. Vendar za gospodarske dvorske funkcije stolp ni bil kaj prida poraben. Teren okrog stolpa in položaj stolpa sredi pobočja pa nista dovoljevala dogradenj, s katerimi bi tu lahko nastal pravi obodni grad. Vsekakor je bil stolp vsaj že leta 1502 zapuščen, saj je bil tega leta omenjen kot puštal ("Burgstall Gibl am Pach"; Stegenšek, Dekanija, str. 141). Stolpa niso predelali, kar je za pričevalnost spomenika o viteških stanovanjskih razmerah v prvi polovici 15. stoletja zelo ugodna okoliščina.

4. STANOVANJSKE RAZMERE

4.1. Organizacija prostorov

Organizacija prostorov v stolpu je bila enostavna. Navpični povezavi sta rabili stopniščni veži v pritličju B in v prvem nadstropju E. Iz spodnje veže so šli levo in desno v prostora A in C; iz veže v prvem nadstropju so vodila vrata v prostora D in F ter stopnice v drugo nadstropje G (gl. sl. 5).

4.2. Površina prostorov

Površina prostorov je razvidna iz obstoječih zidov.

- Prostor A je meril 17,4 m², prostor B je skupaj z vežo vhodnega portala meril 14 m², prostor C je meril 18,9 m².

- Prostor D je meril skupaj z okensko nišo 7: 18,8 m², prostor E je meril skupaj z okenskima nišama 6 in 8: 15,1 m², prostor F je meril skupaj z okensko nišo 9: 20,3 m².

- Prostor G je meril skupaj z okenskimi nišami 10, 11, 12 in straniščem H: 60,3 m².

V celotnem stolpu je bilo koristne talne površine okoli 165 m². Vse mere so nekoliko približne. Neravne površine sten in primitivno merjenje pisca teh vrst s trakastim merilom in navadnim mizarskim metrom ne omogočajo natančnosti, ki pa za namen pričujočega spisa ni bistvenega pomena.

4.3. Osvetljava prostorov

Približno predstavo o osvetljenosti prostorov z dnevno svetlobo skozi okna nudijo razmerja med velikostjo okenskih odprtih (pri katerih seveda odštejemo pokončno kamnito prečko) in talno površino prostorov. Pri tem je treba upoštevati, da so bila okna

razmeroma visoko in da so imela sredi golega pobočja ugoden svetlobni položaj - vendar tudi, da je na svetlobno najugodnejšem južnem pročelju samo okno 10 in da je na zahodnem pročelju samo okno 6.

- Pritličje. Razmerje med velikostjo okenske odprtine in talne površine v prostoru A je bilo 1:181. Prostor B je bil brez okna: neposredno je bil osvetljen lahko samo skozi odprta glavna vhodna vrata, sicer pa le zelo slabo skozi stropno odprtino 31 s svetlobo iz prostora E. Ustrezno razmerje v prostoru C je bilo 1:197.

- Prvo nadstropje. Razmerje med velikostjo okenske odprtine in talne površine v prostoru D je bilo 1:38. Ustrezno razmerje v prostoru E je bilo 1:15 in ustrezno razmerje v prostoru F 1:41. Seveda so bile okenske niše s klopmi osvetljene zelo dobro.

164 - Drugo nadstropje. Razmerje med velikostjo okenskih odprtin in talno površino celotnega drugega nadstropja je bilo 1:41. Največ svetlobe je seveda dajalo južno okno 10; okenske niše s klopmi so bile zelo dobro osvetljene.

Iz povedanega je razvidno, da so bili vsi pritlični prostori zelo mračni, prostori v prvem in drugem nadstropju pa zadovoljivo svetli. Okenske niše so bile zelo dobro osvetljene: razmerje med okensko površino in talno površino niš (sem štejemo tudi vodoravne površine klopi) je bilo okoli 1:2,8.

Navedena razmerja so zaokrožena, saj je povednost takšnih razmerij le okvirna. Dejanska osvetlitev je seveda odvisna še od raznih dejavnikov kot npr. od barve sten, strani neba itd. Za orientacijo navajam današnje okvirne arhitektonske norme. Pri dobro osvetljenih prostorih je razmerje med okensko površino in talno površino v razponu med 1:3 in 1:10 (Nojfert, Projektovanje, str. 138).

4.4. Kuhanje in ogrevanje

Dimnik 38 je bil le v drugem nadstropju. Kurili in kuhali so tedaj samo na enem ognjišču 37. Ogrevan je bil torej samo prostor G, vendar nedvomno slabo. Približna prostornina tega prostora z nišami vred, vendar brez stranišča, ki je bilo najbrž zaprto z vrati (gl. poglavje 2.3.4.), je merila več kot 200 m³, toplotna izolacija sten, poda in stropa je bila slaba. Takšnega prostora z ognjem na enem ognjišču pozimi ni mogoče zadovoljivo segreti.

Ognjišče 37 je bilo pritlehno. Na njem so kuhali in pekli s pripravami, kakršne so bile običajne v 14. in 15. stoletju (gl. npr. Gebhard, Untersuchungen, str. 66; Schultz, Leben, str. 83-87). Kruh so lahko pekli samo pod pekvo.

4.5. Namembnost prostorov

Skromna razsvetljava z režastima okencema kaže, da sta bila prostora A in C shrambi; ustrezni sledovi pričajo, da je bilo v teh prostorih vgrajeno shrambno pohištvo (gl. poglavje 2.1.9.).

Prostora B in E sta bila namenjena predvsem vodoravni in navpični povezavi vseh prostorov; opredeliti ju moremo kot veži.

Prostora D in F sta bila dobro osvetljena in opremljena z zidanimi klopmi v okenskih nišah in vsaj dvema dolgima obstenskima lesenima klopema (gl. poglavji 4.3. in 2.2.3.1.). Očitno sta bila vsaj v neki meri namenjena bivanju, morda predvsem nerodbinskih članov viteške družine.

Oksenske niše s klopni, ognjišče, pohoštvna niša in stranišče kažejo, da je bil prostor G poglaviti bivalni prostor; tu je kajpada bival vitez-družinski poglavar z rodbinskimi in - vsaj pozimi - najbrž tudi nerodbinskimi člani družine (gl. sl. 5).

Ali so uporabljali podstrešje, ne vemo. V nekaterih meščanskih hišah so v gotskem obdobju pod visokimi ostrejši imeli skladišča in kašče (Winzer, Kulturgeschichte, str. 312). Glede na kaščne prostore v pritličju in razmeroma skromne količine pridelkov (gl. poglavje 6) majhne kebeljske gospoščine najbrž na Keglju ni bilo potrebe po dodatnih shrambnih prostorih na podstrešju.

4.6. Preskrba z vodo in higiena

Vodo so nosili v stolp pač iz potoka, ki teče pod stavbo. Po ustrezni stezi (gl. poglavje 2.4.2.), dolgi okoli 150 m, so prinesli vodo v stolp manj kot v petih minutah.

Kje v stolpu so hranili vodo, ne vemo. Ker so kuhali v drugem nadstropju, so jo vsaj v manjših količinah tam tudi imeli. V stavbi ni izlivnika, zato bi lahko izrabljeno vodo, pomije in drugo izlivali skozi okna drugega nadstropja. Toda oksenske odprtine so bile zaradi navpične prečke široke le okoli 28 cm in izlivanje iz vsaj večjih lesenih gotskih vedric bi bilo precej težavno. Zato je zelo verjetno tudi izlivanje skozi stranišče.

Ker je bilo pogosto kopanje v gotskem času vsaj med nekmečkim prebivalstvom precej običajno (Winzer, Kulturgeschichte, str. 312; Zoepfl, Kulturgeschichte, str. 449; Bilderlexikon, str. 106), ga smemo domnevati tudi na Keglju. Najobičajnejše je bilo kopanje v ovalnem čeburu; predstavljati si ga moremo npr. po freskantski upodobitvi kopanja iz tretje četrtine 15. stoletja na zunanjščini cerkve v Crngrobu. V kebeljskem stolpu bi se lahko kopali v drugem nadstropju, kjer so lahko grelj vodo na ognjišču in kjer so jo lahko izlili skozi stranišče.

Drek, scalnica in najbrž tudi pomije in razne smeti so prosto padali iz pomolnega stranišča ob vzhodje severnega stavbnega pročelja. Nedvomno je bilo okrog stolpa in v stolpu mnogo muh in tudi drugega mrčesa: več kot verjetno je naokrog precej smrdelo. Takšno stanje na Keglju seveda ni bilo izjemno. Tako je npr. leta 1487 zapisal kancler oglejskega patriarha Paolo Santonino, da ob prenočevanju v župnišču v Hočah niso mogli spati, ker je bilo tam vse polno stenic, bolh in drugega mrčesa (Vale, Itinerario, str. 249).

4.7. Vprašanje o pohoštvu in notranji opremi

V kebeljskem stolpu je bilo precej vgrajenega pohoštva: 14 zidanih klopi v oksenskih nišah (gl. poglavji 2.2.5. in 2.3.3.), vsaj dve dolgi leseni masivni obstenski klopi (gl. poglavje 2.2.3.1.), pohoštvna niša (gl. poglavje 2.3.6.), ognjišče z napo (gl. poglavje 2.3.5.) in shrambno pohoštvo za obešanje raznih dobrin (gl. poglavje 2.1.9.).

O premičnih kosih pohoštva in notranje opreme ne vemo nič. Le na podlagi splošne podobe o pohoštvu in notranji opremi tega časa moremo o notranji opremljenosti precej svobodno domnevati nekaj standardnih kosov. Ker v zidovih ni ustreznih sledov, vemo, da v stolpu ni bilo vgrajenih omar. V tem času so bile omare nasploh redke, prav mogoče je, da jih v stolpu niso imeli. Najbrž pa so imeli nekaj skrinj, ki so bile tedaj najobičajnejši pohoštvni kosi. Verjetne so žitne skrinje in skrinje za obleko in drobno opremo. Če so imeli žitne skrinje (lahko bi imeli tudi samo zgoraj odprte zabojne konstrukcije s prekati), bi jih moralo biti več, oziroma bi morale biti velike: po približni oceni bi rabili prostora za več kot 4 m³ zrnja (gl. poglavje 6). Domnevati moremo tudi mizo, kakšno premično klop

ali stol in posteljo ali celo več postelj. Vendar večjih kosov pohištva zelo verjetno ni bilo dosti: nasploh so bili tedanji bivalni prostori za današnje pojme precej prazni. Skoraj gotovo pa so imeli več razne drobne, za tisti čas značilne drobne opreme (gl. npr. Schultz, *Leben*, str. 8, 69-71; Kühnel, *Alltag*, str. 264-267; Winzer, *Kulturgeschichte*, str. 312, 348; Zoepfl, *Kulturgeschichte*, str. 287, 398-401; itd.).

Glede na bogato opremljenost stolpa z vgrajenimi klopmi, smemo sklepati, da v stolpu ni bilo mnogo drugega sedežnega in spalnega pohištva; značilna širina vgrajenih lesenih obstenskih klopi - 80 cm - namreč kaže, da so bile prvenstveno namenjene bolj spanju kot sedenju. Glede na skromno koristno talno površino stanovanju namenjenih prostorov je izključena zelo bogata opremljenost z velikimi pohištvenimi kosi, ki so bili v 14. in 15. stoletju praviloma masivni. Stanovanjsko pohištvo bi namreč domnevali predvsem v prostorih D, F in G. Če od površine teh prostorov odštejemo talne površine okenskih niš, ognjišča, stopniščne odprtine 32 in površini obstenskih lesenih klopi 33 in 34, potem ostane manj kot 80 m² prostora, na katerem bi bilo lahko razpostavljeno pohištvo. Seveda pa je treba povedati, da je bila v 15. stoletju opremljenost s pohištvom pri različno premožnih zelo različna. Tako se je npr. kancler oglejskega patriarha Paolo Santonino leta 1487, ko so bili povabljeni k obedu v grad Slovenske Konjice, začudil, ker za obedovanje ni bila pripravljena samo ena, ampak več miz (Vale, *Itinerario*, str. 252); podatki iz let 1452 in 1467 pa pričajo, da so imeli v nekaterih mariborskih meščanskih hišah po več miz in postelj (GZM, VII, št. 13 in 42).

Najbrž ne moremo dvomiti o opremljenosti stolpa s kuhinjskimi pripravami in raznim posodjem. Posredno kažejo na sode (vinski mehovi pri nas niso bili v navadi) vinske dajatve. Kebeljska gospoščina s sedežem v stolpu je obdelovala vinograd v Zlogoni vasi, ob tem pa je leta 1440 dobivala še okoli 1248 litrov gornine. Glede na tedanjo velikost vsaj tistih sodov, ki so pomenili tudi mero (Koropec, *Svet*, str. 108), bi tedaj morali imeti v stolpu vsaj štiri takšne sode (gl. poglavje 6). Po približni orientacijski oceni dohodkov (gl. poglavje 6) bi v stolpu rabili prostor in pohištvo za hranjenje (prekajenega) mesa več kot 22 prašičev, dalje za lan, sire in še kaj. Meso je najbrž viselo na obešalnem vgrajenem pohištvu v prostoru A, lan bi bil lahko hranjen tudi v skrinjah, siri bi najbrž ležali na policah.

4.8. Varnost

Stanovanjski stolp ni bil posebej utrjen, vendar so bili prebivalci v njem razmeroma varni; zidovi so še danes mogočni in trdni. Obleganja stolp seveda ne bi vzdržal, priložnostni roparji pa bi imeli velike težave, preden bi vdrli vanj. V 14. in 15. stoletju je bilo mnogo nasilja med fevdalci, pa tudi drugih roparjev je bilo precej: o njih na tem območju poroča npr. potopisec leta 1487 (Vale, *Itinerario*, str. 231). Najprej bi morali priti na vhodni podest, ki je bil dober poltretji meter nad stavbnim vznožjem, in na katerega je najbrž vodila samo premična lestev. Nato bi morali vdreti vrata, ki so bila debela vsaj 5 cm, in to pač ob obrambi z okna, ki je bilo že več kot 5 m nad podestom oziroma okoli 8 m nad stavbnim podnožjem. Tudi skozi druga okna v prvem nadstropju in skozi okni v drugem nadstropju, ki sta bili že več kot 8 m nad podestom, je bilo mogoče prav učinkovito metati kamenje na roparje, ki bi s trudom vdirali vrata. Edino okno na južnem pročelju je bilo že okoli 10 m nad vznožjem stavbe, na severnem pročelju pa sploh ni bilo okna (gl. sl. 6, 7).

Šibki obrambni točki sta bili okno prvega nadstropja na zahodnem pročelju in streha. Višina tega okna 6 je danes le okoli 3 m nad zahodnim stavbnim vznožjem, vendar je bilo

prvotno vznožje nedvomno precej nižje. Na strmem pobočju nad stolpom je obsežno njivsko območje: profil zahodnega stavbnega vznožja kaže, da je tu nagrmadene mnogo zemlje, ki je bila spirana ali pa se je sama valila do stolpa. Profil in tlorisna konfiguracija območja ob zahodnem stavbnem vznožju sta nenavadna; morda je bil tu izkopan jarek (prim. Stopar, Razvoj, str. 130). Tudi če ni bilo jarka, bi bilo glede na profil terena severno in južno ob stavbi zahodno okno okoli 6 m visoko nad vznožjem. Mimo tega je bilo okno opremljeno s kamnito navpično prečko, ki ga je delila na dve, po 28 cm široki odprtini: tudi skozi to okno ne bi bilo zelo enostavno prodreti v stolp. Vendar bi bilo mogoče s pobočja nad stolpom prav lagodno streljati navzdol v okno že z razdalje okoli 20 m. V tej razdalji pa bi bili napadalci na pobočju že v višini strehe, ki je bila najbrž lesena in jo je bilo mogoče zažgati.

4.9. Vprašanje o življenju kebeljske viteške družine

Sledovi prvotnega stanja nudijo razmeroma fragmentarno podobo viteške stanovanjske kulture, vendar vsebuje tudi takšna rekonstrukcija posredna pričevanja in indicije, ki vsaj v neki meri osvetlujejo življenje v stolpu v prvi polovici 15. stoletja.

V stavbi je bilo samo eno ognjišče. Z enim ognjem so pozimi le malenkostno ogreli glavni bivalni prostor. Vendar je bil ta prostor zaradi odvajanja dima v dimnik razmeroma čist. Stene, pohištvo in tekstil niso bili okajeni kot v toplejših dimnicah, toda v prostoru je vladal mraz. Prebivalce je nedvomno zelo zeblo; skoraj gotovo se je pozimi zbirala okrog ognjišča vsa v stolpu bivajoča družina.

Okna so pozimi kajpada zapirali. Tudi če so bila nekatera okna zastekljena, je bilo pozimi v notranjščini precej mračno. Pozimi je bilo malo dela in opravil na prostem; družina je ostajala dan za dnem v mrzlem in mračnem prostoru. Seveda je bilo takšno sezonsko bivanje v srednjem veku precej splošno. Nanj kaže npr. v srednjeveški poeziji precej razširjeno slavljenje pomladi, ki je pomenila konec takšnega zimskega bivanja.

Življenje v kebeljskem stolpu je bilo podeželsko; letni časi so v precejšnji meri določali njegov potek. Ob stolpu je bil dvor in kmečka sezonska dela so morala vplivati na življenjski ritem družine v stolpu. Oranje, setev, žetev, mlattev, košnja, paša in druga kmečka dela so se dogajala pred očmi viteške rodbine, katere fevdalna posest je bila med najmanjšimi. Od letin in zlasti od uspešnosti obeh dvorov te posesti ni bilo odvisno samo blagostanje, ampak najbrž že obstoj kebeljske viteške rodbine (gl. poglavje 6).

Kebeljski vitez je moral biti zelo prizadet - drugače kot plemiči z velikimi posestvi - ob vremenskih ujmah, ki so grozile, oziroma uničevale letine. Prva polovica 15. stoletja je že čas, ko delo v zavesti ne pomeni več samo zaničevanja vredno zlo. Seveda se kebeljski vitez ni ukvarjal z ročnim delom, najbrž pa je moral vsaj v neki meri skrbeti za upravljanje obeh dvorov, vinograda ter podložniškega dela in posesti. Majhnost kebeljske gosposčine najbrž ni dovoljevala posebnega upravnika; z upravljanjem bi se ukvarjal eden od hlapcev viteške družine in vitez sam.

O številnosti kebeljske viteške družine ne vemo nič. Na obstenskih klopeh v prvem nadstropju je bilo prostora za spanje najmanj šestih ljudi, zaradi varovanja pa bi moral kdo spati tudi v dvorskih gospodarskih stavbah blizu stolpa. Ločitev spalnih prostorov moške in ženske služinčadi je bila v 15. stoletju znana (gl. npr. Kotruljevič, O trgovini, str. 385); stranska prostora v prvem nadstropju bi lahko bila namenjena ločenemu spanju hlapcev in dekel.

Rodbinsko in celotno družinsko življenje se je skoraj gotovo večinoma dogajalo v glavnem bivalnem prostoru v drugem nadstropju, kjer so kuhali, se gregli, jedli in kjer je bilo tudi stranišče.

O prehrani nudijo zelo približno predstavo poglavitne prehrabne surovine, ki so bile na voljo (gl. poglavje 6): rž, pšenica, oves in prašičje meso. Prehrana je potemtakem temeljila na kruhu oz. močniku ali žgancih iz moke, ki so jo mleti v lastnem mlinu pod stolpom, ter na prašičjem, večinoma pač prekajenem mesu. Pili so vino.

Majhna posest in za fevdalca tako skromni dohodki iz podložniških dajatev, da je moral imeti dva dvora, kažejo, da moramo na kebeljskem stolpu domnevati vsaj neko mero splošne samooskrbe, kakršna je bila sicer običajna na kmetijah. Zelo nenavadno bi bilo, če ženske v stolpu ne bi predle, kot je bilo splošno v navadi tako na gradovih kot v meščanskih hišah in na kmetijah; prav tako je več kot verjetno tudi domače izdelovanje lojenih sveč ter trsk za osvetljava.

Seveda so v stolpu opravljali vsaj običajna gospodinjska dela, kot so pripravljanje jedil, pomivanje, kurjenje, čiščenje ognjišča itd. To se je dogajalo v glavnem bivalnem prostoru, v katerem so očitno tudi jedli in v katerem so spali vsaj rodbinski člani družine. Hlapci, dekle in rodbinski družinski člani so živeli skupaj in so morali sodelovati. Prale so najbrž dekle in to pač (tudi) v potoku pod stolpom, pripravljanje drv smemo prejkone pripisati hlapcem, nošnje vode v stolp pa deklam.

Seveda pa ne gre pozabiti, da so kebeljski vitezi sodili med plemstvo, kar je navzven kazala že sama pojava stolpa, ki je bil povsem drugačen od kmečkih ali meščanskih hiš in je ne nazadnje tudi s straniščem dokazoval, da gre za fevdalno prebivališče po plemiških standardih. Ker so kebeljski vitezi že vrsto let padali na družbeni lestvici, bi bilo naravno, da bi z vednjem in zlasti obleko navzven poudarjeno kazali svoj stan in da bi poudarjeno prakticirali navade, ki so veljale kot plemiške. To bi bilo zlasti urjenje z orožjem in ob lepem vremenu lov, pozimi pa družabne igre, med njimi karte in igre z žetoni, npr. mlin in podobno (prim. Ritter, str. 48 in dalje).

Arhitekturni sistem bivalnih prostorov kebeljskega stolpa vsaj delno kaže, da je bila celotna kebeljska viteška družina - sicer nedvomno stratificirana - tesna skupnost z identitetnimi vrednotami, v kateri moremo domnevati za tedanji čas precej običajno promiskuiteto, prvine socialne varnosti in razvito ustno komuniciranje; najbrž ni mogoče dvomiti, da so se zlasti pozimi ob ognjišču vrstili pogovori s pripovedmi.

5. TOPOGRAFIJA POSESTI GOSPOŠČINE S SEDEŽEM V KEBELJSKEM STOLPU

Pisni podatki pričajo o deželnoknežji fevdni posesti gospoščine, ki je imela sedež v kebeljskem stolpu. Otakar Kebeljski je oktobra leta 1440 izjavil, da je podedoval po očetu deželnoknežjo posest (Muchar, Geschichte, str. 295; prim. Stegenšek, Dekanija, str. 141) in že novembra istega leta mu je pisarna cesarja Friderike III. to potrdila (Starzer, Lehen, str. 217). Prva listina nam je znana samo po svobodnem povzetku vsebine. Čeprav so imena krajev navedena v moderni nemški obliki in najbrž tudi ne vedno prav prebrana in čeprav je povzetek pomanjkljiv, ga navajamo z avtorjevo željo vrstnega reda imen: "Zu Ende Oktober 1440 bekannte sich Otto Gübler als Lehenträger der landesfürstlichen Lehengüter, seines väterliches Erbes, Thurm und Hof zu Gibl am Bache ob Feistriz, Höfe zu Tainach,

Werkoflach, Schlogau, Birkau, Freudenberg und Weingarten zu Stermetz in der Schlogau". Druga listina nam je znana po korektnem registru. V njej je posest natančno določena in naštetja v istem krajevnem zaporedju. Najprej so omenjene posesti na Koblju: "turn und einen hof zu Gibel", mlin "unter sand Margareten kirchen", kmetija v vasi Kebelej, domec in kmetija prav tam "im pach", kmetija "hinder der vesten Gibel", štiri kmetije in ena pustota "ob der vesten Gibel". Nato je omenjen dvor "zu Teynach". Potem sledi posest "zu Werchowlach": kmetija, domec in 26 veder gornine. Nato je omenjena posest "in der Slagaw": tri kmetije in 13 veder gornine. Potem je omenjena pustota "zu Pirchaw". Tej sledi 9 veder gornine "under Frewdenberg". Na koncu je imenovan še vinograd "Sterniczzer in der Slogaw".

Na tem mestu poudarjamo vrstni red krajev, ker je pomemben za pravilno lokalizacijo. Zapisa namreč omogočata izdelavo zemljevida (gl. sl. 30), ki nazorno kaže raztresenost posesti, kar v zvezi s številom kmetij vsaj delno kaže na način obdelovanja obeh dvorov.

V vrstnem redu naštetih krajev moremo razbrati sistem, določen z obzorjem iz kebeljskega stolpa, oziroma s potni do posameznih krajev, ki bi jih ubrali iz stolpa, če bi želeli obiskati vse posesti. V obeh listinah je vrstni red krajev tale: 1. Gibel, 2. Teynach, 3. Werchowlach, 4. Slagaw, 5. Pirchaw, 6. Frewdenberg, 7. Slogaw.

Lokalizacija krajev za izdelavo zemljevida (sl. 30) je tale:

1. Gibel=Kebelej. Lokalizacija je nedvomna (Zahn, Ortsnamenbuch, str. 103; Stegenšek, Dekanija, str. 141; Blaznik, Topografija I, str. 336).

2. Teynach=Tinje. Stegenšek (Dekanija, str. 141) lokalizira kraj na Tinje, Blaznik (Topografija II, str. 417) pa v Tanjo (misli je na Tajno: pri obliki Tanja gre za prevzem neke starejše zmotne oblike imena ali za tiskarsko napako; ime zaselka nad Božjenico južno pod cerkvijo sv. Miklavža v Koritnem je Tajna ali na Tajni - gl. Gemeindeflexikon, str. 35 in Pirc, Leksikon, str. 170). Toda ime Teynach za Tinje je bilo zapisano v letih 1429, 1480, okoli 1500 - in leta 1457 je tu omenjen dvor! (Blaznik, Topografija II, str. 417, 423). Če bi ime Teynach pomenilo Tajno, bi bila to edina srednjeveška omemba tega kraja. Iz logike vrstnega reda naštetih krajev - pojasnjena je na koncu lokalizacij - sledi, da bi na drugem mestu pričakovali Tinje in ne Tajno. Zato mislimo, da pomeni ime Teynach Tinje in ne Tajno.

3. Werchowlach=Vrhole. Lokalizacija je nedvomna (Zahn, Ortsnamenbuch, str. 494; Stegenšek, Dekanija, str. 141; Blaznik, Topografija II, str. 494).

4. Slagaw=Zlakova. Tako lokalizira kraj Stegenšek (Dekanija, str. 141); Blaznik (Topografija II, str. 542) pa misli, da pomeni to ime Zlogono vas. Tudi v tem primeru je samo iz oblike imena težko določiti kraj. V srednjem veku se pojavljajo podobna imena najbrž za oba kraja (gl. Blaznik, Topografija II, str. 540, 542). Toda v listini Friderika III. o kebeljski posesti sta imenovana dva kraja: Slagaw in Slogaw. Iz vrstnega reda v listini naštetih krajev bi sledilo, da gre za Zlakovo. Tudi samoglasnik a na tretjem mestu v imenu bi kazal na Zlakovo, medtem ko bi samoglasnik o na tretjem mestu v podobnih imenskih oblikah kazal na Zlogono vas.

5. Pirchaw=Brezje. Stegenšek lokalizira kraj v Prihovo, Blaznik pa v Brezje (Dekanija, str. 141; Topografija I, str. 69, tu je tiskovna napaka pri navedbi vira, gre za str. 217 in ne 127). Vse kaže, da velja Blaznikova lokalizacija. Začetne oblike imen, ki kažejo na Brezje, se začenjajo s Pir, začetne oblike imen za Prihovo pa s Pri (gl. Blaznik, Topografija II, str. 143). V listini Friderika III. je v isti sapi za Slagaw navedena pustota v Pirchaw in dejansko leži Brezje tik ob Zlakovi.

6. Frewdenberg=Zreški grad. Ruševine Freudenberga so z gotovostjo lokalizirane na greben Brinjeve gore, zahodno od Marijine romarske cerkve (Stegenšek, Dekanija, str. 91; Stopar, Topografija, str. 117); vinogradi, od katerih je kebeljska gosposčina dobivala gornino, bi bili nekje na prisojnih južnih pobočjih pod gradom.

7. Slogaw=Zlogona vas. Stegenšek lokalizira Slogaw v Zlakovo, Blaznik pa v Zlogono vas; oba raziskovalca menita, da obe obliki Slogaw in Slogaw, ki sta zapisani v Friderikovi listini, pomenita en kraj (Stegenšek, Dekanija, str. 141; Blaznik, Topografija II, str. 442). Lokalizacijo je bržkone treba reševati glede na oba kraja. Zakaj bi bil isti kraj v isti listini imenovan z različnima imenoma? Da najbrž ne gre za pisno napako, kaže dejstvo, da v Friderikovi listini pri kraju Slogaw (kamor bi sodil, če bi bil v tem kraju) ni naštet tudi vinograd, ampak je naveden na koncu seznama v kraju Slogaw. Kot smo omenili že pri lokalizaciji kraja Slogaw, bi na razlikovanje najbrž kazala tudi različna samoglasnika na tretjem mestu v obeh imenih. Glede na logiko naštevanja krajev v Friderikovi listini bi ime Slogaw pomenilo Zlogono vas in ne Zlakovo.

170

Vrstni red v listinah naštetih krajev je očitno nastal v stolpu oziroma glede na obzorje iz stolpa. Najbrž je nezavedno oprt na poti, ki so od tam vodile k posestim. Če bi kdo iz stolpa želel obiskati te posesti, potem bi jih najlažje in najkrajše obiskal prav po vrstnem redu, razvidnem iz listine.

Najprej bi seveda pregledal posesti v neposrednji bližini stolpa: dvor na Keblju, mlin, kmetijo v vasi Kebelj, domec in kmetijo prav tam ob potoku. Veliko njivsko območje nad stolpom je več kot verjetno nekdanje pridvorno zemljišče (gl. poglavje 2.4.2.; gl. sl. 28, 29). Dvorske gospodarske stavbe so najbrž stale južno ob stolpu, mlin je stal takoj pod stolpom. Južno od prej omenjenega zemljišča leži vas Kebelj: tu nekje je morala biti omenjena kmetija v vasi. Če tu prekoračimo Čadramski potok, pridemo do dveh stavbnih lokacij, ki sta tu edini na načrtu franciscejskega katastra: severno ob potoku je kmetija, južno pa še ena stavba. Tu smemo domnevati v listini omenjeno kmetijo in domec ob potoku.

Nato sledijo v listini omembe kmetije za trdnjavo Kebelj, štirih kmetij in pustote nad trdnjavo Kebelj. To so bile že bolj oddaljene posesti. Prva kmetija je morala biti nekje na zahodni strani zgornjega kebeljskega "Zajčevega" gradu. Oznaka "za trdnjavo" v listini je namreč smiselna samo za pogled iz stolpa: glede na obliko terena bi bile povedne le oznake nad ali pod trdnjavo. Še bolj oddaljene so bile kmetije in pustota nad trdnjavo. Skoraj gotovo gre za samotne kmetije severno od Zajčevega gradu ob povirju Čadramskega potoka: to redko naseljeno območje se danes imenuje Nadgrad.

S takšnim obiskom oziroma potjo v mislih bi bila posest na Keblju pregledana. Od Nadgrada pa bi lagodno šli po izohipsah do dvora na Tinjah. Od tam bi bilo namreč silno naporno iti v Tajno: tja bi bilo treba po skoraj neprehodnih strminah in čez grapo Oplotnice. Iz vrstnega reda naštetih naselij v listinah je mogoče sklepati, da bi bil dvor v Tajni - če bi bil kebeljska posest - naštet na predzadnjem mestu.

Iz Tinj vodi pot ob potokih in po grebenu navzdol do Vrhola in res je v listinah na tem mestu imenovana posest v tem kraju.

Iz Vrhola vodi zložna pot po precej ravnem svetu - najbrž preko Malahorne - in nato navkreber do Zlakove. Od tam bi šli na pustoto v sosednje Brezje in prek Gračnice do vinograda pod Zreškim gradom. Na poti nazaj proti stolpu bi obiskali vinograd v Zlogoni vasi.

Vrstni red naštetih posesti se ujema s takšno krožno potjo. Skoraj ni mogoče, da bi to bilo naključje. Treba je pač pomisliti na tedanje zemljepisne prostorske predstave brez

zemljevidov. Prostorska orientacija je temeljila predvsem na poteh. Še danes nastaja podoben vrstni red, kadar na pamet naštevamo kraje, ki smo jih obiskali na neki daljši pešpoti. Seveda pa je opisani vrstni red le indicija, ki skupaj z drugimi kazalci podpira prej navedene lokalizacije.

6. PREMOŽENJSKE IN DRUŽBENE RAZMERE KEBELJSKIH VITEZOV IN VPRAŠANJE O POSPLOŠEVANJU ORISANIH STANOVANJSKIH RAZMER

Preiskava stanovanjske kulture kebeljskega stolpa kaže razmeroma skromno raven. Treba se je vprašati, koliko je mogoče ugotovljeno podobo posplošiti, oziroma kakšna je njena reprezentativnost stanovanjske kulture prve polovice 15. stoletja.

Kebeljski stolp je bil sedež skromne gosposčine, ki je leta 1440 obsegala 11 kmetij, 48 veder gornine, dva domca, dve pustoti, mlin, vinograd in 2 dvora (Starzer, Lehen, str. 217).

Dohodki od teh posesti niso izpričani, vendar si jih moremo približno predstavljati na temelju analogij.

Kebeljska gosposčina je bila deželnoknežji fevd. Znale pa so dajatve deželnoknežjega slovenjebistriškega zemljiškega gospodarstva: spričuje jih urbar iz konca 15. stoletja (Koropec, Svet, str. 103). Na podlagi tega urbarja si moremo približno predstavljati kebeljske dohodke od podložnih kmetij. Kmetije v višjih pohorskih župah (kamor so največ sodile tudi kebeljske kmetije) so povprečno dajale po 105 srebrnikov, 6 posod rži ali pšenice, 9 posod ovsu in 2 prašiča. Ustrezni dohodki od 11 kebeljskih kmetij bi potemtakem lahko obsegali zelo približno okoli 1155 srebrnikov, 1716 litrov rži ali pšenice, 2574 litrov ovsu in 22 prašičev (tedaj sta tam merila tako žitna posoda kot vedro okoli 26 litrov; Koropec, Svet, str. 103); gorninskega vina je sodilo stolpu okoli 1248 litrov. K temu je treba prišteti ustrezno skromnejše dohodke od dveh domcev, dveh pustot in mlina pod stolpom, ki pa je bil glede na velikost Čadramskega potoka gotovo skromen. Za obstoj kebeljske gosposčine so bili očitno zelo pomembni donosi obeh dvorov in lastnega vinograda. Seveda moremo med dohodki domnevati še druge dobrine. V vasi Kebelj so imeli govedo in so sirili, na tem območju je bila v navadi drobnica in pač tudi lan, perutnina in še kaj (gl. Koropec, Svet, str. 109, 133, 98).

Vsekakor je bila kebeljska gosposčina majhna, čeprav bi morda imeli kebeljski vitezi še nekaj kmetij, ki ne bi bile deželnoknežji fevd. Za primerjavo naj navedemo drugo ustrezno majhno posest, ki je imela sedež v stolpu v Poljčanah. Leta 1436 je obsegala dvor in 45 kmetij (Koropec, Svet, str. 111). Štatenberk, ki je bil največje fevdalno posestvo na tem območju, pa je imel kar 450 podložnih kmetij (Koropec, Svet, str. 158).

Kebeljska posest je bila majhna in je sodila med gosposčine nižjega tipa z gmotnimi in osebnimi pravicami, vendar brez javnih funkcij. Obstajala je v obliki izrazito raztresenega podložniškega sistema s tendenco k dominikalnemu gospodarjenju. Rodbina kebeljskih vitezov je bila očitno v nazadovanju: od ministerialov in pozneje fevdnikov krške posesti s sedežem v zgornjem kebeljskem gradu se je začela njihova pot navzdol že leta 1312; leta 1468 pa je bila tudi njihova majhna kebeljska posest že v tuji lasti (Koropec, Svet, str. 112), in tedaj je njihova rodovina morda že propadla.

Ali so kebeljski vitezi obdelovali svoja dvora in vinograd v lastni režiji s hlapci ali je šlo za fronhofske-pridvorne obrate s tlako, ne vemo. Na Tinjah niso imeli podložnih

kmetij, ki bi obdelovale tamkajšnji dvor: najbrž je šlo za mešano obliko: dvora bi obdelovali hlapci in podložniki. Tip dvonadstropnega stanovanjskega stolpa pravokotniškega tlorisa z enim kurjenim prostorom pomeni v evropskem okviru plemiško hišo v mestih (Müller, Atlas, str. 343). Na slovenskem Štajerskem so s pisnimi viri izpričani ustrezni stanovanjski stolpi od 14. stoletja naprej v Celju, Slovenjgradcu, Slovenski Bistrici in Brežicah (Stopar, Razvoj, str. 95). Takšni stolpi so stali tudi izven mest in so tedaj sodili k revnejšemu plemstvu, ki je zavoljo eksistenčnih potreb navadno imelo poleg stolpa še dvor. Materialnih ostankov takšnih stolpov je malo; večkrat so jih z dozidavami spremenili v grad. Stanovanjski stolpi niso bili gradovi in niso smeli biti posebej utrjeni (Stopar, Razvoj, str. 125-131). Propadli so tudi zato, ker vsaj v 16. stoletju niso več ustrezali novim stanovanjskim standardom, ki so se uveljavljali tudi med nižjim plemstvom.

172

Zaradi skromnih ostankov, oziroma poznejših skromnih slikovnih virov, ni mogoče ugotavljati, koliko so si bili ti stolpi podobni, razen, da so bili dvonadstropni in da so bili pravokotniškega tlorisa. Vendar stanovanjska površina in temeljni standard stanovanjske kulture s kaminom z odvodom dima v dimnik in straniščem niso mogli biti bistveno različni. Kebeljski stolp more pomeniti model bivalne kulture prve polovice 15. stoletja, katerega je mogoče posplošiti tudi na druge spodnje plemiške plasti tega časa. Seveda pa je bila številnost in zlasti kakovost notranje opreme v različnih stolpih različna in gotovo je imelo bogatejše plemstvo, ki je živelo v gradovih, višje stanovanjske standarde opreme, oprave, prostornosti in diferenciranosti prostorov.

Posredno more biti tridelni tloris pritličja kebeljskega stolpa poveden za razvoj kmečkega stavbarstva. Ohranjenih sočasnih kmečkih hiš ni, zato je pri ustvarjanju podobe kmečkega stavbarstva tega časa treba čakati na rezultate arheoloških izkopavanj in se opirati na posredne vire. Vsaj od 12. stoletja naprej so morale biti zasnove kmečkih domov pod močnim vplivom zemljiških gospostev; najvidnejša sled tega je ustrežanje različnih tipov naselij in domov različnim tipom zemljiških razdelitev. Arhitektura spodnjih in srednjih družbenih plasti je vedno odvisna od arhitekturnih predstav in spomenikov vodilnih družbenih plasti. Na eno izmed temeljnih vprašanj o razvoju kmečkega stavbarstva - kdaj in kako so nastajale večcelične hiše - najbrž ne bo mogoče odgovoriti brez oziranja na fevdalno arhitekturo. Zdi se, da more biti zadevno poveden tudi kebeljski stolp, čeprav je razmeroma pozen. Zasnova pritličnega tlorisa stolpa je namreč presenetljivo podobna temeljnim tridelnim zasnovam kmečkih hiš. Seveda so ohranjeni ustrezni slovenski spomeniki mnogo mlajši kot stolp, vendar so npr. takšne zasnove izpričane z izkopavanjem kmečkega naselja Pfaffenschlag na Moravskem, ki sodi v čas med koncem 13. in začetkom 15. stoletja.

Gre za elementarno tricelično hišno zasnovo z osrednjo ožjo vežo, iz katere vodijo vrata levo in desno v po en širši prostor; iz veže vodijo tudi stopnice, oziroma lestev navzgor. Formalno so takšni tlorisi kmečkih hiš enaki pritličnemu tlorisu kebeljskega stolpa (in seveda še drugih fevdalnih arhitektur). Razlika je v funkcijah. Pri kmečki hiši s črno kuhinjo je veža tudi kuhinja, en stranski prostor je bivalen, drugi pa shramba. Pri takšni dimnični hiši je dimnična peč v bivalnem stranskem prostoru. Pri stolpu, ki je seveda usmerjen nadstropno, sta oba stranska prostora shrambna. Vsekakor bo pri raziskavah razvoja kmečke hiše in doma treba upoštevati možnost nastanka takšnih zasnov kmečkih hiš v visokem srednjem veku z zgledovanjem po ustreznih tlorisih iz fevdalnega stavbarstva.

Stanovanjska raven kebeljskega stolpa predstavlja tudi normo, kakršne kmečko prebivalstvo v prvi polovici 15. stoletja še daleč ni moglo doseči. "Kmečki" videz notranjščine kebeljskega stolpa je varljiv; nastati more le z nekritično rabo predstav o

kmečki kulturi mnogo mlajšega časa. Stanovanjska kultura kebeljskega stolpa je bila precej tipična kultura revnejšega plemstva prve polovice 15. stoletja.

7. STOLP KEBELJ V USTNEM IZROČILU

V ustnem izročilu na Keblju je še delno ohranjena pripoved o vitezih na obeh kebeljskih gradovih in nekaj razlag o obeh ruševinah. Pripoved in razlage je zapisal Jože Tomažič. Združil jih je v celoto, nekoliko literarno obdelal in objavil (Marijin zaklad, Kebeljska bajka, v: Tomažič, Bajke, str. 113-127). Tomažičeva knjiga je prišla tudi na Kebelj. Literarna obdelava se je pri domačinih pomešala s starejšim ustnim izročilom. Zato bi lahko ustrezne samostojne prvine izročila iz 19. stoletja razločila v Tomažičevi celoti le posebna mrežna raziskava z maksimalnim številom zapisov. Takšni raziskava in seveda tudi obdelava z vidika slovstvene vede bi močno presegle okvir in namen pričujočega spisa. Zato na tem mestu le obrisno obravnavamo pripoved in razlage ne glede na to, ali so bile v ustnem izročilu 19. stoletja medsebojno povezane ali ne.

173

V pripovedi razločimo te ustrojne prvine:

1. Prek Keblja hodijo romarji na pohorske božje poti.
2. Roparska viteza - brata živita v obeh kebeljskih gradovih in ropata romarje.
3. Kmetje zato napadejo gradova; spodnjega zažgejo, zgornjega, v katerega zbežita viteza, zažge strela.
4. Na ruševinah zgornjega gradu nato ponoči goriijo plamenčki: duše pobitih romarjev in znaki skritega roparskega zaklada.
5. Iskalec najde zaklad, ker oblubi Mariji polovico.
6. Duhova roparskih vitezov mu prišepetujeta, naj da Mariji v zahvalo samo svečo.
7. Iskalec v mislih sprejme nasvet, tedaj pa se voz z zakladom in voznikom zvrne v prepad. Iskalec umre, zaklad je izgubljen.

V navedbah okoliščin in razlagah obeh grajskih ruševin razločimo te pomembnejše prvine:

8. Prek Keblja hodijo romarji na božje poti k Sv. trem kraljem, v Ruše, v Puščavo in k Sv. Arehu.
9. V pritličju spodnjega gradu ni oken ne vrat. Do vrat visoko nad tlemi vodi leseno dvigalo, katerega je mogoče priklicati z zvoncem, ki ima v zidu skrit držaj.
10. Spodnji in zgornji grad sta povezana s podzemeljskim hodnikom (tako tudi Stegenšek, Dekanija, str. 138), ki je edini vhod v zgornji grad, v katerega zapirajo ujete romarje.
11. Zgornji grad se imenuje "mučeniški stolp" ali "stolp strahov" (Janisch, Lexikon, str. 756) ali "luktturn" (Stegenšek, Dekanija, str. 138).

Nekatere prvine je mogoče datirati z mejniki, pred katerimi niso mogle nastati.

- K točki 3. Pripoved o kmečkem napadu in požigu gradu more najbrž temeljiti le na védenju o kmečkih uporih. Treba je omeniti, da spodnji grad - stanovanjski stolp ni pogorel: na površini dobro ohranjenih lomljencev ni sprememb, kakršne nastanejo v pogorelih stavbah. Motiv o požigu stanovanjskega stolpa je najbrž nastal zaradi videza zidovja brez lesenih delov. Takšen videz pa je najprej mogel nastati vsaj sto let po letu 1502, ko je bil stolp že zapuščen.

Po videzu ruševin zgornjega gradu ni mogoče ugotoviti, ali je grad res pogorel. Toda leta 1490 je bil grad že opustel in leta 1540 so na Koblju (glede na teren prav vrh grajskega hriba) že zažigali protiturško stražno grmado (gl. Stopar, Topografija, str. 196; Koropec, Svet, str. 133), kar bi lahko pobudilo poznejšo aplikacijo motiva o grajskem požaru.

174

Védenje o kmečkih uporih med kebeljskimi prebivalci ni bilo možno pred letom 1477, ko je bil v mestu in na podeželju upor zoper slovenjebistriškega župnika. Toda tedaj sta bila gradova še obljudena in s tem uporom sploh ni mogoče povezovati obleganja gradu. Zato pridejo pri določitvi spodnje časovne meje nastanka tega motiva v poštef le poznejši ustrezni dogodki: kmečki upor leta 1515, ko so se puntarji polastili studeniškega samostana, krajevni upor zoper Tahija, ko so se leta 1572 polastili Štatenberka - in zlasti vesti o velikem hrvaško-slovenskem uporu leta 1573, v katerem so uporniki prodrli v več gradov in utrjenih krajev. Za oblikovanje védenja o kmečkih uporih so bili za Kebeljčane pomembni tudi poznejši upori zoper slovenjebistriško gospostvo v letih 1577/78, upori zoper Studenice v letih 1579/80, 1584, 1634 itd. in seveda vesti o drugih, oddaljenih uporih. Iz povedanega je razvidno, da pripovedni motiv o obleganju obeh kebeljskih gradov ni mogel nastati pred 17. stoletjem, saj so za prenos motiva s stvarnih dogodkov in za aplikacijo v pripovedko potrebne vsaj tri generacijske razdalje.

- K točki 8. Ker so kebeljski vitezi izgubili stanovanjski stolp že leta 1468, v njihovem času romanj k navedenim cerkvam še ni bilo. Cerkev Sv. treh kraljev so sezidali v začetku 16. stoletja. Marijino cerkev v Puščavi so postavili leta 1627 na mestu prejšnje kapele. Cerkev sv. Areha sodi v konec 15. stoletja; prvič je omenjena leta 1545. Edino Marijina cerkev v Rušah je za časa kebeljskih vitezov že stala. Prvič je posredno omenjena leta 1387, vendar so ji prizidali zvonik šele leta 1519. Omembe, ki omogočajo domnevo o romanju k tej cerkvi v 15. stoletju, sodijo v razmeroma pozen čas. Leta 1453 je omenjen letni sejem v Rušah; leta 1480 je omenjena tamkajšnja Marijina bratovščina. Vsekakor sodijo množična romanja k tej cerkvi šele v 17. stoletje, kar je npr. v letih 1675-1697 pobudilo dozidavo štirih kapel. Iz povedanega je razvidno, da mora biti pripoved o romarjih, ki so hodili po poti prek Koblja, mlajša od 15. stoletja oziroma mlajša od sredine 15. stoletja.

- K točki 9. Nerazumevanje visokega vhoda v stolp je moglo nastati le po času, ko so bili takšni vhodi v funkciji, oziroma ko na stolpu pred vhodom ni bilo več lesenega podesta. Na Koblju to nerazumevanje ni moglo nastati prej, kot vsaj tri generacije po tem, ko je bil stolp zapuščen, torej ne prej kot v 17. stoletju. Motiv skrivnega zvonca pa je morda le Tomažičev dodatek; vsekakor sodi v inventar romantičnih predstav 19. stoletja.

- K točki 10. Motiv podzemeljskega hodnika med gradovima je vsaj v neki meri podobnega aitiološkega izvora kot dvigalo do vhoda spodnjega gradu. Ker je bil stolp zgornjega gradu navidez brez vhoda (imel ga je visoko nad pritličjem še leta 1878; gl. Janisch, Lexikon, str. 756), se je ponujala razlaga, da so vanj hodili po podzemeljskem hodniku. Ker v bližini zgornjega gradu ni ustrezne odprtine in ker sta gradova v soseščini, naj bi vodil hodnik v zgornji grad pač iz spodnjega gradu. Podpritlični del stanovanjskega stolpa je bil in je še danes zasut s kamenjem; hodnik, ki bi se tu začel, bi bil zasut. Vse to je omogočalo aplikacijo motiva o hodniku. K osvetlitvi narave pripovedke naj dodamo, da bi bil takšen podzemeljski hodnik - če bi vodil premočrtno od gradu do gradu - dolg okoli 800 metrov.

- K točki 11. Vulgarni imeni "mučeniški stolp" in "stolp strahov" za zgornji grad kažeta na spomin na zgornjemu kebeljskemu gradu z uradom pridruženo krvno sodstvo

(Stegenšek, Dekanija, str. 139, 140). Toda leta 1490 je bil zgornji grad že opustel (Stopar, Topografija, str. 196), in vanj niso mogli več zapirati obsojencev. Izvirno grajsko ime najbrž spet ni moglo biti nadomeščeno z ljudskim prej kot tri generacije po opustitvi zgornjega gradu - torej v 17. stoletju ali pozneje. Tretje vulgarno ime za zgornji grad "lukturm" naj bi nastalo, ker so gradniki iz njega prežali, lukali (lukati od lugen; Stegenšek, Dekanija, str. 138); verjetneje pa je ime nastalo v povezavi s stražno protiturško grmado, katero so na Koblju (glede na teren pač prav pri opustelem zgornjem gradu) prižigali že leta 1540 (Koropec, Svet, str. 133) in bi utegnilo nastati že tedaj.

Prvine pripovedke sicer sodijo v standardni inventar pripovednega ustnega izročila 19. stoletja o gradovih na Štajerskem (in drugje). V tem izročilu so običajni roparski vitezi (gl. Orožen, Gradovi, str. 104, 118, 154, 159, 238), zakopani grajski zakladi (gl. Orožen, Gradovi, str. 70, 73, 89, 97, 105, itd.), cvetenje zakladov (gl. Orožen, Gradovi, str. 151, 157), podzemeljski hodniki (gl. Orožen, Gradovi, str. 90, 91, 95, 150, 194, 208, itd.). Izročila o kmečkih puntih pa je, bržkone zaradi bridkih posledic uporov, le malo (Orožen, Gradovi, str. 253). Motiv napada na grad se je v kebeljski pripovedki ohranil najbrž zato, ker naj bi kmetje to storili zaradi pravične zaščite romarjev in zaradi naropanih daril, ki ne bi mogla priti v "Marijin zaklad".

Ker je pripovedka tesno povezana z obema kebeljskima grajskima ruševinama, ne moremo dvomiti, da je nastala v kebeljskem okolju, seveda s primernimi aplikacijami standardnih pripovednih motivov. Kot je v ustnem pripovedništvu precej navadno, imamo tudi tu opraviti s stvarnim zgodovinskim povodom, ob katerem se svobodno razmahne pripovedniška ustvarjalnost, omejena le z vsakokratnim socialno-psihološko določenim okvirjem pojmovanja stvarnosti.

Raznorodnost in relativna samostojnost prvin v pripovedki kažeta na različne izvire v različnih časih. Takšne prvine najbrž ne bi mogle biti združene v celoto pred 19. stoletjem.

Vsaj nekatere prvine tega ustnega izročila so kebeljski prebivalci sprejemali kot stvarnost, na kar kažejo npr. jame v spodnjem stolpu, ki so jih izkopalci iskalci zakladov. Pripovedka ni brez estetske vrednosti. Kot celota in kot vsota raznorodnih prvin je pričevalna o mentaliteti ljudi, med katerimi je nastala, se razvijala in ohranjala - njena pričevalnost o obdobju kebeljskih vitezov pa je nična.

Pisec razprave se iskreno zahvaljuje dr. Ernestu Faningerju za določitev kamna, ki so ga lomili za zidake stolpa in Slavku Sakelšku za pomoč pri prenašanju in postavljanju lestve na razvaline.

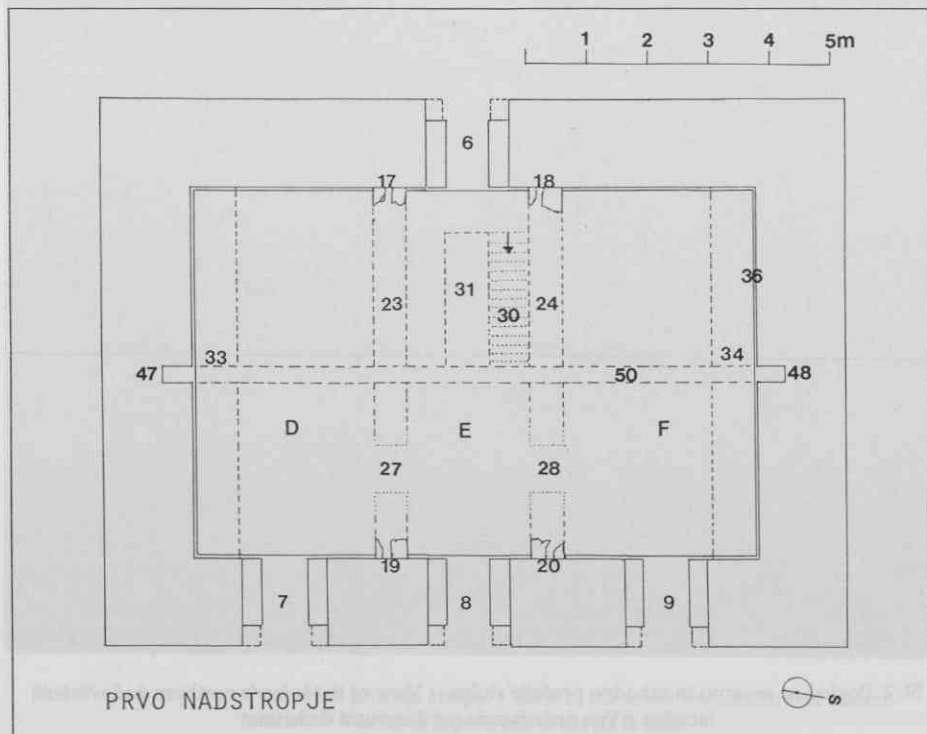
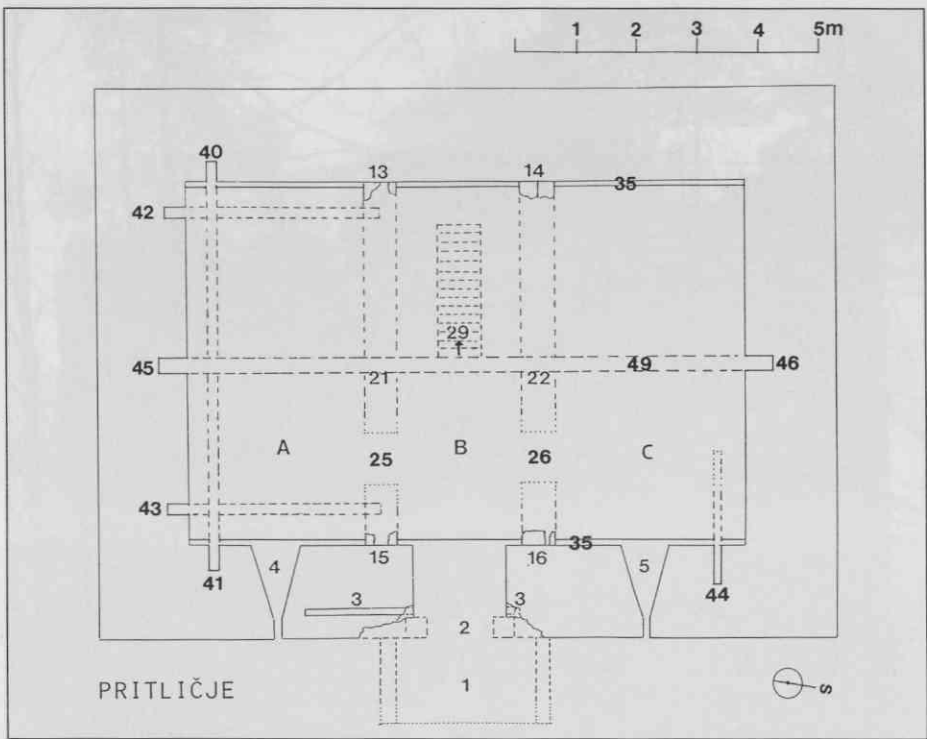
Razprava je bila napisana l. 1989; fotografije kažejo stanje stolpa l. 1987 in 1988.

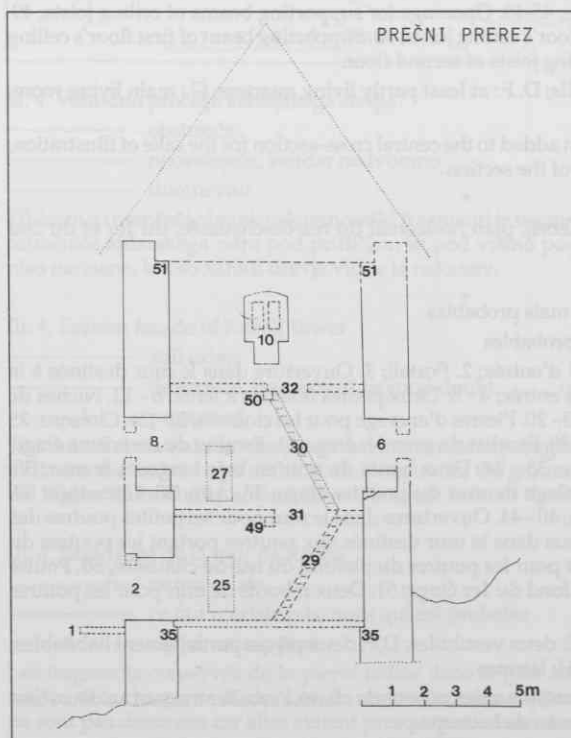
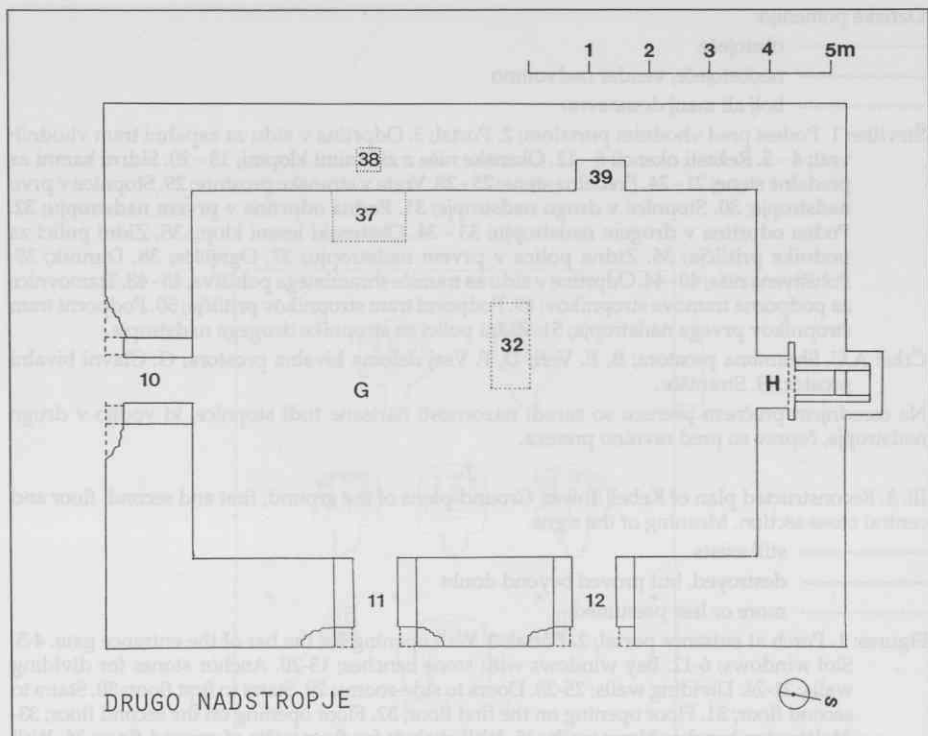

Sl. 1. Pogled na južno in vzhodno pročelje stolpa. ♦ View of the tower's southern and eastern facades. ♦ Vue de la façade sud et est de la tour.

Sl. 2. Pogled na severno in zahodno pročelje stolpa. ♦ View of the tower's northern and western facades. ♦ Vue de la façade nord et ouest de la tour.

Sl. 3. Rekonstruiran načrt kebeljskega stolpa. Tlorisi pritličja, prvega nadstropja, drugega nadstropja in osrednji prečni prerez.

Oznake pomenijo:

- obstoječe
 — neobstoječe, vendar nedvomno
 bolj ali manj domnevno

Številke: 1. Podest pred vhodnim portalom; 2. Portal; 3. Odprtina v zidu za zapahni tram vhodnih vrat; 4 - 5. Režasti okenci; 6 - 12. Okenske niše z zidanimi klopmi; 13 - 20. Sidrni kamni za predelne stene; 21 - 24. Predelne stene; 25 - 28. Vrata v stranske prostore; 29. Stopnice v prvo nadstropje; 30. Stopnice v drugo nadstropje; 31. Podna odprtina v prvem nadstropju; 32. Podna odprtina v drugem nadstropju; 33 - 34. Obstenski leseni klopi; 35. Zidni polici za podnike pritličja; 36. Zidna polica v prvem nadstropju; 37. Ognjišče; 38. Dimnik; 39. Pohišvena niša; 40 - 44. Odprtine v zidu za tramiče shrambnega pohištva; 45 - 48. Tramovnice za podporna travmava stropnikov; 49. Podporni tram stropnikov pritličja; 50. Podporni tram stropnikov prvega nadstropja; 51. Zidni polici za stropnike drugega nadstropja.

Črke: A, C. Shrambna prostora; B, E. Veži; D, F. Vsaj deloma bivalna prostora; G. Glavni bivalni prostor; H. Stranišče.

180

Na osrednjem prečnem prerezu so zaradi nazornosti narisane tudi stopnice, ki vodijo v drugo nadstropje, čeprav so pred ravnino prereza.

Ill. 3. Reconstructed plan of Kebelj Tower. Ground-plans of the ground, first and second floor and central cross-section. Meaning of the signs:

- still exists
 — destroyed, but proved beyond doubt
 more or less presumed

Figures: 1. Porch at entrance portal; 2. Portal; 3. Wall opening for the bar of the entrance gate. 4-5. Slot windows; 6-12. Bay windows with stone benches; 13-20. Anchor stones for dividing walls; 21-24. Dividing walls; 25-28. Doors to side-rooms; 29. Stairs to first floor; 30. Stairs to second floor; 31. Floor opening on the first floor; 32. Floor opening on the second floor; 33-34. Wooden benches along walls; 35. Wall shelves for floor joists of ground-floor; 36. Wall shelf on the first floor; 37. Fire-place; 38. Chimney; 39. Furniture recess; 40-44. Wall openings for beams of storage furniture; 45-48. Openings for supporting beams of ceiling joists; 49. Supporting beam of ground-floor's ceiling joists, 50. Supporting beam of first floor's ceiling joists; 51. Wall shelves for ceiling joists of second floor.

Letters: A, C.: storage rooms; B, E: halls; D, F.: at least partly living quarters; G.: main living room; H.: toilet.

The stairs to the second floor have been added to the central cross-section for the sake of illustration; actually, they are in the plane in front of the section.

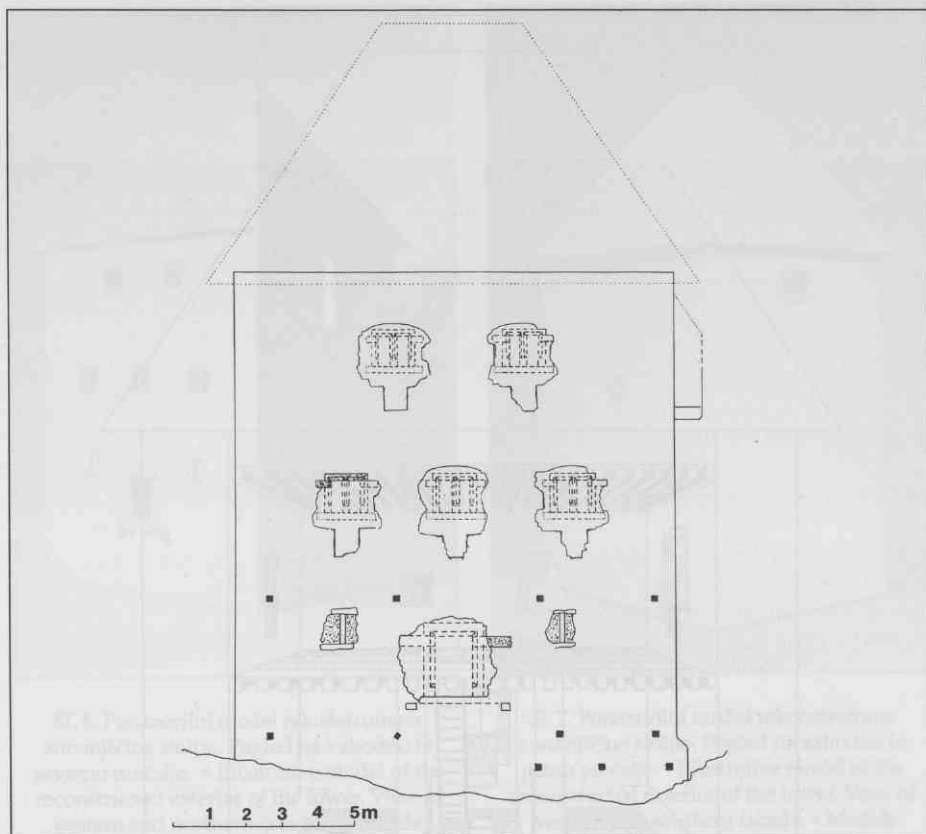
Ill. 3. Plan reconstruit de la tour de Kebelj: plan horizontal du rez-de-chaussée, du 1er et du 2nd étage, et coupe transversale. Legende:

- parties existantes
 — parties non existantes, mais probables
 parties plus ou moins probables

Números: 1. Estrade devant le portail d'entrée; 2. Portail; 3. Ouverture dans le mur destinée à la poutre de verrou de la porte d'entrée; 4 - 5. Deux petites fenêtres à fente; 6 - 12. Niches de fenêtre avec les bancs inclus; 13 - 20. Pierres d'ancrage pour les cloisons; 21 - 24. Cloisons; 25 - 28. Porte des pièces latérales; 30. Escalier du premier étage; 31. Escalier du deuxième étage; 32. Escalier du troisième étage; 33 - 34. Deux bancs de mur en bois longeant le mur; 35. Deux étalages de mur; 36. Étalage de mur du premier étage; 37. Âtre; 38. Cheminée; 39. Niche utilisée pour un meuble; 40 - 44. Ouvertures dans le mur pour les petites poutres des meubles de dépôt; 45 - 48. Trous dans le mur destinés aux poutres portant les poutres du plafond; 49. Poutre de support pour les poutres du plafond du rez-de-chaussée; 50. Poutre de support des poutres du plafond du 1er étage; 51. Deux rebords de mur pour les poutres du plafond du 2ème étage.

Lettres: A, C: deux pièces de dépôt; B, E: deux vestibules; D, F: deux pièces partiellement habitables; G: principale pièce de séjour; H: latrines.

Sur la coupe transversale, on a représenté, pour des raisons de clarté, l'escalier menant au deuxième étage bien qu'il soit au-dessous du niveau de la coupe.

Sl. 4. Vzhodno pročelje kebeljskega stolpa.

- obstoječe
- neobstoječe, vendar nedvomno
- domnevno

Pikčasto so osenčeni ohranjeni kamnoseški fragmenti iz rezanega peščenjaka. Polno črno so označene brunčnice zidarskega odra pod pritličjem in pod višino poda prvega nadstropja; višje brunčnice niso narisane, ker so zaradi drevja vidne le nekatere.

Ill. 4. Eastern facade of Kebelj Tower.

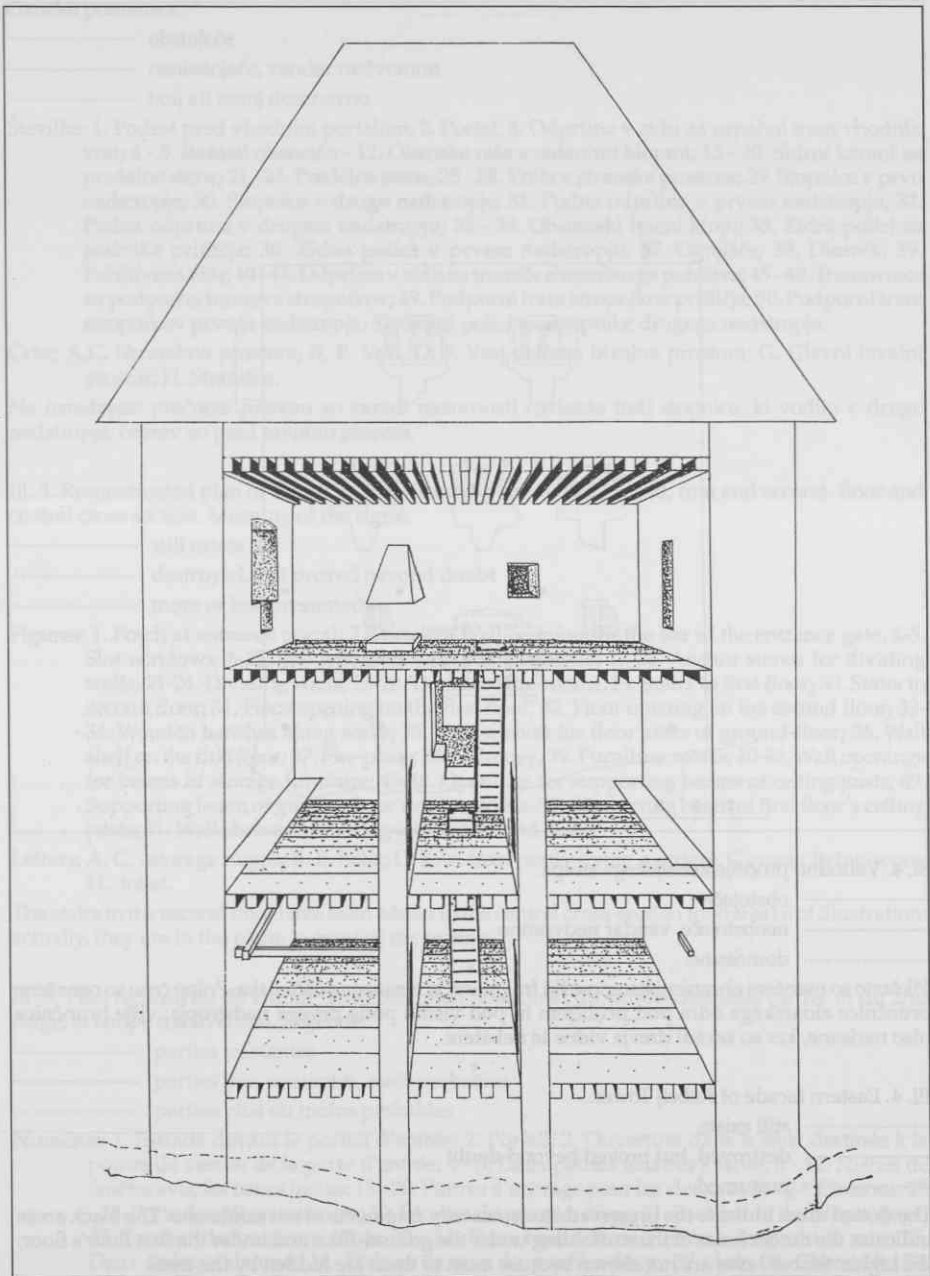
- still exists
- destroyed, but proved beyond doubt
- presumed

The dotted areas indicate the preserved stonemasonry fragments of cut sandstone. The black areas indicates the timber holes of the scaffolding under the ground-floor and under the first floor's floor; the higher timber holes are not shown because most of them are hidden by the trees.

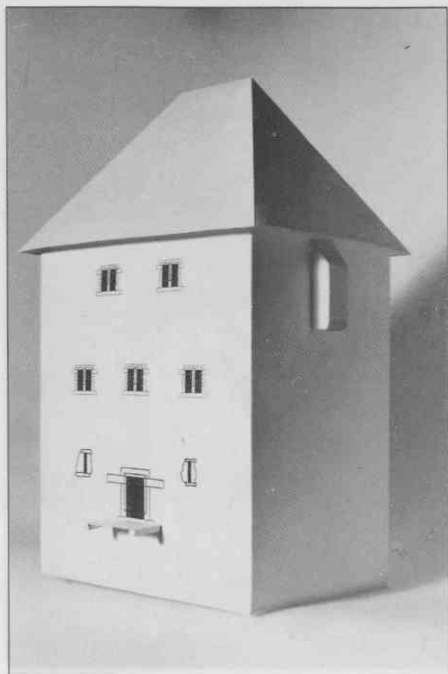
Ill. 4. Façade est de la tour de Kebelj.

- ce qui existe
- ce qui n'existe pas, mais qui est probable
- ce qui est supposé

Les fragments conservés de la pierre taillée dans le grès sont marqués par des petits points. Les solives de la charpente du dessous du rez-de-chaussée sont marquées en noir; les solives supérieures ne sont pas dessinées car elles étaient presque entièrement cachées par les arbres.

Sl. 5. Ponazorilna skica rekonstruirane notranjščine kebeljskega stolpa brez vzhodnega pročelja. Spodnja neprekinjena črta pomeni skalno vznožje v zunanji ravnini vzhodnega pročelnega zidu; črtkano je označeno skalno vznožje v notranji ravnini vzhodnega pročelnega zidu. ♦ Illustrative sketch of the reconstructed interior of Kebelj Tower without eastern facade. The solid line at the bottom indicates the rock foot in the outer elevation of the eastern facade wall; the dashed line indicates the rock foot in the inside elevation of the eastern facade wall. ♦ Ebauche d'illustration de l'intérieur reconstruit de la tour de Kebelj sans la façade est. La ligne continue en dessous marque la base de la montagne rocheuse.

Sl. 6. Ponazorilni model rekonstruirane zunanjščine stolpa. Pogled na vzhodno in severno pročelje. • Illustrative model of the reconstructed exterior of the tower. View of eastern and northern facade. • Modèle d'illustration de l'extérieur reconstruit de la tour. Vue des façades est et nord.

Sl. 7. Ponazorilni model rekonstruirane zunanjščine stolpa. Pogled na zahodno in južno pročelje. • Illustrative model of the reconstructed exterior of the tower. View of western and southern facade. • Modèle d'illustration de l'extérieur reconstruit de la tour. Vue des façades ouest et sud.

Sl. 8. Okenska niša režastega okenca št. 4 (gl. sl. 3). • Wall opening of slot window no. 4 (see ill. 3). • Niche de la fenêtre à fente n. 4 (voir ill. 3).

Sl. 9. Pogled na portalno vežo in nišo severnega režastega okenca. Lepo so vidni sidrni kamni za pritlični predelni steni. ♦ View of portal hall and recess of northern slot window. The anchor stones for the ground-floor's dividing walls stand out clearly. ♦ Vue du vestibule du portail et de la niche de la fenêtre à fente nord. On distingue bien les pierres d'encrage des deux cloisons du rez-de-chaussée.

Sl. 11. Spodnji del vzhodnega pročelja. Levo in desno ob razrušenem portalu sta režasti okenci za pritlična shrambna prostora. Desno spodaj so vidne brunčnice zidarskega odra (prim. sl. 4). ♦ Bottom part of the eastern facade. To the left and right of the destroyed portal are the slot windows of the ground-floor storage rooms. Bottom right: timber holes of the scaffolding (see ill. 4). ♦ Vue de la partie basse de la façade est. A gauche et à droite du portail détruit il y a deux petites fenêtres à fente des pièce de dépôt du rez-de-chaussée. A droite en bas on distingue des trous dans le mur extérieur pour les poutres d'échafaudage (comp. ill. 4).

Sl. 10. Vhodni portal. Levo in desno ob masivnem monolitnem pragu sta tramovnici za konzolna tramova podesta pred vhodom. Leva puščica kaže na delno razrušen začetek odprtine za zapahni tram. Desna puščica kaže na ostanek sidrnega dela portalnega okvirja iz rezanega peščenjaka. ♦ Entrance portal. To the left and right of the monolithic threshold there are holes for the supporting beams of the entrance porch. The left arrow indicates the partly destroyed beginning of the opening for the gate's bar. The right arrow indicates the remnant of an anchor part of the portal frame, made of cut sandstone. ♦ 10: Portail d'entrée. A gauche et à droite du massif monolithe de la porte il y a deux trous dans le mur pour deux poutres de console de l'estrade devant l'entrée. La flèche gauche montre le début partiellement détruit de l'ouverture pour la penture. La flèche droite montre les restes de la partie d'encrage du châssis de portail en grès taillé.

Sl. 12. Pogled na zgornji del zahodne obodne stene. Zgornja puščica kaže na del zidu, kjer je na poseben način razpadlo maltno vezivo in kjer so lomljenci katranizirani: pod tem mestom je bilo talno ognjišče, nad njim pa dimnik v zidu. Desno zgoraj je viden ostanek pohištvene niše. Vidne so tramovnice stropnikov pritličja in prvega nadstropja. V spodnji vrsti tramovnic so trije presledki. Levo in desno pod sidrnimi kamni v zidu ni tramovnic, ker sta tu bili predelni steni.

Pod okensko nišo je na mestu pričakovane tramovnice masiven lomljenec. Ta sled kaže, da osrednji podnik veže v prvem nadstropju tu ni ležal v tramovnici, oziroma, da je bila tu podna odprtina za stopnice, ki so vodile v prvo nadstropje. Spodnja leva puščica kaže na utorno vklesano ležišče za desko obstenske klopi na zidni polici. Desna spodnja puščica kaže, kje se zidna polica začne nepravilno vzpenjati. • View of the top part of the western peripheral wall.

The top arrow indicates the part of the wall in which the mortar binder disintegrated in a specific way and in which the uncut stone was covered with tar; under this spot the fire-place was located and above it, in the wall, the chimney. Top right: remnant of furniture recess. Visible holes for the

first-floor's and second floor's ceiling joists. In the bottom row there are three spaces without holes. To the left and right under the anchor stones there were no holes because of the dividing walls. Under the bay window there is a large piece of uncut stone in stead of the expected beam hole. This trace shows that the central floor joist of the hall in the first floor did not rest in a hole, or that the floor opening for the stairs to the first floor was located in that spot. The bottom left arrow indicates the groove in the wall shelf in which the board of the bench rested. The bottom right arrow indicates where the wall shelf started to rise irregularly. • Vue de la partie haute du mur de margelle ouest. La flèche en haut montre la partie du mur où le mortier de liaison a subi une décomposition particulière et les pierres cassées (qui étaient les briques de construction) sont goudronnées: sous cet endroit se situait un âtre du sol et au-dessus, une cheminée dans le mur. En

haut à droite, on peut noter les restes de la niche à meubles. On peut distinguer aussi les trous dans le mur pour les poutres du plafond du rez-de-chaussée et du premier étage. Dans le rang au bas des trous dans le mur il y a trois lacunes. En dessous à gauche et à droite des pierres d'encrage il n'y a pas de trous dans le mur pour les poutres. Deux cloisons se situaient ici. Sous la niche de fenêtre il y a des pierres cassées massives au lieu des trous attendus pour les poutres. Cette trace montre que la planche centrale du sol du vestibule au premier étage ne reposait pas dans le trou du mur. Il y avait donc ici une ouverture du sol pour l'escalier du premier étage. La flèche du bas montre un lit de rainure ciselé pour la planche d'un banc placé contre le mur sur une sorte d'étagère dans le mur. La flèche droite du bas montre l'endroit où l'étagère du mur commence à monter irrégulièrement.

commence à monter irrégulièrement.

Sl. 13. Pogled na spodnji del južne obodne stene. Levo je niša režastega okenca. Levi in desni puščici kažejo luknje v zidu za shrambno pohištvo; srednja puščica kaže tramovnico vzdolžnega podpornega tramu za stropnike pritličja. Trava raste na zidni polici v prvem nadstropju. Perspektiva na fotografiji je spačena. ♦ View of the bottom part of the southern peripheral wall. To the left the recess of a slot window. The left and right arrows indicate the holes in the wall for the storage furniture; the central arrow indicates the hole for the longitudinal supporting beam of the ground-floor's ceiling joists. Grass grows on the wall shelf in the first floor. The perspective in the photograph is distorted. ♦ Vue de la partie basse du mur de margelle sud. A gauche il y a une niche de fenêtre à fente. Les flèches gauche et droite montrent des trous dans le mur pour les meubles de dépôt; la flèche centrale montre le trou dans le mur pour la poutre longitudinale de support des poutres du plafond du rez-de-chaussée. Au premier étage, les herbes poussent sur l'étagère du mur. La perspective sur la photo est déformée.

Sl. 14. Pogled na zgornji del južne obodne stene. Pod slabo ohranjeno okensko nišo je vidna tramovnica za vzdolžni podporni tram stropnikov prvega nadstropja. Trava raste na zidni polici v prvem nadstropju. ♦ View of the top part of the southern peripheral wall. Under the badly preserved bay window we can see the hole for the longitudinal supporting beam of the first floor's ceiling joists. Grass grows on the wall shelf in the first floor. ♦ Vue de la partie haute du mur de margelle sud. Sous la niche de fenêtre mal conservée on peut voir le trou dans le mur pour la poutre longitudinale de support des poutres du plafond du premier étage. Au premier étage, les herbes poussent sur l'étagère du mur.

Sl. 15. Pogled na notranjo stran vzhodne obodne stene v prvem in drugem nadstropju. Lepo so vidni sidrni kamni za predelne steni v prvem nadstropju in odlično ohranjena vrsta tramovnic za podnike drugega nadstropja. ♦ View of the interior side of the eastern peripheral wall in the first and second floor. Distinct are the anchor stones of the dividing wall in the first floor and a row of excellently preserved holes for the floor joists of the second floor. ♦ Vue de la partie intérieure du mur de margelle est au premier et au second étage. On peut bien voir les pierres d'encrage de deux cloisons au premier étage et une série de trous dans le mur très bien conservés pour les planches du sol du second étage.

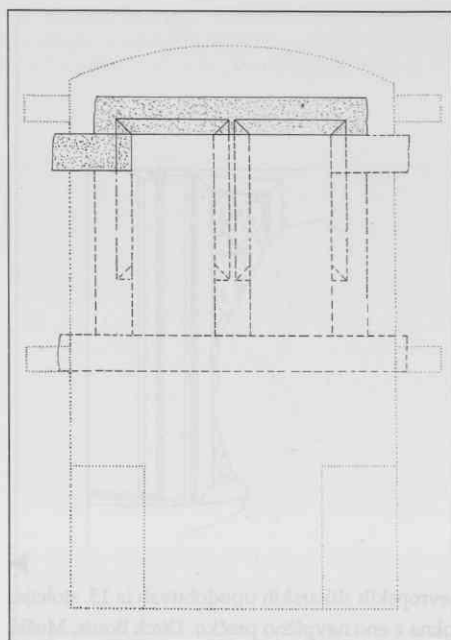
Sl. 16. Pogled od spodaj na ohranjena fragmenta okenskega okvirja iz rezanega peščenjaka na vzhodnem pročelju. ♦ View from below of the preserved fragments of the window frame made of cut sandstone - eastern facade. ♦ Vue d'en bas de deux fragments conservés du châssis de fenêtre en grès taillé sur la façade est.

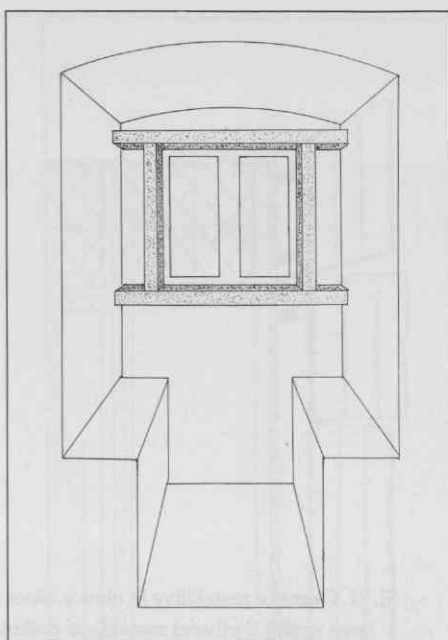
Sl. 17. Zahodni del južnega ostenja okenske niše 6 (gl. sl. 3). Spodaj je delno vidna trikotniška razbita plošča zidane klopi in masiven lomljenec, ostanek uničene tenke zunanje stene. Puščici kažeta luknji v ostenju, v katerih sta ležala konca vodoravnih tramičev ogredja za polknice. Zgoraj je viden del oboka niše. Perspektiva fotografije je spačena. ♦ Western part of the southern wall of bay window no. 6 (see ill. 3). Bottom: partly visible triangular, broken slab of the stone bench and a solid piece of uncut stone, the remnant of the destroyed thin outer wall. The arrows indicate the holes in the wall in which the ends of the horizontal bars of the shutters' frame rested. Top: part of the recess's vault. The photograph's perspective is distorted. ♦ Partie ouest de la muraille de la niche de fenêtre (voir ill. 3): En bas on peut partiellement distinguer une plaque cassée en forme de triangle qui composait un banc encastré dans le mur et des pierres massives cassées, c'est-à-dire les restes du mur extérieur assez mince qui fut détruit. Deux flèches montrent les trous dans la muraille dans lesquels reposaient les extrémités des petites poutres horizontales de la charpente des volets. En haut on peut voir une partie de la voûte de la niche. La perspective sur la photographie est déformée.

Sl. 18. Zgornja luknja za tramič ogredja za polknice v severnem ostenju niše 7 (gl. sl. 3). Levo ob luknji je ploščat ostanek ometa: odtis zidaka razrušenega zunanjega tenkega zidu niše. Ostanek kaže, da je bilo ogredje za polknice nameščeno tik ob zunanjem zidu. ♦ Top hole for the bar of the shutters' frame in the eastern wall of bay window no. 6 (see ill. 3). To the left of the hole there is a flat remnant of plaster and the impression of a brick that was part of the destroyed exterior thin wall of the recess. The remnant indicates that the frame of the shutters was mounted close to the exterior wall. ♦ Trou en haut pour la petite poutre de la charpente des volets dans la muraille nord de la niche (voir ill. 3). A gauche du trou il y a un reste plat du crépi: l'empreinte de la brique du mur mince extérieur détruit de la niche. Le reste montre que la charpente des volets était placée tout près du mur extérieur.

Sl. 19. Rekonstrukcija okenskega okvirja v niši 7 (gl. sl. 3). Pogled z zunanjščine. Z neprekinjeno črto in pikčasto površino sta označena obstoječa fragmenta okenskega okvirja iz rezanega peščenjaka. S črtkasto črto je označen rekonstruiran del okvirja. S pikčasto črto je označena projekcija notranjščine: obris obstoječe niše, oziroma zidanih klopi in obris obstoječih lukenj v ostenju niše, v katerih je ležalo leseno ogredje za polknice. ♦ Reconstruction of window frame in bay window no. 7 (see ill. 3). View from the outside. The solid line and dotted surface indicate the existing fragments of the window frame, made of cut sandstone. The dashed line indicates the reconstructed part of the frame. The dotted line indicates the reproduction of the interior: the outline of the existing recess - the stone benches - and the outline of the existing holes in the recess' wall, in which the wooden frame of the shutters rested. ♦ Reconstruction du châssis de la fenêtre dans la niche 7 (voir ill. 3). Vue extérieure. La ligne continue et la surface en pointillée marquent les fragments existants du châssis de la fenêtre en grès taillé. La ligne discontinue marque la partie reconstruite du châssis. La ligne pointillée marque la projection de l'intérieur: le contour de la niche existante, c'est-à-dire les bancs bâtis et le contour des trous existants dans la muraille de la niche où la charpente en bois des volets était placée.

Sl. 20. Ponazorilna skica notranjščine rekonstruirane okenske niše. Okenske niše, klopi v njih in luknje za namestitev lesenega ogredja za polknice so v stavbi razmeroma dobro ohranjeni. Tenke zunanje stene niš so povsod bolj ali manj razrušene, od okenskih okvirjev sta ohranjena le dva fragmenta; o lesenem ogredju pričajo ustrezne luknje v zidu. S pikčasto površino so označeni rekonstruirani leseni deli. ♦ Illustrative sketch of a reconstructed bay window's interior. The bay windows, the benches in them and the holes for attaching the shutters' wooden frames are relatively well preserved in the building. The thin outer walls of the recesses are more or less destroyed throughout the building, and only two fragments of window frames have been preserved; the wooden frames are evidenced by corresponding holes in the wall. The dotted surface indicates reconstructed wooden parts. ♦ Ebauche d'illustration de l'intérieur reconstruit de la niche de fenêtre. Les niches de fenêtre avec les bancs et les trous pour le placement des charpentes des volets sont assez bien conservés. Mince, les murs extérieurs des niches sont pour la plupart plus au moins détruits, seulement deux fragments de châssis de fenêtres sont conservés. Les trous dans le mur témoignent de l'existence de la charpente en bois. La surface en pointillée marque les parties reconstruites en bois.

Sl. 21. Okenske zasteklitve in oknice. Skice po evropskih slikarskih upodobitvah iz 15. stoletja.

Levo zgoraj: S pihanci zastekljena polknica okna z eno navpično prečko. Dirck Bouts, Moški portret, leta 1462, Narodna galerija v Londonu.

Levo spodaj: Križno okno, zgoraj zastekljeno, spodaj opremljeno z zgibnimi lesenimi polkniciami. Robert Campin, Merodski oltar, okoli 1427/1428, Cloisters.

Desno zgoraj: Križno okno, zgoraj zastekljeno in popolnoma opremljeno z lesenimi zgibnimi polkniciami. Robert Campin, Werlov oltar, leta 1438, Prado, Madrid.

Desno spodaj: Križno okno z zastekljenim zgornjim delom, delno zastekljenim spodnjim delom in popolnoma opremljeno z lesenimi zgibnimi polkniciami. Hans Memling, Diptih Maartena van Nieuwenhove, leta 1487, Hans Memlingmuseum, Brugge.

Window glazing and windows. Sketches after pictures by 15-th century painters.

Top left: window shutter with vertical bar, glazed with blown panes. Dirk Bouts, Portrait of a Man, 1462, National Gallery, London.

Bottom left: cloister window, the upper part is glazed, the bottom part equipped with movable wooden shutters. Robert Campin, the Merode Altarpiece, around. 1427/28, The Cloisters, New York.

Top right: cloister window, the upper part is glazed and the entire window is equipped with movable wooden shutters. Robert Campin, the Werl Altarpiece, 1438, Prado, Madrid.

Bottom right; cloister window with glazed upper part, partly glazed bottom part and fully equipped with movable wooden shutters. Hans Memling, Maarten van Nieuwenhove Diptych, 1487, Hans Memling Museum, Bruges.

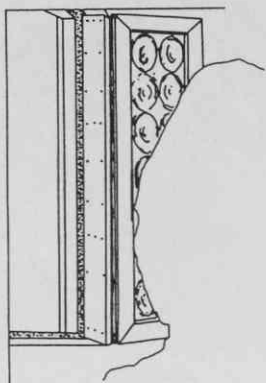
Vitrages et battants. Ebauches faites d'après les peintures européennes du XVe siècle.

A gauche en haut: fenêtre à une traverse dont le volet fut vitré par du verre soufflé. Dirck Bouts: Le portrait d'un homme, 1462, Galerie National de Londres.

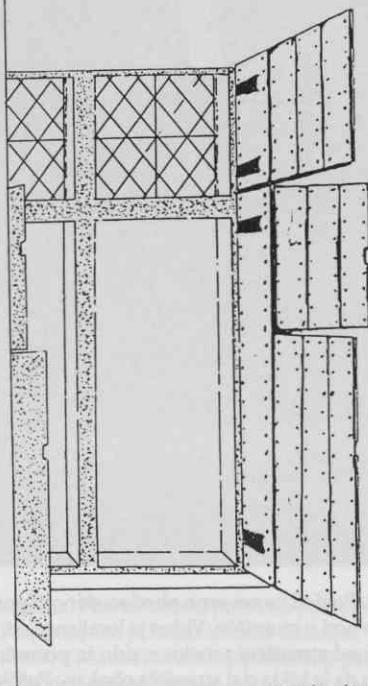
A gauche en bas: fenêtre à croisée, vitrée en haut et équipée, en bas, de volets pliants en bois. Robert Campin: L'autel mérodiqque, vers 1427/1428, Cloisters.

A droite en haut: fenêtre à croisée; vitrée en haut et complètement équipée de volets pliants en bois. Robert Campin, L'autel de Werl, 1438, Prado, Madrid.

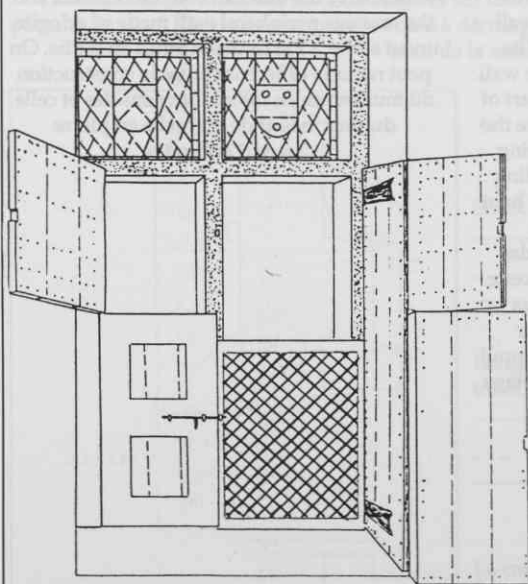
A droite en bas: fenêtre à croisée, vitrée en haut, partiellement vitrée en bas et complètement équipée de volets pliants en bois. Hans Memling, Le diptyque de Maarten van Nieuwenhove, 1487, Hans Memlingmuseum, Brugge..

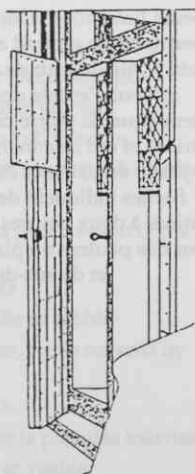
Bouts, leta 1462

Campin, leta 1438

Campin, okoli 1427/1428

Memling, leta 1487

Sl. 22. Pogled na severno obodno steno. Zgoraj je vhod v stranišče. Viden je lomljenec, ki sega nad straniščni prostor v zidu in posredno kaže, da je bil ta del stranišča obokan. Puščici kažeta tramovnici za vzdolžna podporna tramova stropnikov prvega nadstropja in pritličja. ♦ View of northern peripheral wall.

The entrance to the toilet is at the top. The visible uncut stone which extends into the wall above the toilet room suggests that this part of the toilet was vaulted. The arrows indicate the beam holes for the longitudinal supporting beams of the ground and first floors' ceiling joists. ♦ Vue du mur de margelle nord. En haut on voit l'entrée des latrines. On peut

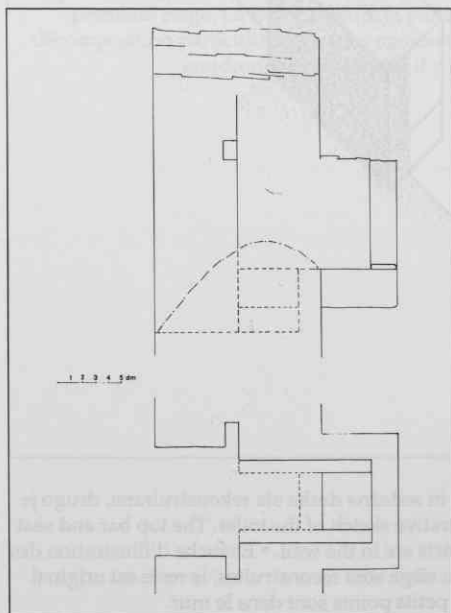
remarquer la pierre cassée qui dépasse des latrines et qui montre indirectement que cette partie des latrines était voûtée. Les deux flèches indiquent des trous dans le mur destinés à deux poutres longitudinales d'appui pour des poutres du plafond du premier étage et du rez-de-chaussée.

Sl. 23. Pomolni del stranišča. Vidna je razlika med zidavo tenkega zidu iz lehnjaka na konzolah in masivnega obodnega zidu iz eklogitnih lomljencev. ♦ Projecting part of the toilet. Evident is the difference between the structure of the thin tuff wall on brackets and the massive peripheral wall made of eclogite uncut stone. ♦ Partie des latrines en saillie. On peut noter la différence entre la construction du mur mince en tuf sur des consoles et celle du mur massif de margelle en pierre cassée d'écolgythe.

Sl. 24. Pogled na sedežni del v pomolnem delu stranišča. Puščici kažeta polici na pomolnih konzolah, na katerih je ležala sedežna plošča. Prepoznaven je fragmentarno ohranjen razbremenilni lok v severnem zidu na pomolu. ♦ View of the seat in the toilet's projecting part. The arrows indicate the shelves on projecting brackets, on which the seat rested. Also discernible are fragments of the buttress in the northern wall of the bay. ♦ Vue du siège dans les latrines en saillie. Les deux flèches montrent les deux étagères sur les consoles en saillie sur lesquels reposait la planche du siège. On peut remarquer la voûte à décharge conservée par des fragments dans le mur nord de la saillie.

Sl. 25. Vzdolžni prerez in tloris stranišča.

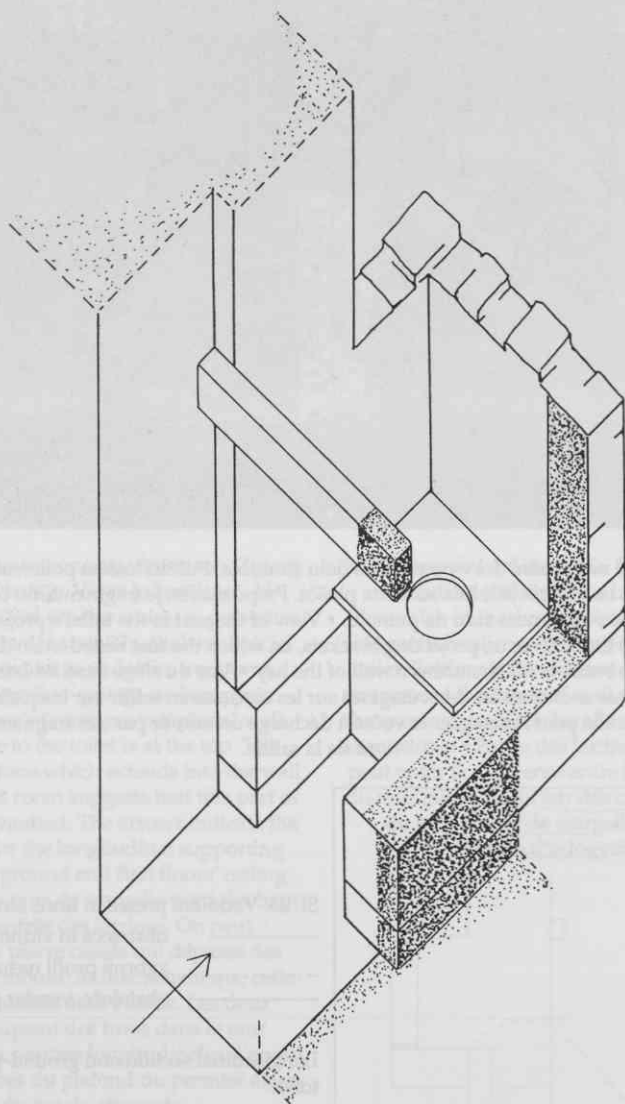
- obstoječe in vidno
- - - - - zgornji profil nasutine
- obstoječe, vendar pod nasutino

♦
Longitudinal section and ground-plan of the toilet.

- still exists
- - - - - top profile of rubble
- still exists, but is covered by rubble

♦
La coupe longitudinale et le plan des toilettes.

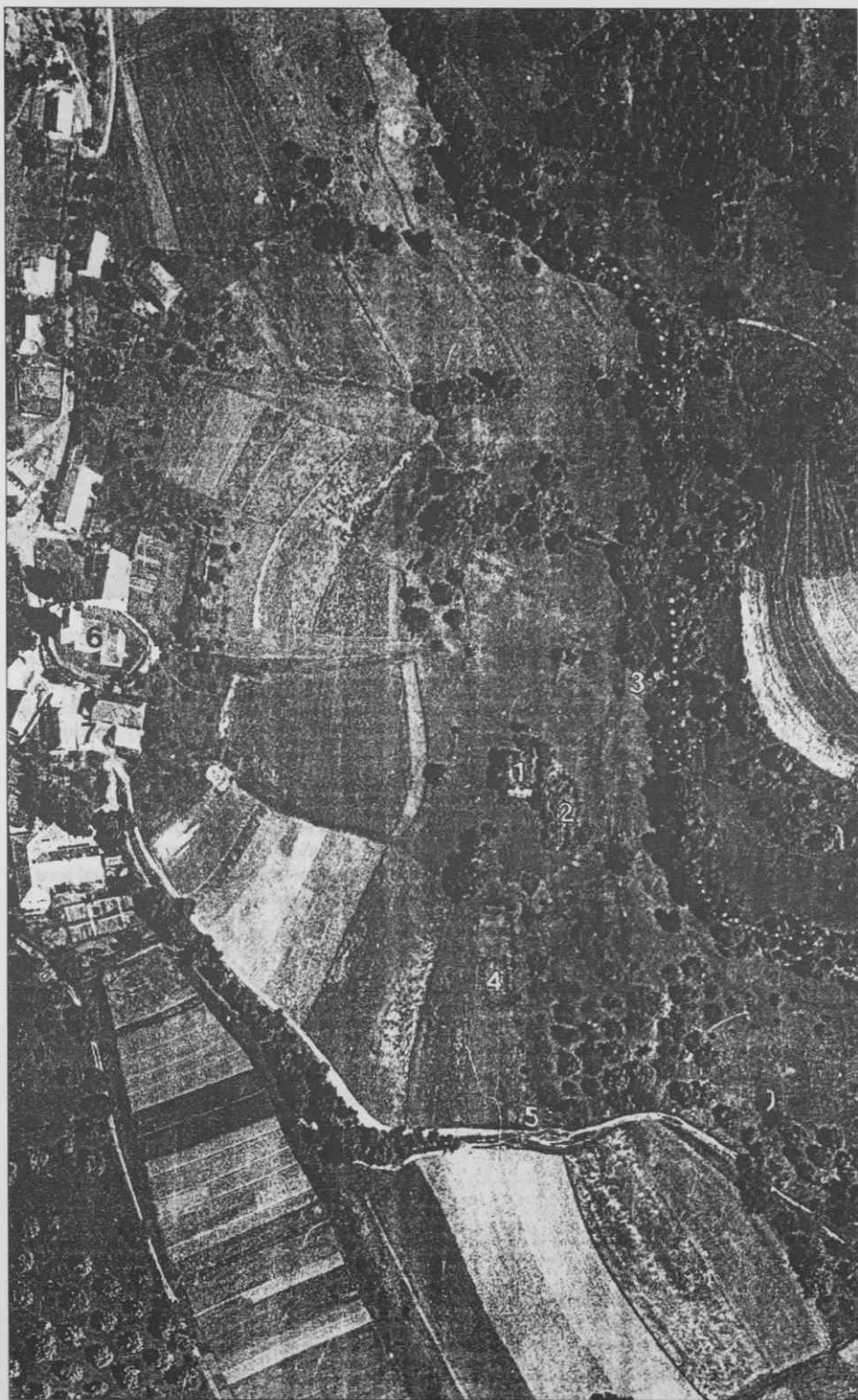
- existant et visible
- - - - - profil en haut du remblai
- existant, mais au dessous du remblai

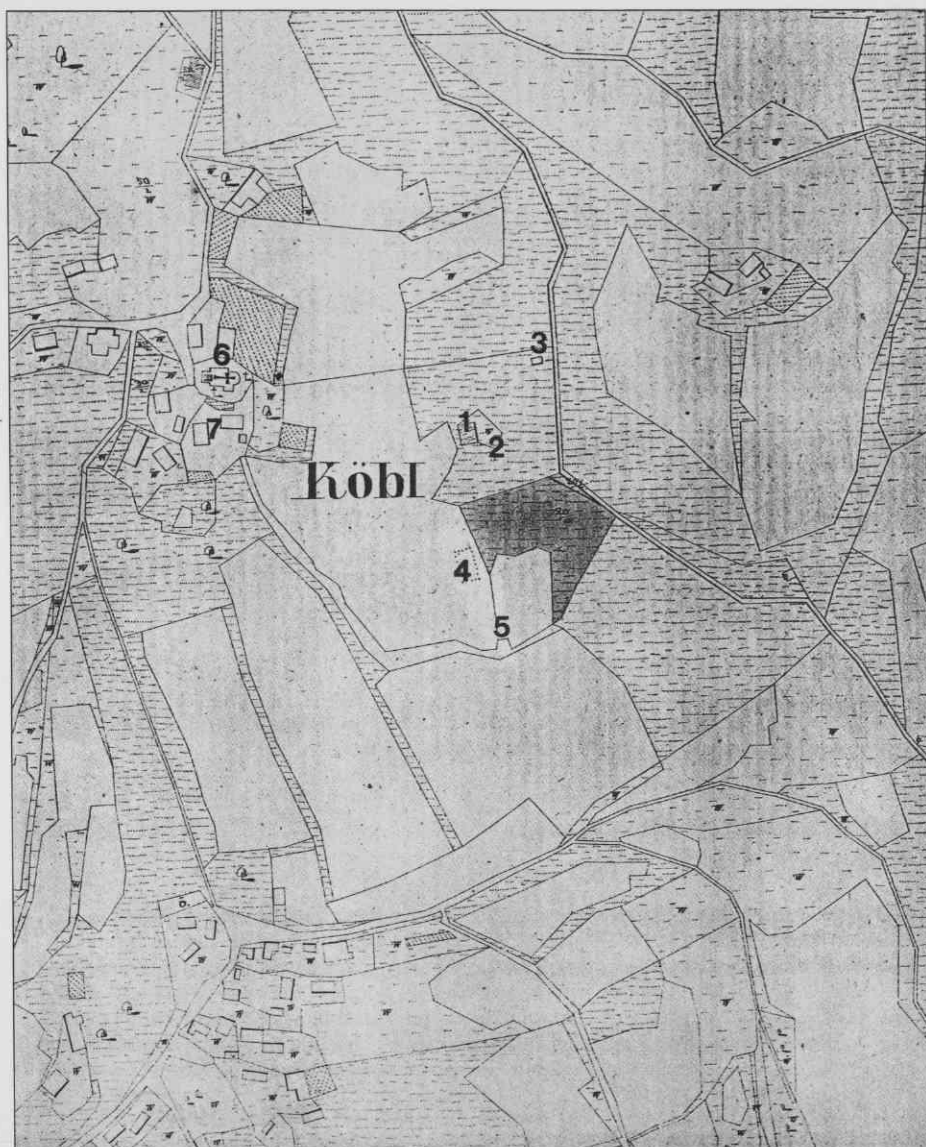
Sl. 26. Ponazorilna skica stranišča. Zgornji tramič in sedežna deska sta rekonstruirana, drugo je obstoječe. Pikčasto osenčeni deli so v zidu. ♦ Illustrative sketch of the toilet. The top bar and seat are reconstructed, the rest still exists. The dotted parts are in the wall. ♦ Ebauche d'illustration des latrines. La petite poutre en haut et la planche du siège sont reconstruites, le reste est original (existant). Les parties ombrées de petits points sont dans le mur.

Sl. 27. Pogled na zgornji del stolpa z zahodne strani. Vidna je zidna polica za stropnike drugega nadstropja v vzhodni steni. Spodaj v sredini je okenska niša v prvem nadstropju. Puščica kaže na del zidu, kjer je na poseben način razpadlo maltno vezivo in kjer so lomljenci katranizirani: nad tem mestom je bil dimnik v zidu. ♦ View of the top part of the tower from the West. Visible: wall shelf for the ceiling joists of the second floor in the western wall. Bottom centre: bay window in first floor. The arrow indicates the part of the wall, where the mortar binder disintegrated in a specific way and the uncut stone was tarred: the chimney was in the wall above this spot. ♦ Vue du côté ouest de la partie haute de la tour. Dans le mur ouest on peut voir l'étagage utilisé pour des poutres du plafond du deuxième étage. En bas au milieu, se trouve une niche de fenêtre du première étage. La flèche montre la partie du mur où le mortier de liaison a subi une décomposition particulière et les pierres cassées (qui étaient les briques de construction) sont goudronnées: au-dessus il y avait une cheminée dans le mur.

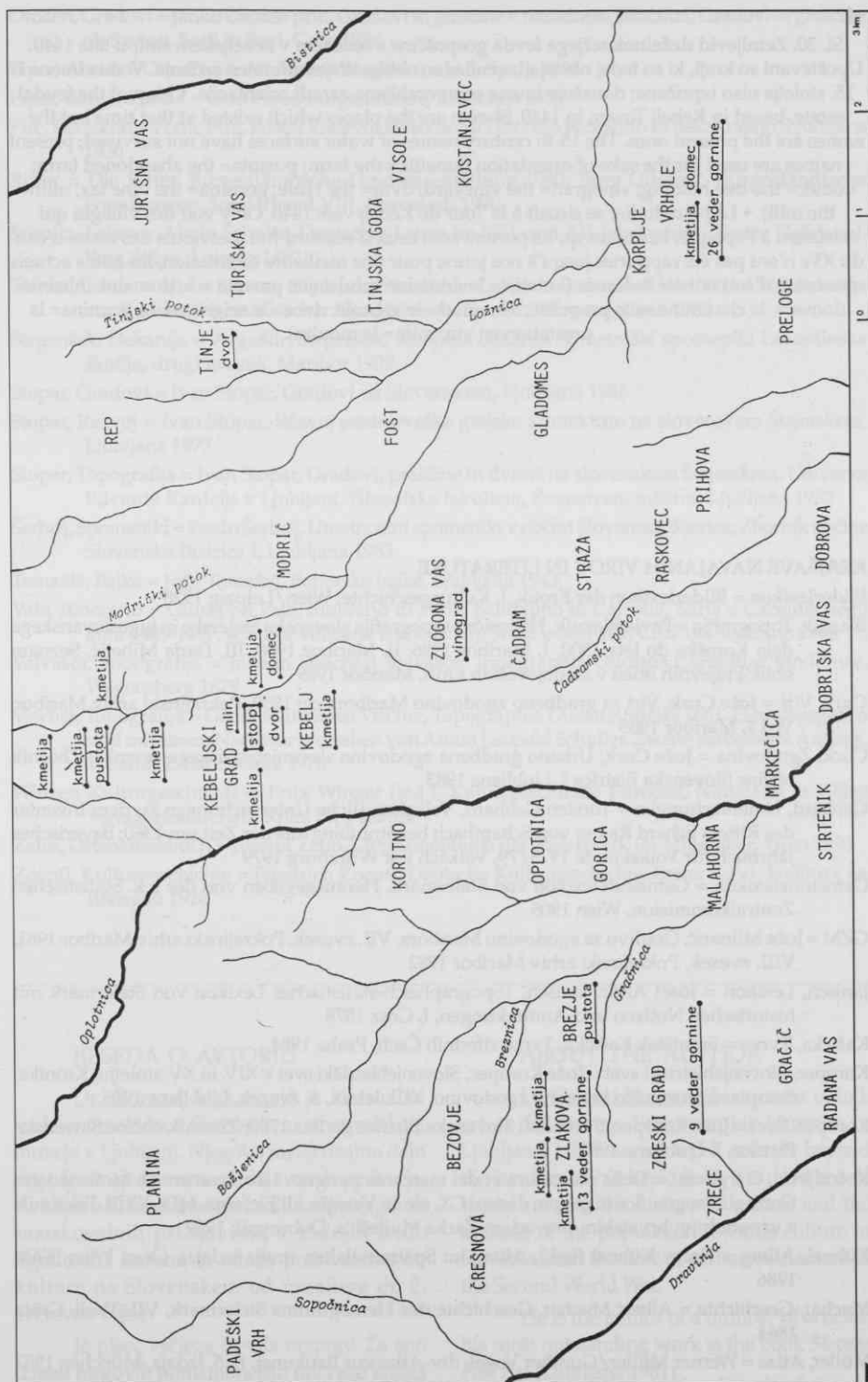
Sl. 28. Okolje kebeljskega stolpa. Aerofotoposnetek Geodetskega zavoda SRS leta 1959. Na posnetek nanešene številke in pikčasta risba pomenijo: 1. Stolp; 2. Z drevjem poraščena golica, vrh katere stoji stolp; 3. Mlin; 4. Domnevno mesto dvorskih gospodarskih stavb; 5. Umetno zravnano del terena, ki kaže, kje je pot po izohipsi zavila k stolpu; 6. Cerkev sv. Marjete; 7. Zbegov dom. Obsežno njivsko območje zahodno in južno od stolpa, razpolovljeno s kolovozno potjo, je več kot verjetno prvotno območje dveh poljedelskih arealov kebeljskega dvora. Od zahoda proti vzhodu teren pada do pikčasto označenega potoka. Prim. sl. 29. • The surroundings of Kebelj Tower. Aerial photograph, Geodetic Service (Geodetski Zavod) of the Republic of Slovenia, 1959. The numbers and dotted drawing in the photograph indicated: 1. the tower; 2. the stony clearance (now covered with trees) on which tower stands; 3. the mill; 4. presumed location of the manor's outbuildings; 5. planed part of the area showing where the road bent toward the tower along the contour line; 6. The Church of St Margaret; 7. the Zbegov farm. The large fields to the west and south of the tower, separated by the cart-track, are probably the original location of two areas of cultivation belonging to Kebelj Tower. The ground declines from west to east down to the brook (dotted line). See ill. 29. • Alentours de la tour de Kebelj. Vue du ciel faite en 1959 par l'Établissement géodésique de la République de Slovénie. Les numéros sur la photo et le dessin avec des petits points indiquent: 1. La tour; 2. Le terrain nu puis recouvert d'arbres au sommet duquel se situe la tour; 3. Le moulin; 4. Le terrain présumé pour les bâtiments réservés aux animaux, aux récoltes... appartenant à la cour; 5. Le terrain artificiellement nivelé qui montre, sur une ligne isohypse, le chemin qui menait à la tour; 6. L'église Ste. Marguerite; 7. La maison de Zbeg. Le vaste terrain des champs à l'ouest et au sud de la tour, divisé en deux par un chemin carrossable, correspond très certainement au terrain original de deux aires agricoles de la cour de Kebelj. Le terrain est en pente de l'ouest vers l'est en direction du ruisseau marqué par des petits points (voir ill. 29).

Sl. 29. Okolje kebeljskega stolpa. Načrt franciscejskega katastra iz leta 1824. Na načrt nanešene številke pomenijo: 1. Stolp; 2. Golica, vrh katere stoji stolp; 3. Mlin; 4. Domnevno mesto dvorskih gospodarskih stavb; označili smo ga pikčasto; 5. Umetno zravnano del terena, ki kaže, kje je pot po izohipsi zavila k stolpu; 6. Cerkev sv. Marjete; 7. Zbegov dom. Prim. sl. 28. ♦ The surroundings of Kebelj Tower. Map from the 1824 land register. The figures in the map indicate: 1. The Tower; 2.

The steep clearance on which the tower stands; 3. the Mill; 4. the presumed site of the outbuildings - dotted area; 5. levelled area showing where the road lead to the tower along the contour line; 6. the Church of St Margaret; 7. the Zbegov farm, see ill. 28. ♦ Alentours de la tour de Kebelj. Le plan tiré du cadastre de François Ier. (premier empereur autrichien) datant de 1824. Les numéros indiquent: 1. La tour; 2. Le terrain nu au sommet duquel est située la tour; 3. Le moulin; 4. Le terrain présumé pour les bâtiments réservés aux animaux, aux récoltes...; il est marqué par des petits points; 5. Le terrain artificiellement nivelé qui montre, sur une ligne isohypse, le chemin qui menait à la tour; 6. L'église Ste. Marguerite; 7. La maison de Zbeg (voir ill. 28).

Pričevanje gotskega stolpa Keblja o stanovanjski kulturi

Sl. 30. Zemljevid deželnoknežjega fevda gosposčine s sedežem v kebeljskem stolpu leta 1440. Upoštevani so kraji, ki so tedaj obstajali, vendar so oblike krajevnih imen sedanje. Vodna imena iz 15. stoletja niso izpričana; današnja imena so uporabljena zaradi orientacije. ♦ Map of the feudal estate, based in Kebelj Tower, in 1440. Shown are the places which existed at that time but the names are the present ones. The 15-th century names of water surfaces have not survived; present names are used for the sake of orientation (kmetija= the farm; pustota= the abandoned farm; domec= the free holding; vinograd= the vineyard; dvor= the Hufe; gornina= the vine tax; mlin= the mill). ♦ Le plan du fief se situait à la Tour de Kebelj vers 1440. On y voit des villages qui existaient à l'époque. Les noms qu'ils portent sont ceux d'aujourd'hui. Les noms des cours d'eau du XVe n'ont pas été rapportés jusqu'à nos jours; pour une meilleure orientation, les noms actuels des cours d'eau ont été indiqués (kmetija= le domaine rural sujet; pustota = le domaine inhabité; domec= la chaumine sans propriété; vinograd= le vignole; dvor= la seigneuriale; gornina= la prestation en vin; mlin= le moulin).

KRAJŠAVE NAVAJANIH VIROV IN LITERATURE

- Bilderlexikon = Bilderlexikon der Erotik, I, Kulturgeschichte, Wien/Leipzig 1928
- Blaznik, Topografija = Pavle Blaznik, Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500. I, Maribor 1986; II, Maribor 1988; III, Darja Mihelič, Seznam oblik krajevnih imen v srednjeveških virih, Maribor 1989
- Curk, Viri = Jože Curk, Viri za gradbeno zgodovino Maribora do 1850. Pokrajinski arhiv Maribor, Viri 1, Maribor 1985
- Curk, Zgodovina = Jože Curk, Urbano gradbena zgodovina slovenjebistriškega ozemlja; Zbornik občine Slovenska Bistrica I, Ljubljana 1983
- Gebhard, Untersuchungen = Torsten Gebhard, Volkskundliche Untersuchungen zu dem Inventar des Ritters Erhard Rainer von Schambach bei Straubing aus der Zeit um 1360; Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde 1978/79, Volkach vor Würzburg 1979
- Gemeindelexikon = Gemeindelexikon von Steiermark. Herausgegeben von der k.k. Statistischen Zentralkommission, Wien 1905
- GZM = Jože Mlinarič, Gradivo za zgodovino Maribora, VII. zvezek, Pokrajinski arhiv Maribor 1981; VIII. zvezek, Pokrajinski arhiv Maribor 1982
- Janisch, Lexikon = Josef Andr. Janisch, Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark mit historischen Notizen und Anmerkungen, I, Graz 1878
- Kašička, Tvrze = František Kašička, Tvrze středních Čech, Praha 1984
- Koropec, Slovenjebistriški svet = Jože Koropec, Slovenjebistriški svet v XIV. in XV. stoletju; Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, XIII. letnik, 3. zvezek, Ljubljana 1965
- Koropec, Svet = Jože Koropec, Svet okoli Slovenske Bistrice do leta 1700; Zbornik občine Slovenska Bistrica, I, Ljubljana 1983
- Kotruljevič, O trgovini = Della mercatura et del mercante perfetto. Libri quattro. Di M. Benedetto Gotrugli Rauego. Scritti già piu di anni CX, etc. In Vinegia, all'Elefanta. MDLXXIII. Faksimile z vzporednim hrvatskim prevodom Žarka Muljačića, Dubrovnik 1989
- Kühnel, Alltag = Harry Kühnel (izd.), Alltag im Spätmittelalter, (tretja izdaja), Graz, Wien, Köln 1986
- Muchar, Geschichte = Albert Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark, VII. Theil, Grätz 1864
- Müller, Atlas = Werner Müller/Gunther Vogel, dtv-Atlas zur Baukunst, II, 5. izdaja, München 1987
- Nojfert, Projektovanje = Ernst Nojfert (Neufert), Arhitektonsko projektovanje, Beograd 1985

- Orožen, Gradovi = Janko Orožen prir., Gradovi in graščine v narodnem izročilu I, Gradovi in graščine ob Savinji, Sotli in Savi, Celje 1936
- Piper, Abriss = Otto Piper, Abriss der Burgenkunde, Leipzig 1904
- Piper, Burgenkunde = Otto Piper, Burgenkunde, München 1895
- Pirc, Leksikon = Franc Pirc, Poštni krajevni leksikon za Dravsko banovino in Belo krajino, Ljubljana 1930
- Ritter = Die Ritter. Burgenländische Landesausstellung 1990, Burg Güssing, Burgenländische Forschungen, Sonderband VIII, Eisenstadt 1990
- Schultz, Leben = Alwin Schultz, Deutsches Leben im XIV. und XV. Jahrhundert, Erster Halbband, Prag, Wien, Leipzig 1892
- Starzer, Lehen = Albert Starzer, Die landesfürstlichen Lehen in Steiermark von 1421-1546; Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen, 32. Jahrgang, Graz 1902
- Stegenšek, Dekanija = Avguštin Stegenšek, Konjiška dekanija. Umetniški spomeniki Lavantinske škofije, drugi zvezek, Maribor 1909
- Stopar, Gradovi = Ivan Stopar, Gradovi na Slovenskem, Ljubljana 1986
- Stopar, Razvoj = Ivan Stopar, Razvoj srednjeveške grajske arhitekture na slovenskem Štajerskem, Ljubljana 1977
- Stopar, Topografija = Ivan Stopar, Gradovi, graščine in dvorci na slovenskem Štajerskem. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut, Ljubljana 1982
- Šerbelj, Spomeniki = Ferdo Šerbelj, Umetnostni spomeniki v občini Slovenska Bistrica; Zbornik občine Slovenska Bistrica I, Ljubljana 1983
- Tomazič, Bajke = Jože Tomazič, Pohorske bajke, Ljubljana 1943
- Vale, Itinerario = Giuseppe Vale, Itinerario di Paolo Santonino in Carintia, Stiria e Carniola negli anni 1485-1487, (Codice vaticano latino 3795), Studi e testi 103, Città del Vaticano 1943
- Valvasor, Topografija = Johann Weichart Valvasor, Topographia Ducatus Carnioliae modernae, Wagensberg 1679
- Vischer, Topografija = Georg Matthaeus Vischer, Topographia Ducatus Stiriae 1681. Herausgegeben und mit einem Nachwort versehen von Anton Leopold Schuller, Zweite verbesserte Auflage, 1. Band, 2. Band, Graz 1976
- Winzer, Kulturgeschichte = Fritz Winzer (izd.), Kulturgeschichte Europas, Naumann et Göbel Verlagsgesellschaft, Köln, brez letnice
- Zahn, Ortsnamenbuch = Joseph Zahn, Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter, Wien 1893
- Zoepfl, Kulturgeschichte = Friedrich Zoepfl, Deutsche Kulturgeschichte, Erster Band, Freiburg im Breisgau 1928

BESEDA O AVTORJU

Dr. Gorazd Makarovič je kustos za ljudsko umetnost v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani. Njegovo raziskovalno delo sega čez meje osnovnega delovnega področja. Avtorjevo širino označuje formulacija njegovih raziskovalnih prizadevanj v zadnjih letih: Zgodovina kulture in odnos prebivalstva do kulture na Slovenskem od naselitve do 2. svetovne vojne.

Je pisec večjega števila razprav. Za eno izmed njegovih pomembnejših del velja knjiga *Slovenska ljudska umetnost* (Ljubljana 1981).

ABOUT THE AUTHOR

Dr. Gorazd Makarovič is curator of folk art at the Slovene Ethnographic Museum in Ljubljana. His research work extends beyond the borders of his basic field; his most recent works concern the history of culture and the attitude of the population towards culture in Slovenia from the time of earliest settlement to the Second World War.

He is the author of a number of articles; his most outstanding work is the book *Slovene Folk Art* (Ljubljana 1981).

SUMMARY

THE GOTHIC KEBELJ TOWER - EVIDENCE ON A 15TH-CENTURY KNIGHTS LIVING CONDITIONS

The article presents a reconstruction of a knights' living quarters in Kebelj Tower in words and pictures and is based on material remnants and traces. The tower was built by the Kebelj knights in the southern area of Pohorje mountains either towards the end of the 14th century or in the first decades of the 15th century.

204

The entrance to the building was situated high above the foot of the hill and was closed with a massive door. The elevated ground-floor consisted of a central hall and two storage rooms. The first floor was made up of a central hall and two other rooms, presumably bed-rooms for the maids and servants. The main living room, containing a fire-place, chimney and toilet, was situated on the second floor.

Both storage rooms were lighted by slot windows, the other rooms by the bay windows with benches. The window frames were made of cut sandstone. Every window was divided by a vertical bar. The windows were closed with shutters.

The building contained fitted storage furniture to hang provisions, furniture recesses as well as stone and wooden benches for sitting and sleeping on.

The tower had a total of 164.8 square meters of usable floor space, of which 65.4 were occupied by both storage rooms and halls. The ground-floor rooms were poorly lighted, whereas those on both upper floors were adequately lighted by daylight.

The knight's family life was concentrated on the second floor. Cooking was done on a fire-place on the floor which also heated the room. There were no adequate means for heating the room in winter and the occupants of the tower must have frozen. Water was taken from a brook at the foot of the tower. From the projecting toilet excrement fell to the north foot of the building, causing stench and attracting flies and other insects.

In 1440 the tower was the centre of an estate consisting of eleven dependent farms, two abandoned farms, two free holdings and about 1248 litres of wine taxes. Because of the modest size the estate was run by domini; other assets of the estate were two Hufen, a water mill and a vineyard. Parts of the estate were scattered throughout the area.

The fields of one of the Hufen were close to the tower. Traces indicate that there were three separate larger areas of a three-field system of cultivation in open fields. The Hufen occupied a total of 12.7 hectares.

Oral tradition about both Kebelj castles (another castle was situated near the village of Kebelj) refers to robber knights, pilgrims being mugged, an underground passage, hidden treasures, the castle being burned down and so on; it is, however, certain, that these legends do not go back farther in time than the 17th century.

RÉSUMÉ

LE TEMOIGNAGE DE LA TOUR DE KEBELJ SUR L'ART DE LOGEMENT

La reconstruction de la tour d'habitation des chevaliers a pu être réalisée grâce aux vestiges et aux traces matérielles. Elle se présente sous forme d'illustrations et de textes descriptifs. La tour fut construite au sud de Pohorje par les chevaliers de Kebelj vers la fin du XIVe siècle ou dans le premier tiers du XVe siècle.

L'entrée du bâtiment était située en hauteur au-dessus de la base de la montagne. Elle était fermée par une porte massive. Au rez-de-chaussée il y avait un vestibule central et deux pièces de dépôt. Au premier étage, il y avait aussi un vestibule central et deux pièces, probablement deux dortoirs pour les valets et les bonnes. Au deuxième étage, on trouvait la pièce principale avec unâtre, une évacuation de fumée et des latrines.

205

Les deux pièces de dépôt recevaient la lumière par deux petites fenêtres à fente et les autres pièces par des fenêtres placées dans les niches murales, meublées de bancs. Les châssis de fenêtres étaient en grès taillé et équipées d'une barre transversale. Les fenêtres pouvaient se fermer à l'aide des volets.

L'aménagement du bâtiment était constitué de meubles de dépôt où l'on pouvait pendre des différents objets, de niches à meuble et de bancs en bois pour s'asseoir ou dormir.

La tour avait une surface habitable de 164,8 m², dont 65,4 m² pour les deux pièces de dépôt et les deux vestibules. Les pièces du rez-de-chaussée étaient sombres, tandis que les pièces des deux étages étaient assez bien éclairées par la lumière du jour.

Le deuxième étage était réservé à l'usage privé de la famille des chevaliers. L'âtre du sol était utilisé pour la cuisine et pour le chauffage. En hiver, la pièce n'était pas suffisamment chauffée et les habitants de la tour avaient froid. Le ruisseau qui coulait sous la tour leur fournissait de l'eau. Les excréments des latrines en saillie tombaient directement au pied nord du bâtiment. D'où la puanteur, les mouches et autres insectes.

En 1440, les seigneurs de la tour possédaient 11 domaines ruraux sujets, deux domaines inhabités, deux chaumines sans propriété et en location et à peu près 1248 litres de prestation en vin. En raison de la taille modeste de la propriété, les seigneurs géraient eux-mêmes l'exploitation de leurs terres: ils possédaient deux seigneuriales, un moulin à eau et un vignoble. La propriété se retrouvait ainsi très dispersée.

Les terres arables de l'un des deux châteaux étaient tout près de la tour. Les traces montrent qu'il s'agissait de trois grands champs séparés qui faisaient parti d'un système agricole de trois parcelles. La superficie totale des terres appartenant à ce château était à peu près de 12,7 ha.

Toutes les rumeurs qui sont parvenues jusqu'à nos jours et qui parlent de deux châteaux de Kebelj (il y avait, en effet, un autre château près du village de Kebelj), des chevaliers pillards, des pèlerins dévalisés, d'un passage souterrain, d'un trésor, de la mise à feu du château etc., n'ont, en fait, pas pu être lancées avant le XVIIe siècle.